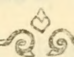

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๒๓

นางฉอ้อน รักวานิช และ บุตร, ธิดา

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายบันลือ รักวานิช

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ นายบันลือ รักวานิช กำหนดงานวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๐ ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม นางศรีสมัย อรุณรัตน์ ซึ่งเป็นหลาน ได้เป็นผู้แทนเจ้าภาพมาติดต่อกับกรมศิลปากร ว่ามีความประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ ๒๓ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือนี้ เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มีอยู่ ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ (พ.ศ. ๒๔๒๒) ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนั้นว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดี ตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหนังสือในหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือนี้ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า "ต้องเป็นพระราชนิพนธ์" ก็เพราะปรากฏในภาคต้น ๆ ที่หอสมุด ฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญ ไม่มีราชาศัพท์เลย จนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นไป เข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจด จึงใช้ราชาศัพท์ เช่น "เสด็จพระราชดำเนิน" "ทรงพระราชนิพนธ์" เหล่านี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่า เป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณ์หรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสเล่าว่า "บ่ายไปศาลเจ้าและข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "บ่ายเสด็จไปศาลเจ้าและข้ามไปทอดพระเนตรงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำเสด็จกลับ" (หน้า ๑๔ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำ หรือโดยมากที่ผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น "องค์มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า "องค์มนุษย์" คือ "พระองค์เจ้ามนุษยนาคมาณพ" ซึ่งเป็นพระนามเดิมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ใน พระองค์" คำว่า "ฉัน" เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เอง และผู้รับ รับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า "พระองค์" เป็นคำที่ผู้รับ รับสั่งได้เปลี่ยนแล้ว ซึ่งความจริงถ้าทรงจดลงเองก็คงจะเป็นว่า ถ้าสมเด็จกรมพระฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในฉัน หรือถ้าผู้รับ รับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยนก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ พระองค์ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ในตอนหลัง ๆ มาตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ก็ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่เฉพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้หน่อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วัน จะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยเฉพาะผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือเล่มนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศไทยในยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวัน วันละเล็กละน้อยนี้เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติกฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่น ๆ อันปรากฏอยู่ในพระราชกิจจานุเบกษาเป็นต้น ยิ่งกว่านั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่า ใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการตามกระทรวงต่าง ๆ อย่างไรบ้าง จะต้องค้นหาเรื่องที่ต้องการทราบด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานเพียงพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประศาสโนบายทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศ และเป็นการภายในว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง นำประเทศไทย หลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความลำบากยากเย็นเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันนี้ เป็นเรื่องยาว ได้แบ่งตีพิมพ์เป็นภาค ๆ ติดต่อกันรวม ๒๔ ภาค เฉพาะภาคที่ ๒๓ นี้ ได้ตีพิมพ์ครั้งแรกในงาน

พระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าทัศโนภาศ เกษมสันต์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ การพิมพ์ครั้งนี้จึงนับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สอง

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นายบันลือ รักวานิช ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นกุศลสาธารณประโยชน์ ขออำนาจกุศลทั้งนี้จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้นายบันลือ รักวานิช ได้ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลในสัมปรายภพ สมดังเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๖ มีนาคม ๒๕๑๐

นายบันลือ รักวานิช

ชาตะ 12 พฤศจิกายน 2450

มตะ 16 ตุลาคม 2508

ประวัติย่อ

นายบันลือ รักวานิช เป็นบุตรคนที่ ๘ ของนายรักและนางเล็ก รักวานิช เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ ณ ตำบลราชวิถี อำเภอดุสิต จังหวัดพระนคร นายบันลือมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม ๑๒ คนคือ

๑. *ด.ช. ล้ม รักวานิช* *(ถึงแก่กรรม)*

๒. *ด.ญ. สมบูรณ์ รักวานิช* *(ถึงแก่กรรม)*

๓. *น.ส. ไล้ รักวานิช* *(ถึงแก่กรรม)*

๔. *นางเน้ย รักวานิช*

๕. *นางเนย สังขวิจิตร* *(ถึงแก่กรรม)*

๖. *นางนวม ขันธ์แก้ว* *(ถึงแก่กรรม)*

๗. *น.ส. เนียม รักวานิช*

๘. *นายบันลือ รักวานิช*

๙. *นายเลขา รักวานิช*

๑๐. *ด.ญ. สุก รักวานิช* *(ถึงแก่กรรม)*

๑๑. *นายดิเรก รักวานิช*

๑๒. *นายลิขิต รักวานิช*

การศึกษา

สำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์ จากโรงเรียนมัธยมวัดราชาธิวาส

ต่อมาได้รับการฝึกวิชาช่าง เป็นนักเรียนฝึกหัดช่างเครื่องยนต์โรงงานเกียกกายทหารบก

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ

เริ่มรับราชการเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ในโรงงานเกียกกายทหารบกเป็นครั้งแรก และต่อมาได้รับราชการในกรมชลประทาน ดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๔๗๓ ตำแหน่งช่างเครื่องยนต์ โรงงานกรมชลประทาน ประจำรถขุด ๑๒

พ.ศ. ๒๔๗๗ ,, ,, ,, ,, ,, ,, ๑๑

พ.ศ ๒๔๗๘ ,, ช่างเครื่อง (ได้รับคำชมเชยความชอบจาก อธช. ไปปฏิบัติงานในการขนย้ายทรัพย์สมบัติของชาติที่จังหวัดเพชรบูรณ์ได้ผลดีเป็นที่เรียบร้อย ตั้งแต่ ๔ พ.ค. ๒๔๘๙)

พ.ศ. ๒๔๘๑ ,, ช่างเครื่อง เป็นผู้ควบคุมรับผิดชอบรถขุด ๑๑ และรถขุด ๗

พ.ศ. ๒๔๘๓-๘ ,, ช่างเครื่อง

พ.ศ. ๒๔๘๙ ,, นายรถขุด ๑๔

พ.ศ. ๒๔๘๙-๙๒ ,, นายรถขุด ๙

พ.ศ. ๒๔๙๓-๕ ,, นายรถขุด ๑๐, นายรถขุด ๑๑

พ.ศ. ๒๔๙๖ ,, ประจำแผนก แผนกตรวจพัสดุ กองช่างกล กรมชลประทาน

พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๗ ตำแหน่งประจำแผนก (เทียบโท)

ชีวิตสมรส

นายบันลือได้สมรสกับนางสาวฉอ้อน อินทรกลัด เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ มีบุตรและบุตรีรวม ๑๓ คน

๑. นางเสริมสุข รักวานิช

๒. นางเสริมศรี จิณณวาโส

๓. นายองอาจ รักวานิช

๔. นายยงยุทธ รักวานิช

๕. นายอาวุธ รักวานิช

๖. น.ส. ชูศรี รักวานิช

๗. น.ส. ฉวีวรรณ รักวานิช

๘. น.ส. กันยาศิริ รักวานิช

๙. ด.ช. สุดเสน่ห์ รักวานิช

๑๐. ด.ช. ชูศักดิ์ รักวานิช

๑๑. ด.ญ. จินตนาภรณ์ รักวานิช

๑๒. ด.ญ. รัตนาภรณ์ รักวานิช

๑๓. ด.ช. ชูชาติ รักวานิช

นายบันลือเป็นผู้มีนิสัยดี รักลูกเมียและพี่น้องเป็นอย่างมาก เป็นผู้ที่มีความอุตสาหะขยันหมั่นเพียร ดังจะเห็นได้ว่าแม้จะมีบุตรมากถึง ๑๓ คน แต่นายบันลือก็พยายามให้การศึกษาแก่ลูกเป็นอย่างดี คอยอบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้เป็นคนขยันหมั่นศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนให้รู้จักประหยัดในการใช้เงิน ตลอดระยะเวลาที่นายบันลือต้องไปทำราชการเป็นนายรถขุด และประจำอยู่ต่างจังหวัดเป็นเวลานาน นายบันลือก็ส่งลูก ๆ มาอยู่ในกรุงเทพฯกับพี่น้อง เพราะเกรงว่าถ้าติดตามพ่อไปทุกจังหวัด ลูก ๆ จะได้รับการศึกษาไม่ติดต่อกัน ตลอดเวลาที่อยู่ห่างลูกนายบันลือก็ส่งเสียและตักเตือนสั่งสอนลูกอยู่เสมอ.

นายบันลือเป็นผู้มีอารมณ์สนุกสนานร่าเริง รักธรรมชาติ และชอบการเลี้ยงสัตว์เป็นงานอดิเรก สัตว์ที่เลี้ยงมีหลายประเภท เช่น นก เป็ด ไก่ แพะ ตลอดจน จระเข้ และ งู ทั้งนี้เพราะนายบันลือเป็นผู้มีนิสัยชอบการผจญภัย

และรักการกีฬาทุกประเภทโดยเฉพาะกีฬามวย ในระยะหลังนี้นายบันลือได้ให้ความสนใจในกีฬามวยเป็นอย่างมาก จนกระทั่งเป็นหัวหน้าคณะมวย เมืองสุรินทร์ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในวงการมวย นายบันลือเป็นผู้มีนิสัยชอบการผาดโผนผจญภัยก็จริง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นคนที่รักสงบ มีสัมมาคารวะ ขยันขันแข็งโอบอ้อมอารี ดังจะเห็นได้ว่านายบันลือไม่เคยดื่มสุราเลย ในคราวที่ต้องช่วยภรรยาทำมาค้าขายเพื่อส่งเสียลูกให้เล่าเรียน นายบันลือก็ขวนขวายช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา

นายบันลือเป็นผู้มีพลานามัยสมบูรณ์ดีมาก จนล่วงเข้าวัยกลางคนจึงเป็นโรคความดันโลหิตสูง จนกระทั่งในบั้นปลายของชีวิตมีโรคเบาหวานและไตพิการแทรกเข้ามา ได้เข้ารักษาพยาบาลในโรงพยาบาลกรมชลประทานถึง ๒ ครั้ง จนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๘ (รวมอายุได้ ๕๘ ปี) ยังความเศร้าสลดอาลัยรักแก่บรรดาญาติมิตรพี่น้อง และครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง ด้วยคุณความดีที่นายบันลือได้ประกอบไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ขอจงเป็นผลอำนวยสุขให้แก่นายบันลือ รักวานิช ในภพหน้าโน้นเทอญ.

ภรรยา บุตร และ ธิดา
เมื่อคืนวันสวดพระอภิธรรม ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

คำไว้อาลัยของลูก

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๘ เป็นวันที่ลูกได้รับความเศร้าสลดใจอย่างยิ่งและเสียใจที่สุด ซึ่งลูกจะลืมเสียไม่ได้เลย แม้ว่าการจากของคุณพ่อจะไม่มีวันกลับมา เป็นตามกฎของธรรมชาติซึ่งไม่มีปุถุชนคนใดหลีกเลี่ยงได้ แต่การจากของคุณพ่อรวดเร็วเกินไปสำหรับคุณแม่และลูก ๆ ซึ่งลูกมิได้คาดมาก่อนเลยการจากของคุณพ่อวันนั้น ลูก ๆ ก็ได้เฝ้าดูอาการตลอดมาจนคุณพ่อหมดลมหายใจด้วยอาการสงบ ต่อไปนี้ลูก ๆ ก็เป็นกำพร้าไม่มีพ่ออีกแล้ว มีแต่คุณแม่คอยดูแลตักเตือนแต่ผู้เดียว คุณพ่อเป็นคนดีรักและห่วงลูก ๆ ทุกคน คุณพ่อเป็นคนที่มีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อคุณแม่และลูก ๆ ตลอดจนญาติพี่น้อง การจากของคุณพ่อจึงทำให้คุณป้า, คุณอาของลูกเสียใจอย่างที่สุด ผลแห่งการทำความดีของคุณพ่อเมื่อมีชีวิตอยู่ ยากที่คุณแม่และลูก ๆ จะลืมได้ ลูกจะกระทำทุกสิ่งที่คุณพ่อเคยสั่งสอนไว้ เพื่อดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อจะได้เป็นสุขหมดกังวล

กุศลธรรมส่วนดีที่ลูก ๆ ได้ประกอบไว้ ลูกขอกราบอุทิศผลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อ จงประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพ เทอญ.

จากลูก

เสริมสุข รักวานิช

คำไว้อาลัยของลูก ๆ

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๘ เป็นวันที่ลูก ๆ ได้รับความทุกข์โศกและเสียใจที่สุดซึ่งจะลืมเสียไม่ได้ในชีวิตนี้ เพราะลูก ๆ ได้สูญเสียคุณพ่อผู้เป็นที่รักและเคารพยิ่ง พ่อจ๋าลูก ๆ ไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่าคุณพ่อจะมาด่วนจากลูก ๆ ไปรวดเร็วอย่างนี้ เมื่อคุณพ่อมีชีวิตอยู่ คุณพ่อให้ความรักและความเมตตาปรานีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เฝ้าห่วงใยในทุกข์สุขของลูก ๆ อบรมสั่งสอนให้ลูก ๆ ปฏิบัติในทางที่ดีงามเพื่อความสุขความเจริญ ปกป้องเลี้ยงดูลูก ๆ มาจนเติบใหญ่ สู้อดทนเหน็ดเหนื่อยเสียสละทุกอย่าง อุตสาหะฟันฝ่าอุปสรรคทั้งมวลเพื่อลูก ๆ มิได้ท้อถอย คุณพ่อเป็นพ่ออันประเสริฐสุดของลูก ๆ เป็นประดุจร่มโพธิ์ร่มไทรที่ลูก ๆ ได้พึ่งพิงอย่างอบอุ่นเสมอมา

พ่อจ๋าต่อไปนี้ลูก ๆ ก็ไม่มีโอกาสได้ใช้คำเรียกว่า "คุณพ่อ" เหมือนคนอื่นเขา ลูก ๆ ต้องกำพร้าพ่อเสียแล้ว ลูก ๆ เหลือแต่คุณแม่ที่คอยจะให้คำสั่งสอน อบรม ให้ความอบอุ่นแก่ลูก ๆ แต่ผู้เดียว ลูก ๆ จะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่คุณพ่อเคยสั่งสอนตักเตือนลูก ๆ ไว้ ถึงแม้ลูก ๆ จะทราบดีว่าความตายเป็นสิ่งซึ่งไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ แต่ลูก ๆ ก็ไม่วายเศร้าโศก และมีความทุกข์อย่างสาหัส คุณพ่อจากไปรวดเร็วอย่างไม่มีวันกลับ ลูก ๆ ก็ยังมิได้ตอบแทนบุญคุณคุณพ่อเลย ลูก ๆ คิดว่าชาตินี้จะหาผู้มีพระคุณสูงสุดและพ่อที่ดีอย่างนี้ยากเหลือเกิน

เดชะด้วยจิตบริสุทธิ์อันระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่นี้ ขอดวงวิญญาณของคุณพ่อซึ่งสถิตอยู่ ณ แห่งหนใด โปรดรับทราบถึงความรักและอาลัยของลูก ๆ ด้วย อันกุศลกรรมทั้งมวล ซึ่งลูก ๆ ได้ประกอบมาแล้วและที่จะบำเพ็ญในกาลต่อไป ลูก ๆ ขอตั้งจิตอธิษฐานให้กุศลผลบุญนั้น ได้โปรดบันดาลให้คุณพ่อที่รักของลูก ๆ จงประสบแต่ความสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพ และหากชาติหน้ามีจริงลูก ๆ ขอเกิดเป็นลูก ๆ ของคุณพ่อทุกชาติไป.

จาก

ลูก ๆ ของคุณพ่อ

คำไว้อาลัยของภรรยา

ดิฉันได้ร่วมชีวิตกับคุณบันลือ รักวานิช มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นเวลา ๓๒ ปีกว่ามาแล้ว ตลอดเวลาแห่งการเริ่มต้นชีวิตสมรส เราต้องเร่ร่อนระหกระเหินไปยังที่ต่าง ๆ ตามหน้าที่ที่คุณบันลือได้รับมอบหมายเพราะขณะนั้นคุณบันลือมีตำแหน่งเป็นนายเรือขุดกรมชลประทาน เมื่อลูก ๆ โตพอที่จะเข้าโรงเรียน เราต้องส่งเข้ามาฝากพี่น้องไว้ในกรุงเทพฯ เพื่อให้ลูกได้เรียนหนังสือ ช่วงชีวิตในตอนนั้นช่างเป็นช่วงแห่งความทรมานใจเราทั้งพ่อแม่และลูก ๆ ยามเมื่อพ่อแม่มาเยี่ยมลูก ๆ ต่างพากันดีอกดีใจกระโดดโลดเต้น แต่พอวันจะจากต้องร้องไห้ ทั้งลูกทั้งแม่แม้แต่พ่อเองก็ตาแดง ๆ

คุณบันลือ เป็นคนรักครอบครัว สู้ยอมอุทิศกายใจและอดออมเพื่ออนาคตของลูก ๆ พยายามอบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้รักและสามัคคีกัน ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่เหมาะที่ควร กับให้หมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นทุนแก่ตัวเองในวันข้างหน้า ก่อนที่คุณบันลือจะจากไป เราก็ได้อยู่กันพร้อมหน้าทั้งพ่อแม่ลูกและหลาน ๆ และคุณก็จะมีเวลาชื่นชมกับลูก ๆ หลาน ๆ ในบั้นปลายของชีวิต และเพลิดเพลินในสัตว์เลี้ยงบ้าง คุณก็ด่วนจากไปอย่างกระทันหันด้วยโรคร้าย ทั้งเบาหวาน ความดันโลหิตสูงและไตพิการ ขณะที่คุณกำลังป่วยกระเสาะกระแสะอยู่นั้น ดิฉันและลูก ๆ ต่างพากันขอร้องให้คุณลาออกจากงานเพื่อพักผ่อนร่างกายเสียบ้าง แต่คุณไม่ยอม บอกว่ายังเป็นห่วงงานและห่วงลูก ๆ ที่กำลังอยู่ในวัยเรียนอีกหลายคน แม้ที่ต้องมานอนพักผ่อนอยู่ในโรงพยาบาลกรมชลฯ นั้น ก็เพราะทนความรบเร้าของดิฉันและลูกไม่ได้ ในระยะแรกที่ได้เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลนั้นคุณยังแข็งแรง หน้าตายังสดชื่นแจ่มใส ดีอกดีใจเมื่อลูกหลานพี่น้อง เพื่อนฝูงไปเยี่ยม พูดคุยไม่หยุดปาก แม้

มาในระยะหลังคุณจะบ่นปวดศีรษะบ่อย ๆ และมีอาการอ่อนเพลียลง ถึงกระนั้นเราก็ไม่เคยคิดว่าเหตุร้ายจะเกิดขึ้น ดิฉันยังจำได้ว่าในวันที่ ๑๕ ต.ค. ๐๘ คุณยังพูดคุยอยู่ดี ๆ และในตอนบ่ายยังไล่ให้ดิฉันไปทานข้าวเสียเพราะเกรงว่าดิฉันจะเป็นลมไป แต่แล้วชั่วเวลาอีกไม่กี่ชั่วโมงต่อมา คุณก็ทรุดหนักพูดไม่ได้ ตาจ้องมองหน้าดิฉัน คล้ายจะบอกสั่งเสียอะไรแต่ก็ไม่มีแรงจะพูด แพทย์ทั้งที่โรงพยาบาลและที่น้องชายของคุณพามา ได้พยายามช่วยอย่างเต็มที่ แต่อาการมีแต่ทรุดหนักลงเรื่อย ๆ และแล้วเมื่อเวลาประมาณ ๒ นาฬิกา คุณก็สิ้นใจท่ามกลางการเฝ้าของเมียลูก ๆ และหลาน คุณจากไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับยังความเศร้าโศกมาสู่ครอบครัวเราและญาติพี่น้องตลอดจนมิตรสหาย โดยเฉพาะครอบครัว เราต้องขาดร่มโพธิ์ที่ให้ความอบอุ่นและปลอดภัยไป

ดิฉันเองอายุก็มากแล้ว ยังไม่รู้ว่าจะมีโอกาสได้อยู่กับลูก ๆ หลาน ๆ ไปอีกนานเท่าใด ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่อยากจะทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เรียบร้อย อยากให้ลูก ๆ รีบหมั่นศึกษาเล่าเรียน รักใคร่สามัคคีกันเพื่อความสุขของลูกเองในวันหน้า และเพื่อความสงบของผู้ที่จากไปแล้ว

คนเราเกิดมาทุกคน ย่อมหนีความตายไม่พ้น ฉะนั้นดิฉันก็จะพยายามเลี้ยงดูลูกให้ดีตามความปรารถนาของคุณทุกประการ ด้วยกุศลแห่งความดีของคุณบันลือที่สร้างสมไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ ทั้งแก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายและด้วยผลบุญที่ดิฉันกับลูก ๆ และพี่น้องได้ร่วมใจกันกระทำในครั้งนี้ และที่แล้ว ๆ มา ขอจงได้ผนวกเข้าด้วยกันเพื่อเป็นแรงส่งให้วิญญาณของคุณบันลือสามีของดิฉันจงไปประสบสุคติแห่งสัมปรายภพนั้นเทอญ.

จาก

นางฉอ้อน รักวานิช

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัน ๖ ฯ ๒ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๖
๑๓

ไม่มีการอะไร เปนวันว่าง จัดการที่สวนสราญรมย์

วัน ๗ ฯ ๒ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๗
๑๔

เวลาวันนี้เปนวันมีการประชุมใหญ่ในสวนสราญรมย์ เปนการเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ แลพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการบางคนได้ตั้งร้านทำเปนโรงแลเต๊นต่าง ๆ ตกแต่งสะอาดเรียบร้อย ตั้งเครื่องบริโภคต่าง ๆ เปนร้าน ๆ มีทั้งของไทยของฝรั่ง เครื่องแขก แลเกาเหลา ผลไม้ต่าง ๆ เปนร้าน ๆ บางร้านก็ตั้งน้ำอบดอกไม้สด ยาดม แลของต่าง ๆ อย่างละร้าน ถ้าผู้ที่จะไปประชุมนั้น จะรับประทานร้านใดก็ได้ไม่ต้องเสียค่ารับประทาน แลไม่เลือกว่าคนชนิดใดรับประทานได้ทั้งนั้น ผู้ที่ถูกเชิญคือพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลเจ้าประเทศราช ข้าราชการหัวเมือง แลผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ พ่อค้าวาณิช ชาวต่างประเทศ แลถ้าคนพลเมืองมีอัธยาศัยเรียบร้อยก็ยอมให้เข้าไปในสวนนั้น ตั้งร้านเรียงรายทั่วไป แลมีการเล่น คือ สิงห แคน พิณพาทย์ เสนาะมโหรี เสภา แลแตรฝรั่ง วางระยะตามลำดับตามสมควร

เวลาทุ่มเศษ พระบรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดี พระยา พระ หลวง ขุน ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารพลเรือน ทั้งข้าราชการ ผู้ว่าการ กรมการหัวเมือง แลเจ้าประเทศราชฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ แลผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ พ่อค้าวาณิชหลายชาติหลายภาษา ทั้งราษฎรพลเรือนที่มีอัธยาศัยเรียบร้อยดีทั้งชายหญิงเปนอันมาก มาประชุมพร้อมกันในสวนสราญรมย์นี้เปนอันมาก ชาวยุโรปทั้งหญิงทั้งชายได้ประชุมกันเต้นรำตามภาษาของตนในโรงกล้วยไม้บ้าง เที่ยวเดินบ้าง พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงชำนาญในการนั้นก็เต้นด้วยเหมือนกัน บางพระองค์ก็พาบริจาริกเที่ยวชมในที่ต่าง ๆ ส่วนข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยก็พาบุตรภรรยามาเที่ยวเล่นเดินเปนหมู่ ๆ ดูงดงามมาก ส่วนราษฎรก็พาบุตรมาชมเล่นเปนอเนกจะนับมิถ้วน ตั้งแต่มีการประชุมในกรุงสยามมา ก็ยังไม่เปนการเอิกเกริกเหมือนครั้งนี้ เปนเกียรติยศอย่างยิ่ง

ครั้นเวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จโดยสถลมารค ทรงรถพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวนนำตามเสด็จไปประทับสวนสราญรมย์ เสด็จประพาสทั่วไป แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้รถพระที่นั่งกลับมารับเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี แลพระนางเจ้าอีกทั้งข้างในด้วยเสด็จประพาสในสวนพร้อมด้วยข้างใน จนเวลา ๗ ทุ่ม เสด็จกลับ การประชุมเลิก ๘ ทุ่มเศษ

วัน ๑ ฯ ๒ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๘ ๑๕

วันนี้ผู้บังคับการกรมทหารทั้งปวง คือ กรมทหารหน้า กรมทหารมหาดเล็ก ทหารรักษาพระองค์ ทหารรักษา ทหารกรมแสง ทหารมริน ทหารปืนใหญ่ ทหารฝีพาย ทหารกองลาดตระเวน ประชุมพร้อมด้วยออฟฟิศออกแรงตกแต่งสะอาดวิจิตร เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแลข้าราชการหัว

เมือง เจ้าประเทศราชแลผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ พ่อค้านายห้างไป ประชุมพร้อมกันเป็นอันมาก เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็นการเอิกเกริก เวลาทุ่มเศษสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จทอดพระเนตรละคร จนเวลายามเศษ เสด็จกลับ การประชุมเลิก ๗ ทุ่มเศษ

วัน ๒ ฯ๑ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๔๙

วันนี้เวลาเช้า ก็มีการเลี้ยงพระที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยเหมือนกับเวลาวานนี้ ไม่ได้เสด็จลง

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โปรดให้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ มาประชุมเสวยโต๊ะจีนในห้องดรอิงรูมตามเช่นเคยมาทุกปี เสวยอยู่จนเวลาบ่าย๔โมงเศษ เสวยแล้วทรงพระราชดำริที่จะเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองเพชรบุรี แลเขาสามร้อยยอด ในวันแรม ๓ ค่ำ เดือนนี้ เป็นวันเสด็จจากกรุงเทพ ฯ

วัน ๓ ฯ๒ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๐

ย่ำค่ำแล้ว ออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาประทุมเทวาเมืองหนองคาย ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ได้จัดเงิน ๒ ชั่ง พระวิชิตหงษพิไสยเมืองธุระคมหงษสถิตยเงิน —๑|— พระวรฤทธิฦๅไชยเมืองกุมภวาปี เงิน—๑|—พระศรีวรราชว่าที่เจ้าเมืองภูเวียงเงิน—๑|—รวมเงิน—๕|—ให้ท้าวเสือผู้ว่าที่ราชบุตรคุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช อีกฉบับหนึ่งว่า ได้ลงมือทำทางโทรเลขที่จะต่อจากเมืองนครราชสีมา ทำแต่เมืองหนองคายถึงลำห้วยหลวงต่อแดนเมืองหนองละหารทาง ๑๑๓๔ เส้น ได้ทำแล้ว ๖๔๕ เส้น กับใบบอกพระวิชโยดมเมืองกมุทาไสยว่าจัดได้เงิน—๑|—เข้าสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชกับใบบอกพระเจริญราชเดช เมืองมหาสารคาม ว่าตัวแลราชวงศ์ ราชบุตร

จัดได้เงิน ─┼─ ๕ ให้อุปฮาดคุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชอีกฉบับหนึ่ง ส่งเงินแทนผลเร่วส่วยเมืองมหาสารคาม เงิน ─┼─ ๖๐ เมืองโกสุมพิไสย ─┼─ ๕ รวม ─┼─ ๖๕ แทนผลเร่วหนัก ─┼─ ๒๖๐ กับจัดได้ผ้าม่วงสี ๗ ผืนส่งมาทูลเกล้า ฯ ถวาย กับนำท้าวเสือผู้ว่าที่ราชบุตรเมืองหนองคายอุปฮาด ท้าวศรีวรราชเมืองกมุทาไสยอุปฮาด เมืองมหาสารคาม เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระยาศรีสิงหเทพ นำเจ้าศรีสุพรรณ เจ้าพรหมา พระยาศรีสนไชย ท้าวกำเภา เมืองนครหลวงพระบาง นายหนานจิตรวงศ์ นายหนานอินต พระยาเด็กชาย พระยาไชยราช เมืองน่าน พระยาไชยสงคราม นายหนานคำพันธุ เมืองแพร่ พระบุรีรัตน พระอุตรการเมืองเถิน พระพยุหาธิบาล เมืองพยุหคีรี กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระยาศรีสรราช นำพระยาประสิทธิสงคราม พระอร่ามคีรีรักษ์ เมืองกาญจนบุรี พระพิไชยชนะสงคราม หลวงศรีรณชิต เมืองศรีสวัสดิ์ พระผละกะดิฐบดี เมืองท่ากระดาน พระบั่นสะดิฐบดี เมืองท่าขนุน พระชินะดิฐบดี เมืองท่าตะกั่ว พระสละภูมาธิการ เมืองทองผาภูม พระสมิงสิงหบุรินทร เมืองสิงหบุรี หลวงปลัดเมืองลุ่มสุ่ม หลวงปลัดเมืองไทรโยค หลวงชำนาญกองส่วยทอง พระสุวรรณคีรี เมืองสังขละบุรี พระพิไชยชลสินธุ์ เมืองประจวบคีรีขันธ์ กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตรนายชื่อ บุตรพระแก้วคฤหบดี เปนหลวงศรีเสารุธ นา ๘๐๐ มีตำแหน่งในกรมกลาโหม นายเหรียญมหาดเล็ก เปนหลวงจำนงพลภักดิ์ นา ๘๐๐ ในกรมพระกลาโหม

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๆ[๓] ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๑

ย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางตามเคยในห้องออกขุนนาง พระมนตรีพจนกิจอ่านบอก เมืองนครราชสีมาส่งเงินแทนผลเร่วส่วยกองนอก กองหลวงศรีวรวงศ์ ๖ จำนวนเงิน ๑๕[๕]|— คิดแทนเร่วราคาหาบละ ๕|— เป็นผลเร่ว —|$\frac{๒๓}{๓๐}$ ให้หลวงศรีวงศ์คุมเข้ามาส่ง

หลวงวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระสุริยภักดีข้าหลวงพระจรูญราชโภคากร เมืองหลังสวน ว่าด้วยได้รับตราให้ส่งคนหัวหน้าอั้งยี่เข้ามาเสียบ้างนั้น ครั้นจะจัดเรือส่งเข้ามาในครั้งนี้ ลมว่าวพัดจัดกล้า ขอพระราชทานรอไว้ก่อน

พระยาศรีสรราชนำพระยารัตนเศรษฐี พระจรูญราชโภคากร พระอัษฎงคตทิศรักษา จีนยุหงีบุตรพระยารัตนเศรษฐี เฝ้าถวายพิมเสน เนื้อไม้ น้ำหอม บุหรี่ฝรั่ง ผลไม้แช่อิ่มเป็นอันมาก

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระพรหมประสาตรศิลป์ เมืองพรหมบุรี พระพิไชยนคร เมืองสุรินทร พระยาศรีสุนทรเทพ เมืองอุทัยธานี กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๆ[๕] ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๑๕๒

ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการ

วัน ๖ ๆ[๕] ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๓

เวลาวันนี้ เจ้าพนักงานจะได้นำเจ้านครลำพูนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายต้นไม้ทองเงิน

เวลาทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตาน ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าเบื้องบงกชมาศ โดยลำดับตำแหน่งทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึกแตรทหารตามขัตติยประเพณี

เจ้าพนักงานนำเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้านครลำพูน กับเจ้านายบุตรหลานอีก ๒ นาย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการจำนวนปีฉลู นพศก ๑๙ เป็นจำนวนต้นไม้ทองต้นหนึ่งสูง ๓ ศอก ทองคำหนัก ๓|— เงินต้นหนึ่งสูงต่ำเท่ากัน เงิน ๕|— งาช้าง ๒ กิ่งหนัก —|๕๕ ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๗ ๖ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี กรมหลวงเทวะวงศ์นำแขกชาวอินเดีย ชื่อ บาบู สรัต จันทัสส เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายหนังสือเรื่องเมืองธิเบต ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แลพระราชทานเหรียญดุษฎีเงินไม่มีเข็ม แล้วเสด็จไปประทับเกย ทรงพระราชยานเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเกยพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสด็จประทับพระเก้าอี้ เจ้าพนักงานนำพระกิติสารมุนี ๆ นำพระรัตนสาร เป็นสมณะฝ่ายมรามวงศ์ ซึ่งมาแต่เมืองลังกาเฝ้าถวายพระบรมธาตุ มีพระเจดีย์งาช้างแลไม้ดำรับพระเจดีย์ ดำรัสพระราชปฏิสันถารพอควร แล้วเสด็จลงทอดพระเนตรเรืออุบลบุรพทิศ ซึ่งจะเป็นเรือพระที่นั่ง พระนางเจ้าเสาวภาจะเสด็จตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองเพชรบุรี พระยาภาสกรวงศ์นำพราหมณ์แขกชาวลังกาช่างทอง ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่ในกรุงสยามเฝ้าถวายงันพเก้า ๒ งี้ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานราคา แลขอพระบรมราชานุญาต

จะให้มีชื่อว่าเป็นช่างทองหลวง เสด็จลงทอดพระเนตรเรืออยู่จนเวลายามเศษ เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ออกขุนนาง

หลวงวิจารณอาวุธอ่านบอกพระสุรินทรามาตย ๓ ฉบับ ๆ ๑ ว่า ไปถึงเมืองสิงคโปร์ เมืองปินัง อีกฉบับหนึ่งว่าไปถึงเมืองเกาะหมากนั้น ได้วางตราที่โปรดเกล้า ฯ ให้ไปเป็นข้าหลวงเมืองภูเก็ตแทนพระอนุรักษ์ ให้พระสวัสดิ์ทราบ แล้วปรึกษากับพระสวัสดิ์เรื่องความแขกตีเรือลูกค้าอังกฤษ แต่งให้หลวงสรเสนีมาสืบที่เมืองเปรียน เมืองตรัง พระสวัสดิ์ไปเมืองพังงา พระสุรินทรามาตยจะไปตรวจบาญชีเมืองภูเก็ต อีกฉบับหนึ่งว่าได้ไปหาเรสิเดนกอนซินลา เมืองปินัง รับรองโดยควร แล้วพูดเรื่องแขกตีเรือคนฝ่ายอังกฤษ แล้วกลับมา เรสิเดนกอนซินลามาเยี่ยมตอบ กับหลวงทวีปสยามกิจบอกว่า มีผู้บอกว่าผู้ร้ายหนีไปเมืองไทรบุรี เมืองสตูล พระสุรินทรามาตยได้มีหนังสือไปแล้วทั้งสองเมือง

พระราชทานสัญญาบัตร หลวงมนตรีบริรักษ์ เป็นพระทิพกำแหง ปลัดเมืองพัทลุง นา ๑๐๐๐ จีนยุหงีบุตรพระยารัตนเศรษฐี เป็นหลวงบริรักษ์โลห-วิไสย ผู้ช่วยเมืองระนอง นา ๕๐๐ เสด็จขึ้นทรงพระราชยานกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

วัน ๑ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๕

เวลาวันนี้ เป็นวันที่จะเสด็จออก แขกเมืองกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกประทับพระที่นั่งพุตตานภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าพระยาเสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าเบื้องบาทบงกชมาศ โดยลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหมนำพระยาฤทธิสงคราม พระยาไทรบุรี พระ–ชลสินธุสงครามไชย ตนกูนิปะ เสดอับดนลา เมืองไทร ๔ พระยาอภัยนุราชชาติรายาภักดี พระยาสตูล หวันอากบเมืองสตูล ๒ พระยาพิพิธเสนา พระยายิหริ่ง เปาะนิสุทลงน้ำชาย พระยายิหริ่ง ศรีตวันกรมการ ๓ รวมเมืองยิริง ๕ พระสุรินทรวังษา ผู้ช่วยเมืองปลิด ๑ พระยาเพชรภิบาลนฤเบศร เมืองหนองจิก ๑ พระไพรีพ่ายฤทธิ ศรีตวันกรมการ ๓ รวมเมืองยะลา ๔ ตนกูจิ ศรีตวันกรมการ ๒ รวมเมืองตานี ๓ ตวันพระเนาท บุตรเขยพระยารามัน ศรีตวันกรมการ ๓ รวมเมืองรามัน ๔ นาย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมลากลับไปรักษาราชการบ้านเมือง ดำรัสพระราชปฏิสันถารพระยาไทรแลเจ้าเมืองกรมการแล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๘ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๖
ไม่มีอันใด

วัน ๓ ๙ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๗
เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียมในห้องออกขุนนาง
พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพยุหาธิบาล เมืองพยุหคีรี ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าด้วยหม่อมเทวาธิราชเบิกเงินเดือนไป ๒ เดือน เงิน ๘|๗ ขอส่งตัวริสิตมาหักเงินส่วยเหล็กหางกุ้ง อีกฉบับหนึ่งว่า หลวงวิจารณพยุหพล ปลัดว่างอยู่ ขอหลวงคลังผู้น้องเป็นที่หลวงวิจารณพยุหพลปลัด กับใบบอกพระพิศาลสงคราม เมืองสิงหบุรี ว่าตำแหน่งที่หลวงรามฤทธิรงค์ปลัดว่างอยู่ ขอหลวงวังเป็นที่หลวงรามฤทธิรงค์ปลัด กับใบบอกพระยาวิชิตภักดีศรีสุรสงครามเมืองสวรรคโลก ว่าตำแหน่งที่พระทิพรักษายกกระบัตรว่างอยู่ ขอพระพลสงครามเป็นพระทิพรักษายกกระบัตร กับใบบอกพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก กล่าวโทษพระไชยบูรณ์ว่า

ไม่มาปรึกษาราชการ แลว่าเปนคนสูบฝิ่นเสพสุราแลปล่อยผู้ร้าย ขอผู้ช่วยไปรับราชการ กับใบบอกพระยานุภาพไตรภพ เมืองนครเสียมราฐ ว่าในการลงสรงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระพิทักษอุไทยทิศ ป่วยลงมาไม่ได้ จัดได้ผ้าม่วงสี ๑๐ ผืน พระศรีสยามเขตรอยู่รักษาเมือง จัดได้ผ้าม่วงสี ๑๐ ผืน ลงมาทูลเกล้าฯ ถวาย แล้วพระมนตรีนำพระเพชรสงคราม พระพงษเมืองสวรรคโลก หลวงคลังเมืองพยุหคีรี หลวงวังเมืองสิงห นายชื่น นายเชย บุตรพระยานุภาพไตรภพ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

หลวงวิจารณอาวุธอ่านบอกพระยาประสิทธิสงคราม เมืองกาญจนบุรีฉบับหนึ่งว่า พระฉินนภูมิบดี เมืองลุ่มสุม ป่วยถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงศพตามธรรมเนียม

พระยาศรีสิงหเทพนำพระยอดเมืองขวาง ปลัดเมืองนครสวรรค์ หลวงวิเศษภักดีเมืองพนมศก พระพนมสารนรินทร์ เมืองพนมสารคาม ท้าวเสือว่าที่ราชบุตรเมืองหนองคาย อุปฮาดเมืองมหาสารคาม อุปฮาดเมืองกมุทาไสย กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระยาศรีสรราชภักดี นำพระยาราชวังสรร พระสเนหามนตรีราชโภคากร พระอัษฎงคตทิศรักษา พระเพชคำแหง ปลัด หลวงเทพภักดี ยกกระบัตรเมืองพัทลุง พระรามฤทธิรงค์ ปลัดเมืองชุมพร หลวงบริรักษโลหวิไสย เมืองระนอง พระศรีสุพรรณดิฐ ปลัดเมืองกาญจนดิษฐ์ กราบถวายบังคมลาไปราชการบ้านเมือง

พระไพรัชพากภักดี นำพระชลธารพินิจจัย ขุนประชาคดีกิจ กราบถวายบังคมลาออกไปในการเอกษฮิบิเช่นเมืองฮาโนย

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๔ ฯ ๑๐ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๗

เวลาย่ำค่ำแล้ว ออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา ส่งเงินส่วยเร่ว ๕๖ ๑๘|๒ ๘ อัฐ ซึ่งเมืองนนทราชธานีออกไปเร่ง ได้เงินฝากพระยาวิเศษฦๅไชยไว้ พระยาวิเศษฦๅไชยถึงแก่กรรม จึงให้กรมการคุมเงินนี้เข้ามาส่ง กับใบบอกหลวงยกกระบัตรว่าที่พระอร่ามรณชิต ปลัดเมืองนครนายก ว่ากรมการมีศรัทธาจะสร้างพระเจดีย์ที่เกาะหน้าบ้านบางอ้อ ฐานกว้าง ๕ วาสี่เหลี่ยม ขอพระราชทานศิลาหักอิฐหักที่ป้อมเก่าเมืองนครนายกซึ่งชำรุด ทำรากพระเจดีย์ (ไม่โปรดให้รื้อป้อมเก่า) กับใบบอกหลวงวิเศษมนตรีผู้รักษาเมืองศรีโสภณว่าพระพิทักษบุรพทิศ เจ้าเมืองถึงแก่กรรม แต่ปีจอ สัปตศก ช้านานถึง ๑๒-๑๓ ปีมาแล้ว หามีญาติที่จะทำศพไม่ หลวงวิเศษมนตรีมหาดไทยจะเผาศพในเดือน ๔ ปีจอ อัฐศกนี้ ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงเผาศพตามธรรมเนียม กับใบบอกเมืองนครราชสีมา ๔ ฉบับ ๆ หนึ่งขอพระราชทานหีบศิลาหน้าเพลิงไปเผาศพพระศรีสิทธิสงคราม อีกฉบับ ๑ ว่าได้เร่งเงินส่วยแทนทองคำส่วยเมืองจตุรัส จำนวนปีระกา สัปตศก ได้เงิน ๑๒ —|— คิดราคา ๑๔ หนัก เป็นทองคำ ๑๗|๑ ๓๐ มอบให้หลวงยกกระบัตรคุมลงมาส่งอีกฉบับ ๑ ถวายพระราชกุศลเผาศพพระนรินทรสงคราม เมืองจตุรัส เสร็จแล้วขอถวายพระราชกุศล อีกฉบับ ๑ ว่าที่เจ้าเมืองจัตุรัสว่างอยู่ ขอพระราชทานหลวงพรหมภักดียกกระบัตรเป็นพระนรินทรสงคราม เจ้าเมืองต่อไป

พระไพรัชอ่านบอกพระยาพิพิธพิไสยสุนทรการเมืองตราด ว่าพระครูวิมลเมตจาริย์ วัดบุรินทรประดิษฐาราม อาพาธเป็นไข้พิษถึงแก่มรณภาพ จัดศพลงหีบไว้

พระยาศรีนำเจ้าราชวงศ์เมืองเชียงใหม่ พระเพชพิชภูม ปลัดเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งลงมาในการพระราชพิธีลงสรงไม่ทัน กับหลวงพรหมภักดี ยกกระบัตรเมืองจตุรัส เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระเพชรพิชภูมจัดได้ยาสูบ ๒๐ ห่อ ของถวาย เงิน ๑ —|— สมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช หลวงพรหมภักดีจัดได้ผ้าพื้น ๒๐ ผืน ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน ๑๐|— สมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

พระราชทานเครื่องราชอิสริยยศ มงกุฎสยามชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์ แก่พระชลธารพินิจจัย แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพีศ ตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลาทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๕ ฯ ๑๑ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๕๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอก พระยาราชเสนาข้าหลวงเมืองอุบลราชธานี ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า กรมหมื่นประจักษ์มีรับสั่งให้พระศรีเสนามาเรียกเงินส่วยเมืองอุบล ๒๐๐ —|— ขึ้นไปถวาย ได้แต่งทหารนายไพร่ ๓ ท้าวเพี้ยกรมการคุมเงิน ๒๐๐ —|— ไปส่งเมืองหนองคาย อีกฉบับหนึ่งว่าชำระเร่งเงินส่วยได้เงินเมืองอุบล ๑๑๔๐ —|— กองส่วยกองนอกเมืองอุบล ๘๓ ๓๑|— เมืองพิบูลย์มังษาหาร ๕๑ ๑๐|๑ เมืองตระการพืชผล ๓๗ ๑๖|— เมืองมหาชนไชย ๖๖ —|๒ เมืองเกษมสีมา ๓ ๑๖|๒ เมืองพรรณานิคม ๒๘ ๑๖|— เมืองชงเจียม ๒๐ —|— เมืองลำเนา ๖๐ —|— เมืองเขมราษฎแลกองนอก ๓๑๕ ๙|๒ เมืองอำนาจเจริญ ๘๙ ๕|— เมืองวารินทร ๒๐ ๒|— เมืองสเมีย เมืองคง เมืองสภาส ๙๒ ๑๑|—

เมืองคำเชื่อนแก้ว ๓.. ๔|— เมืองคำทองใหญ่ ๘๑ ๖|— รวมเงิน ๒๑๑๓ ๑๐|๓— ให้หลวงภักดีณรงค์ นายรอดมหาดเล็ก คุมลงมาส่ง อีกฉบับ ๑ ขอรับพระราชทาน ซีกเสี้ยว อัฐ โสพส ทองแดง ๒๐๐ —|— ไปจ่ายให้ราษฎรใช้ต่อไป ฯ กับใบบอกพระยาราชวรานุกูล ว่ากรมหมื่นประจักษ์รับสั่งให้หลวงมลโยธานุโยคพาท้าวขันตี ท้าวยะ ท้าวอินทโฉม ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ฯ กับศุภอักษรเจ้ายุติธรรมธร เมืองนครจำปาศักดิ์ ว่าได้แต่งให้เจ้าสุทธิสารบุตรลงมาเฝ้าในการพระราชพิธีลงสรงกับว่าเจ้าราชวงศ์แก่ชราแล้ว ขอให้เจ้าสุทธิสารว่าที่ต่อไป อีกฉบับ ๑ ว่าได้จัดเงิน ๑๐|— ผ้าขาว ๑๐ พับ ให้เจ้าสุทธิสารคุมมาทำบุญในการศพกรมสมเด็จ

หลวงวิจารณอาวุธอ่านบอกพระศิริธรรมบริรักษ์ พระภักดีดำรงฤทธิ์ ว่าได้ส่งต้นไม้ทองเงินจำนวน ปีจอ อัฐศก ต้นไม้ทอง ๖ ต้น เงิน ๖ ต้น เทียนพนมเล่มละบาท ๑๐๐๐ บาท ผ้าขาว ๕๐ ศอก ๒๐ พับ เสื่อลวด ๑๕ ลวด

พระไพร้ชพากภักดีอ่านบอกพระยาศรีสมุทโภคา เมืองระยอง ส่วยรงส่วยพริกไทย ส่วยกระดาน รวมเงิน ๒๑ —|๕๓— ให้หลวงภักดีบริรักษ์คุมเข้ามาส่ง กับใบบอกพระยาวิชยาธิบดี เมืองจันทบุรี ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปเผาศพพระขลุงบุรี

พระยาศรีนำเจ้าสุทธิสาร กรมการเมืองนครจำปาศักดิ์ ๓ รวม ๔ หลวงภักดีณรงค์ นายรอดมหาดเล็ก ข้าหลวงเมืองอุบลราชธานี ๒ ท้าวเพี้ยเมืองอุบล ๔ เมือง ขุนเมืองอุบล ๔ นาย ท้าวสุริยเมืองเขมราษฎ กับท้าวเพี้ยเมืองเขมราษฎ รวม ๔ กับหลวงมลโยธานุโยค ข้าหลวงในกองทัพกรมหมื่นประจักษ์ ท้าวขันตีเมืองเชียงขวาง ท้าวอินทโฉม ท้าวยะ พระพรหมเพช นอกราชการ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระยาศรีนำพระพิบูลยสงคราม เมืองนครนายก กราบถวายบังคมลาไปรักษาราชการบ้านเมือง พระราชทานถาดหมาก คนโททอง แล้วพระราชทานสัญญาบัตร นายชื่นบุตรพระยานุภาพไตรภพ เป็นพระภักดีภูวนารถ ผู้ช่วยเมืองนครเสียมราฐ นา ๘๐๐ นายเชยบุตรพระยานุภาพไตรภพ เป็นพระราชนิกร ผู้ช่วยเมืองนครเสียมราฐ นา ๘๐๐ แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๒ จุลสุราภรณ์ แก่พระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ ๑ ชั้นที่ ๓ ภัทราภรณ์ พระพิบูลยสงคราม เมืองนครนายก

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลาเกือบ ๒ ทุ่ม เสด็จขึ้น

วันนี้เจ้าดารารัศมี ธิดาพระเจ้านครเชียงใหม่ เข้ามาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง พระเจ้านครเชียงใหม่ถวาย โปรดให้เรือหลวงไปรับ

วัน ๖ ฯ ๑๒ ๓ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๐

เวลาวันนี้ เจ้าพนักงานได้จัดการที่จะได้เสด็จออกแขกเมือง ในท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

เวลาทุ่ม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท โดยลำดับตามตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก แตรทหารตามขัตติยราชประเพณี

เจ้าพนักงานกรมมหาดไทยนำเจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้านครลำพูนกับเจ้านายบุตรหลานรวม ๓ กราบถวายบังคมลากลับไปเมืองนครลำพูน

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหมนำพระรัตนมนตรี ผู้ช่วยเมืองสาย ๑ ศรีตวันกรมการ ๓ ซึ่งพระยาสุริยนสุนทร พระยาสายบุรี แต่งให้เข้ามาเฝ้าในการลงสรงเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วเสด็จขึ้น

๑๓
วัน ๗ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๑

วันนี้เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระถวายผ้าจำพรรษา ฤาบางทีเรียกว่า วรรษาวาสิกพัตร ที่วัดอรุณราชวราราม ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน

เวลาบ่ายโมง โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชออกแขกเมืองที่มาไม่ทัน ในการลงสรง เจ้าพนักงานจัดตั้งพระแท่นหุ้มสักหลาดแดง ตั้งโธรนองค์น้อย มีตำรวจ มหาดเล็ก ข้าราชการบ้าง เฝ้าอยู่พร้อมกัน ตำรวจไม่ได้ขัดกระบี่

เจ้าพนักงานกรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม นำพระ หลวง ขุน ศรีตวัน กรมการเมืองแขก ท้าวเพี้ยกรมการเมืองลาว ที่มาไม่ทันการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย เฝ้าพร้อมกัน มีทูลเบิกด้วย แล้วสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชดำรัสปฏิสันถาร ๓ นัด แล้วเสด็จขึ้น

วันนี้ เลิกเสด็จออกขุนนาง

๑๔
วัน ๑ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๒

เวลาเกือบทุ่ม เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระยามหาอำมาตย์ว่า พระยาสุรินทร เมืองสุรินทร์ บอกไปว่า เก็บเงินแทนผลเร่วส่วยเมืองสุรินทร์เมืองขึ้นแลกองนอก เงิน
๑๔๑
๑๔|๓ คิดแทนผลเร่ว |๕๖๗/๑๕ ได้แต่งกรมการคุมเงินเข้ามาส่ง กับใบบอก

๑
พระพิทักษ์เขตรขันธ์ เมืองหนองละหาร ว่าแต่งให้อุปฮาดคุมเงิน—|—มาสมโภช

๒
ในการพระราชพิธีลงสรง อีกฉบับ ๑ ส่งขี้ผึ้งอากร แต่เก็บเงินแทนได้เงิน ๑๐|—

กับใบบอกพระเทพสงคราม ปลัดเมืองวิเชียรบุรี พระยาประเสริฐสงครามป่วยถึงแก่กรรม จัดศพลงหีบไว้ กำหนดการศพเดือน ๔ ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปเผาศพพระยาพนมพินิจ เมืองพนมศก

พระราชทานสัญญาบัตร พระพลสงคราม เป็นพระทิพรักษา ยกกระบัตรเมืองสวรรคโลก นา ๑๐๐๐ หลวงพรหมภักดี เป็นพระนรินทรสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองจตุรัส ขึ้นเมืองนครราชสีมา นา ๑๐๐๐ หลวงคลังเป็นหลวงวิจารณพยุหพล ปลัดเมืองพยุหคีรี นา ๖๐๐ หลวงวังเป็นหลวงรามฤทธิรงค์ ปลัดเมืองสิงหบุรี นา ๖๐๐

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์ จนเวลาเกือบยามเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๕ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๓

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัดราชประดิษฐ์ เสด็จประทับในพระอุโบสถในการถวายผ้าวรรษาวาสิกพัตรตามเคย ทรงจุดเทียนนมัสการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีล แล้วทรงประเคน สมเด็จพุทธโฆษาจารย์ แลฐานานุกรม อันดับ ๒๐ รูป รับพระราชทานฉันของหลวง ๕ นอกนั้นของพระเจ้าพี่นางน้องนางทั้งนั้น ทั่วพระสงฆ์ในพระอาราม พระสงฆ์ที่เหลือจากฉันในพระอุโบสถนั้น ฉันที่การเปรียญแลที่อื่น ๆ ด้วย ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว ทรงประเคนบริขารของหลวง ๕ องค์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอดิเรกแล้ว เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระนางเจ้าบรมราชเทวี แลพระเจ้าพี่นาง น้องนาง เสด็จทรงประเคนบริขารแก่พระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉันสำหรับของพระองค์ท่าน แลสดับปกรณ์พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งประจุไว้ในที่หลังพระพุทธรูป แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๓ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๒ วันที่รัชกาล ๖๖๖๔
๑

เวลาเช้าวันนี้ พระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชเทวี พระนางเจ้า แลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าจอมข้างใน เสด็จออกไปประพาสสวนสราญรมย์ แล้วเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าวรรษาวาสิกพัตร ณ วัดราชบพิธ จนเวลาสาย เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

เวลาเพล มีการเลี้ยงพระสงฆ์ที่พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามในการมาฆปุณมี กรมหมื่นวชิรญาณ พระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญ คณะธรรมยุติกนิกาย ๓๐ รูป รับพระราชทานฉัน

เวลาเย็น โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จออกทรงจุดเทียนที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ พระสงฆ์สวด ๕ องค์ ในการหล่อพระพุทธรูปมีอาการยืนอุ้มบาตร แลเทวรูปพระพุธทรงช้างตามคัมภีร์โหราศาสตร์ ซึ่งกำหนดเป็นเวลาพระพุธจะแทรกรักษาพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระจันทร์ขึ้น เห็นเป็นจันทรุปราคาทิศอุดร พอเวลาย่ำค่ำแล้ว ๑๗ นาที โมกขบริสุทธิ์ แต่ไม่ได้มีทรงมุรธาภิเษก เพราะโหรไม่ได้หมายถวายคำนวณ แต่กรมหลวงเทวะวงศ์พระองค์เดียว เวลาที่กรมหลวงเทวะวงศ์คำนวณ เวลาจับบ่าย ๓ โมง ๒๗ นาที เวลาย่ำค่ำแล้ว ๑๓ นาทีโมกขบริสุทธิ์

เวลาทุ่มเศษ โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จไปทรงจุดเทียนพระสงฆ์ ๓๐ องค์สวดพระพุทธมนต์ แลมีเทศนาจาตุรงคสันนิบาตกัณฑ์หนึ่งตามเคย

วัน ๔ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๕
๓

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทรงหล่อพระพุทธรูปมีอาการยืนอุ้มบาตร แลเทวรูปพระพุธ แลปฏิบัติพระสงฆ์ตามธรรมเนียม

วันนี้ โปรดเกล้าฯ ให้โหร คือหลวงโลกทีป ขุนโชตพรหมา สวม ประคำ เพราะไม่สั่งหมายแลคำนวณจันทรุปราคา เวลา ๕ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลาเย็นไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๕ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๖
๓

เวลาวันนี้ กำหนดจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองเพชรบุรี เจ้า พนักงานจัดเรือพระที่นั่งเป็นสองลำ เรือพระที่นั่งเวสาตรี เป็นพระที่นั่งสำหรับ ประทับกลางวัน เรืออุบลบุรพทิศประทับกลางคืน

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระองค์ เจ้าโสณบัณฑิต นำมิสเตอร์ อาเทอ เอช เบนซัน น้องชายหลวงรัตนานุกิจ ซึ่ง เข้ามาขายเครื่องทองเงิน เฝ้าทูลละลองธุลีพระบาท ดำรัสด้วยพอสมควร เสด็จลง ทรงพระราชยานที่หน้าพระที่นั่งจักรี เสด็จไปประทับที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ในเวลานั้น มีเจ้านายข้าราชการมาคอยเฝ้าส่งเสด็จเป็นอันมาก

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระภิรมย์ราชา กราบถวายบังคมลาไปเมืองพิไชย นำโกศแลเครื่องประดับเกียรติยศไปพระราชทานเพลิงศพพระยาพิไชย พระ สำเร็จสมบัติกรมพระคลังมหาสมบัติ ขึ้นไปตัดสินความเจ้าภาษีกับราษฎร แลนำ เจ้าสุทธิสาร พระยาเมืองจัน พระยาเมืองซ้าย เพี้ยกรมเมือง เมืองนครจำปา- ศักดิ์ ๔ พระยานุภาพไตรภพ พระศรีสยามสิมานุรักษ์ พระภักดีภูวนารถ พระราชนิกร เมืองนครเสียมราฐ ๔ พระเพชพิชภูม ยกกระบัตรเมืองเพชรบูรณ์ ๑ พระทิพรักษา ยกกระบัตรเมืองสวรรคโลก ๑ อุปฮาดเมืองหนองละหาร ๑ ราช บุตรเมืองโพนไสย ๑ พระนรินทรสงคราม เมืองจตุรัส ๑ รวม ๑๓ นาย กราบ ถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตร หลวงจำนงภักดี เมืองขลุง เป็นพระพิพิธภักดี จางวางส่วยรงเมืองจันทบุรี ๑ ขุนสนทรสัจจา บุตรพระยาจันทบุรี เป็นพระกำแหงฤทธิรงค์ ผู้ช่วยเมืองจันทบุรี ๑ ขุนพลสงคราม เป็นพระพรหมสงคราม จางวางด่านเมืองจันทบุรี ๑ หลวงพรหมเสนา เป็นพระเสนาราชภักดี ยกกระบัตรเมืองจันทบุรี ๑ หลวงศรี ยกกระบัตรเมืองแกลง เป็นพระแกลงแกล้วกล้า เจ้าเมืองแกลง ๑ นายหยอยมหาดเล็ก เป็นพระขยันสงคราม ปลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์ ๑

เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งเวสาตรี พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ แลข้างในมีพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีตำแหน่งหน้าที่แลเจ้าพนักงาน เสด็จจากท่าพระตำหนักน้ำขึ้นไปกลับเรือตามธรรมเนียม มีเรืออุบลบุรพทิศเป็นเรือพระบรรทม พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งข้างใน มีพระบรมวงศานุวงศ์ในตำแหน่งแลเจ้าพนักงานทั้งปวงเหมือนเรือพระที่นั่งเวสาตรี เวลา ๒ ทุ่ม ถึงเมืองสมุทรปราการออกไปทอดเรือพระที่นั่งที่ทุ่นลอย พอเรือจอด เสด็จจากพระที่นั่งเวสาตรีไปประทับเรืออุบลบุรพทิศ เวลาตี ๑๑ ออกเรือพระที่นั่งจากเมืองสมุทรปราการ

วัน ๖ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๗
๔

เวลาเช้าเรือยังอยู่ในทะเล เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เรือพระที่นั่งถึงอ่าวบ้านแหลมเมืองเพชรบุรี เรือทอดที่เสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาประทับเรือพระที่นั่งเวสาตรีเวลาเที่ยงเศษ พอเวลาบ่าย ๒ โมง เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ซึ่งมาคอยรับเสด็จอยู่เมืองเพชรบุรี ออกมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่งเวสาตรี รับสั่งด้วยเรื่องเที่ยวแลอื่นๆ แล้วเสด็จขึ้น บ่าย ๕ โมง เสด็จลงเรือพระที่นั่งโบดพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า เรือไฟจูงเสด็จพระราชดำเนินไปรับ

พระนางเจ้าแลข้างในที่เรืออุบลบุรพทิศ เสด็จพระราชดำเนินไปเข้าปากอ่าวบ้านแหลมไปตามลำน้ำ สุดหมู่บ้านแล้วเสด็จกลับมาถึงเรือพระที่นั่งเวสาตรีทุ่มเศษ ส่งสมเด็จพระนางเจ้าแลข้างใน แล้วเสด็จไปประทับแรมเรืออุบลบุรพทิศ

วัน ๗ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๘
๕

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จลงเรือพระที่นั่งโบดพร้อมด้วยข้างในทั้งหมด เรือกลไฟทอนิกรอบจูงมาจากเรืออุบลบุรพทิศ รับสมเด็จพระนางเจ้า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ แลข้างในทั้งปวง เสด็จพระราชดำเนินไปเข้าปากน้ำบ้านแหลมไปตามแม่น้ำจนเวลาเช้า ๔ โมงเศษ ถึงที่ประทับตำบลบ้านใหม่ เสด็จขึ้นประทับศาลาบ้านใหม่ เสด็จขึ้นประทับศาลาที่แต่งเป็นพลับพลา มีกรมหลวงพิชิตแลพระเจ้าอินทรวิไชยานนท เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งออกมาตามเสด็จ แลพระยา พระ หลวง ข้าราชการที่ไปตามเสด็จ แลพระยาเพชรบุรี พระเพชรพิไสยศรีสวัสดิ กรมการเมืองเพชรบุรี เฝ้าอยู่ที่นั้นเป็นอันมาก เสด็จขึ้นประทับที่นั้นสักครึ่งชั่วโมง เสด็จพระราชดำเนินทรงม้าพระที่นั่งพร้อมด้วยม้าพระบรมวงศานุวงศ์ ม้าตำรวจทหารแลมหาดเล็ก แลกระบวนรถพระประเทียบ เสด็จพระราชดำเนินโดยทาง ๒๓๐ เส้น ถึงเขามหาสวรรค์ ที่ศาลาหน้าเขามหาสวรรค์ มีพระธรรมวโรดมซึ่งเป็นเจ้าคณะใต้ แลพระพิศาลสมณกิจ พระครูมหาสมณวงศ์ พระครูสำหรับเมืองฐานานุกรมมาคอยชยันโตรับเสด็จ แล้วเสด็จขึ้นพระนครคีรี ประทับแรมที่นั้น เวลาค่ำเสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ เจ้านายข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนิน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงกะโปรแกรมการเสด็จพระราชดำเนิน

วัน ๑ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๖๙
๖

เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จพระราชดำเนินประพาสที่ต่าง ๆ บนเขามหาสวรรค์ คือ ที่ถ้ำเพิง ถ้ำพัง วัดพระนอน แลที่อื่นพร้อมด้วยข้างใน ไม่มีกระบวนนำตาม เวลาเที่ยงเศษ เสด็จออกตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จลงเชิงเขามหาสวรรค์ ทรงม้าพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวนนำแลตามเสด็จ มีกระบวนรถพระประเทียบ เสด็จไปประทับเขาหลวง เสด็จลงถ้ำหลวง ทอดพระเนตรที่ต่าง ๆ ในถ้ำ แลทรงปิดทองพระพุทธรูป เสด็จประทับอยู่จนค่ำ เสด็จกลับเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ เจ้านายขุนนางเฝ้าตามเคย เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๒ ฯ๗ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๐

เวลาเช้าไม่มีการอันใด เวลาเที่ยงเสด็จออกไปรเวตที่พระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จพระราชดำเนินลงเชิงเขา ทรงม้าพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินประพาสตลาด มีกระบวนรถเหมือนวันก่อน ครั้นเวลาย่ำค่ำเสด็จพระราชดำเนินกลับ ประทับพลับพลาไหล่เขาชั้นล่างด้านตะวันออก พระยาเพชรบุรีกรมการจัดรันแทะโคของราษฎรซึ่งจะขับแข่งกันถวายตัวทอดพระเนตร รันแทะนั้นเตรียมไว้มาก เลือกคัดเทียบกันในท้องสนาม แล้วปล่อยให้ขับแข่งกันเป็นคู่ ๆ ๓ คู่ พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรอยู่จนค่ำ รันแทะหนึ่งล้มทับคนเจ้าของป่วยมาก พระราชทานเงิน ๕|— รางวัลคนเป็นเจ้าของที่ชนะคนละ ๓|— แพ้คนละ —|๒ เวลาย่ำค่ำครึ่ง เสด็จขึ้น

เวลายามครึ่ง เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ เจ้านายข้าราชการเฝ้า โปรดให้มีลาวทรงดำขับแคนถวายอยู่จนเวลา ๕ ทุ่มเศษ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานรางวัลผู้ชายคนขับ ๓ คน เป่าแคน ๒ คน ผู้หญิงคนขับ ๓ คน เป่าแคน ๒ คน ผู้หญิงคนขับ ๒ คน ๆ ละ —|๒ ลาวที่มาด้วยอีกเป็นอันมากคนละ —|๒ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๑
๘

เวลาเช้าไม่มีการอะไร

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินลงทางเชิงเขา ทรงม้าพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินไปประพาสเขาบันไดอิฐ มีกระบวนรถพระประเทียบเหมือนกัน เสด็จประทับในถ้ำเขาบันไดอิฐ แลมีเจ้าอธิการวัดเขาบันไดอิฐเฝ้าด้วย เวลาจวนทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ เจ้านายข้าราชการเฝ้า ทอดพระเนตรขับแคนส่งพิณพาทย์อยู่จนเวลา ๕ ทุ่มครึ่ง โปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลผู้ขับรวมหมดทั้งสิ้นเป็นเงิน —|๓๐— แล้วเสด็จขึ้น

ฝ่ายข้างกรุงเทพฯ

เกิดความที่เป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ คือพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ซึ่งเดิมว่าเป็นโรคมานนั้น ปวดครรภ์แลคลอดออกมาเป็นลูกชาย ที่เรือนภายในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ กรมหมื่นนเรศร กรมหมื่นอดิศร กรมหลวงเทวะวงศ์ ได้จัดการที่จะชำระพิจารณาการที่ได้เกิดขึ้นต่อไป แต่ลูกนั้นเอาออกไปไว้วังกรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

เวลา ๑๑ ทุ่ม สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช กรมหลวงเทวะวงศ์ ได้ออกไปเมืองเพชรบุรี นำความนี้ออกไปกราบบังคมทูลพระกรุณา

ส่วนการภายใน กรมหมื่นอดิศรได้สืบสาวชำระ ได้ตัวอีเผือกบ่าวพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ ซึ่งเป็นผู้ชักสื่อ แลอ้ายโตผู้ล่วงพระราชอาญามาถาม ได้ความว่า

รักใคร่กันมาแต่ยังเป็นภิกษุอยู่ในวัดราชประดิษฐ์ จนอ้ายโตสึกมา พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ได้หาที่ตึกให้อยู่ที่ถนนเจริญกรุง แล้วลอบปีนเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง เข้าไปโดยทางพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท เข้าไปนอนอยู่กับพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ ๔ คราว ๆ ละคืนบ้าง ๒ คืนบ้าง ได้มีเรื่องราวโดยพิสดาร

วัน ๔ ๆ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๒
๙

เวลาเช้า เสด็จออกทรงบาตรที่พระที่นั่งราชธรรมสภา เจ้าพนักงานนำพระธรรมวโรดม พระพิศาลสมณกิจ พระครูมหาสมณวงศ์ พระครูประกาศสมณกิจ แลพระครูสำหรับเมืองแลฐานานุกรมเปรียญ กับเจ้าอธิการวัดในเมืองเพชรบุรี รวม ๔๖ รูป แล้วไปลงหลังเขาวัดพระนอน

เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนินถ้ำแกลบ ถ้ำสาลิกา ถ้ำเจ็ดแท่น ข้าหลวงพร้อมด้วยกระบวนข้างใน เสด็จกลับทุ่มเศษ เมื่อเสด็จถึงเชิงเขามหาสวรรค์ สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงเทวะวงศ์ซึ่งมาแต่กรุงเทพ ฯ มาคอยอยู่เสด็จประทับ ท่านทั้งสองพระองค์กราบบังคมทูลเรื่องหม่อมยิ่งคลอดลูก แล้วเสด็จไปประทับที่ชัชวาลย์เวียงไชย สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงเทวะวงศ์ไปเฝ้าที่นั้น รับสั่งเรื่องคลอดลูกจนยามหนึ่ง เสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ รับสั่งเรื่องคลอดลูก แลสั่งเลิกการเสด็จพระราชดำเนินเขาลูกช้าง เวลาสองยามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๘ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๓
๑๐

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์นำหมอดันลัป มิสเตอร์ คุเปอ หมอทอมขัน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รับสั่งกับหมอดันลัปด้วยการตั้งโรงเรียน โรงคนไข้ในเมืองเพชรบุรี ทรงพระ

๓๐

กรุณาโปรดพระราชทานช่วยในการโรงคนไข้ —|— สมเด็จพระนางเจ้า พระ

๒๐
บรมราชเทวีพระราชทานโรงคนชรา —|— พระราชทานรางวัลที่ช่วยในการเรือต่อสู้ไพรินทร์ล่ม คนป่วยเจ็บ หมอดันลัปสายนาฬิกา มิสเตอร์เปอ ดินสอทองคำ หมอทอมชัน ดุษฎีมาลาไม่มีเข็ม จีนผู้เป็นธุรการนั้น ๔๐ บาท เสด็จขึ้นบ่าย ๒ โมงเศษ

บ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จประพาสวัดกำแพงแลงพร้อมด้วยข้างใน จวนค่ำเสด็จกลับ ประทับพลับพลาทอดพระเนตรแข่งรันแทะอีก ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น

๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงสั่งเรื่องคลอดลูก ว่าด้วยพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ประพฤติการชั่วอย่างอุกฤษฏ์ อย่างนี้เป็นมหันตโทษ ควรริบราชบาตรเป็นหลวงถอดจากยศบรรดาศักดิ์ ลงพระราชอาญา ๙๐ ที ประหารชีวิต แต่ทรงพระมหากรุณาอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ริบราชบาตรสวิญญาณกทรัพย์อวิญญาณกทรัพย์เป็นของหลวง สำหรับจ่ายการซ่อมแปลงพระอารามแลสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงสร้างไว้ แลให้ยกโทษเฆี่ยน ๙๐ ประหารชีวิต ให้ถอดจากยศบรรดาศักดิ์ลงเป็นหม่อม เอาท้ายชื่อคือเยาวลักษณ์อรรควรสุดาออกเสีย เรียกแต่หม่อมยิ่งคำเดียว กับให้ไต่สวนชำระต่อไปให้ได้ความ เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงเทวะวงศ์กราบถวายบังคมลากลับกรุงเทพฯ วันนี้

กับมีพระราชบัญญัติห้ามพระภิกษุสงฆ์มีพรรษาต่ำกว่า ๒๐ พรรษา มิให้เข้าในพระบรมมหาราชวังชั้นใน อุบาสิกาอายุต่ำกว่า ๔๐ ปี ห้ามมิให้ออกมาฟังเทศนาถืออุโบสถศีลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัน ๖ ๆ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๔
๑๑

เวลาเที่ยงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ รับสั่งเรื่องจะเสด็จพระราชดำเนินตามที่พระชลยุทธโปรโปส แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จพระราชดำเนินประพาสบ้านลาวพร้อมด้วยข้างใน เวลาย่ำค่ำเสด็จกลับ

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกอีกเวลาหนึ่งตามเคย แต่ประทับไม่สู้นานนัก เสด็จขึ้น

ที่กรุงเทพฯ

วันนี้อ่านพระราชหัตถ์ถอดหม่อมยิ่ง แลเอาตัวไปจำไว้ ณ คุกข้างใน

วัน ๗ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๕
๑๒

เวลากลางวัน เสด็จออกทรงเครื่อง หลวงเทพาภรณ์ถวายเงียบๆ ไม่มีพราหมณ์แลพิธีอันใด เวลาเย็นก็ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสที่ใด

ค่ำทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ตามเคย เวลายามเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๑ ฯ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๖
๑๓

เวลาย่ำรุ่งแล้ว เสด็จพระราชดำเนินทรงม้าพระที่นั่งชื่อผยองเวหาศ มีกระบวนนำแลตาม แลมีรถประเทียบข้างใน เสด็จพระราชดำเนินจากพระนครคีรีข้ามสะพานช้างไปตามถนนตลาด เลี้ยวถนนไปตามระยะทางเป็นบ้านใหม่ไปถึงไร่ดีน้ำ ๑๐๐ เส้นถึงท่าเสน เป็น ๒๐๐ เส้น แต่ท่าเสนถึงบึงงาม เป็น ๓๐๐ เส้น ไปอีกหน่อยหนึ่งเป็นที่ ๆ กรมการทำพลับพลาตำบลคลองยอครู่หนึ่ง เสด็จต่อไปถึงท่ากะเทียน ๔๐๐ เส้น ไปถึงท่าคอย ๕๐๐ เส้น ไปอีก ๑๐๐ เป็น ๖๐๐ เส้น แล้วถึงพลับพลาท่าแฝกที่กรมการทำไว้รับเสด็จ เสด็จประทับเสวยที่พลับพลานี้ เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง ออกจากพลับพลา ระยะแต่นี้ไปเป็นป่าไม้ทั้งนั้น ไปอีก ๑๐๐ เส้น เป็น ๗๐๐ เส้นถึงดงประยง ต่อไปอีกถึงพุชะครามเป็น ๘๐๐ เส้นถึงอ่างหิน เป็น ๙๐๐ เส้นถึงทุ่งวัวแดง ๑๐๐๐ เส้นถึงกลับชี มีพลับพลาที่ประทับ ที่ท่ากลับชีเป็นที่ประทับแรม เมื่อเวลาเสด็จถึงบ่าย ๕ โมงครึ่ง ประทับพลับพลาเต๊นข้างใน มาถึงค่ำวันนี้ประทับแรมที่นี้

พลับพลาที่ประทับเปนเต๊นหมด กำแพงใบไม้มีปะรำ คนนอนรอบ ท้อง พระโรงเปนปะรำมุงใบตาล

วัน ๒ ๆ ๓ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๗ ๑๔

เวลาย่ำรุ่งเศษ เสด็จไปประพาสเขาลูกช้าง ทางแต่พลับพลาที่ประทับไป ๓๐ เส้น ถึงตำบลเรียกว่า เขาลูกช้าง เปนป่าแลเนินดินท่านองพระแท่นดงรัง มี หินเปนเขามอซ้อนกันเปนรูปต่าง ๆ ซ้อน ๓ ก้อนบ้าง ๔ ก้อนบ้าง เปนอันมาก แต่ ที่สำคัญนั้นมีรอยพระพุทธบาท ทรงพระราชดำริว่าจะให้ปฏิสังขรณ์เปนมณฑป สวมเสีย ประพาสอยู่จนเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จกลับประทับพลับพลาเต๊นที่ประทับ แรม แต่พื้นที่แลอากาศในที่นี้ร้อนจัดในเวลากลางวันมาก ครั้นเวลาค่ำก็หนาว อย่างยิ่ง

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงเรือสำปั้นประพาสตามลำน้ำ ล่องลงท้ายน้ำ หน่อยหนึ่งแล้วขึ้นเหนือน้ำ เสด็จพระราชดำเนินกลับประมาณทุ่มเศษ ประทับ แรมที่ตำบลนี้คืนหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินคนทำการ พลับพลาแลทาง กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยเสือสักหลาด นายกองแลตัวไพร่ เงิน คนละ —|๒— ทุกคน

วัน ๓ ๑๗ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๘

เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จทรงม้าพร้อมด้วยกระบวนนำแลตาม มีรถประเทียบ ตามเสด็จ เสด็จกลับจากพลับพลาท่ากลับชี มาโดยระยะทางถึงท่าแฝกเช้า ๔ โมงเศษ ประทับร้อน เสวยเช้า ประทับอยู่จนบ่าย ๒ โมง เสด็จจากพลับพลาท่าแฝกมา โดยระยะทางถึงท่ากวย หยุดทอดพระเนตรวัดแลพลับพลาซึ่งทำค้าง แล้วเสด็จต่อมา ถึงพลับพลาคลองยอ ประทับครู่หนึ่ง พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณมาเฝ้าถวายหนังสือ

ต่าง ๆ เรื่องความหม่อมยิ่ง มีคำให้การหม่อมยิ่ง อ้ายโต อีเผือก แลผู้ที่ต้องเกี่ยวข้องในเหตุนั้น แลคำลูกขุนปรึกษาโทษวางบท เป็นต้น แล้วเสด็จต่อมาจนถึงพระนครคีรี เวลาย่ำค่ำเสด็จขึ้น

เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๔ ๆ ๒ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๙

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกทรงสั่งเรื่องหม่อมยิ่ง ซึ่งลูกขุนปรึกษาวางบทโทษ หม่อมยิ่ง อ้ายโต อีเผือก ผู้ล่วงพระราชอาญามีความผิดเป็นมหันตโทษให้ริบราชบาตรสวิญญาณกทรัพย์อวิญญาณกทรัพย์เป็นของหลวง ให้ลงพระราชอาญา ๓ ยก ๙๐ ที เอาตัวไปประหารชีวิตอย่าให้ผู้ใดดูเยี่ยงอย่างนั้น หม่อมยิ่งแลอีเผือกผู้ชักสื่อ ให้งดโทษประหารชีวิต นอกนั้นให้ทำตามคำลูกขุนผู้ปรับ แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออก เจ้านายข้าราชการเฝ้าตามเคย เกือบ ๒ ยาม เสด็จขึ้น วันนี้พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณกราบถวายบังคมลากลับเข้าไปกรุงเทพ ฯ

วัน ๕ ๆ ๓ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๐

เวลากลางวัน เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมไพโรจน์ตามเคย ไม่ได้เสด็จไหนอีกวันหนึ่ง เสด็จอยู่ที่นั้นครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกอีก รับสั่งด้วยเรื่องทูลกระหม่อมหญิงประชวรแลเรื่องที่จะเสด็จกลับ ยังไม่ตกลง เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๔ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๑

เวลากลางวัน เสด็จออกตามธรรมเนียม ไม่มีอันใด

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินประพาสเขาหลวงพร้อมด้วยกระบวนช้างใน ประพาสถ้ำวันอน แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงถ้ำหลวง โปรด

ให้มีการสดับปกรณ์ในถ้ำหลวงด้วย เจ้าพนักงานจัดในถ้ำที่ตรงหน้าพระประจำแผ่นดิน ตั้งม้าหมู่ทรงเชิญพระบรมทนต์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระทนต์กรมสมเด็จพระเทพศิรินทร์ พระทนต์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน ซึ่งทรงไปเอง วางบนพานทองบนม้าหมู่แล้ว ทรงทอดผ้าท่อนสดับปกรณ์ พระธรรมวโรดมกับพระครูมหาสมณวงศ์ พระสมุห์แลพระสงฆ์ อันดับในวัดมหาสมณาราม รวม ๑๑ รูป พระราชทานจตุปัจจัยองค์ละ —|๓— ในส่วนถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพิศาลสมณกิจ กับพระครูฐานานุกรมเปรียญในเมืองเพชรบุรี ๑๐ รูป พระราชทานองค์ละ—|๖—ในส่วนถวายกรมสมเด็จพระเทพศิรินทร์ พระครูประกาศสมณกิจผู้ช่วยคณะใต้กับฐานานุกรมเจ้าอธิการในเมืองเพชรบุรี ๑๐ รูป พระราชทานองค์ละ —|๔— ในส่วนสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้วกลับขึ้นจากถ้ำ เสด็จประพาสในถ้ำต่อไป เสด็จกลับทุ่มเศษ

เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จออกตามเคย ๕ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

ในกรุงเทพ ฯ วันนี้ เจ้าพนักงานกรมพระนครบาล นำอ้ายโตไปประหารชีวิตที่วัดพลับพลาไชย

วัน ๗ ฯ ๕ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ สั่งเลิกเสด็จประพาสที่ต่าง ๆ เพราะฝนตก แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกอีก เจ้านายข้าราชการเฝ้าตามเคย ทรงหนังสือราชการแลอื่น ๆ จน ๒ ยาม เสด็จขึ้น

ในกรุงเทพ ฯ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉวีวรรณประชวรพระโรคชราสิ้นพระชนม์ เจ้าพนักงานสรงน้ำพระศพ ทรงเครื่องตามโบราณประเพณี เชิญพระศพลงพระโกศลองใน แห่ออกมาไว้หอธรรมสังเวชตามธรรมเนียม

วัน ๑ ๖ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๓

เวลาบ่าย เสด็จออกคฤหนึ่งตามเคย แล้วเสด็จขึ้น วันนี้ฝนตกแต่เช้าจนค่ำมิได้ขาดเม็ด แลไม่แลเห็นดวงอาทิตย์เลย ไม่ได้เสด็จไหน

๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกตามเคย เจ้านายข้าราชการเฝ้า แลทรงหนังสือราชการ จนเวลา ๒ ยามเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๗ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๔

กลางวัน เสด็จออกคฤหนึ่งตามเคย เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง เสด็จพระราชดำเนินเขาหลวง อ้อมไปตามถนนแยก แล้วเลี้ยวอ้อมเขา ประพาสถ้ำพระพิมพ์ แลถ้ำพระเผือก แลเขาดอก แลถ้ำจีน เสด็จออกจากถ้ำจีน แล้วพระราชทานเงินชาวบ้านธงไชยที่มาถวายของ แล้วเสด็จกลับอ้อมเขาวกมาเข้าทางเดิม เสด็จกลับถึงเขาวังทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงรวบรวมเงินซ่อมพระเขาหลวง เงิน ๑๐|๖ —

พระราชทานเงินพระยาเพชรบุรี —|๕ — พระราชทานคนตักน้ำแลลากรถนายไพร่คนละ —|๒ — เสด็จขึ้น ๒ ยามเศษ

วัน ๓ ๘ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๕

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกพระราชทานเงินเด็กชาคนละ —|๔ — แล้วเสด็จพระราชดำเนินหอจตุเวท ทอดพระเนตรแลนมัสการพระแล้ว เสด็จศาลพิมานเทเวศร แล้วเสด็จพระราชดำเนินพระเจดีย์ยอดเขาริมวัดมหาสมณาราม โปรด

ให้พระยาเพชรบุรีทำการเติมใหม่บ้าง ปฏิสังขรณ์บ้างให้แล้วเสร็จ แล้วเสด็จลงทางลัดลงวัดมหาสมณาราม ทอดพระเนตรการในวัด รับสั่งให้พระยาเพชรบุรีซ่อมแบ่งเสียให้ทั่ว แล้วเสด็จเข้าในพระอุโบสถเวลานั้น พระครูแลพระสงฆ์ทั้งปวงลงพร้อมกันคอยรับเสด็จ พระครูมหาสมณวงศ์นำเจ้าอธิการวัดอุทัย เฝ้า รับสั่งกับพระครูมหาสมณวงศ์ตามสมควร แลทรงห้ามมิให้ลาสิกขา เพราะเป็นพระเก่าแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า แลจะโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะ แลพระราชทานกบิ่ยมูลพระสงฆ์วัดมหาสมณาราม ๙ องค์ —|— เจ้าอธิการวัดอุทัย ๓|— (๒) เสด็จจากพระอุโบสถ พระสงฆ์ถวายชัยมงคลพร้อมกัน เสด็จมาประทับศาลาเชิงเขาพระพิศาลสมณกิจ กับฐานานุกรมหัวเมืองเฝ้ารับสั่งด้วยเล็กน้อย เสด็จทรงม้า พระที่นั่งสวดชยันโต เสด็จจากเชิงเขาตามถนนราชวิถีประทับพลับพลาน้ำ มีพระยาเพชรบุรีแลปลัดยกกระบัตรกรมการด้วยเฝ้าส่งเสด็จพร้อมกัน เสด็จลงเรือพระที่นั่งเก๋งทองทั้งแท่ง มีเรือประตูเรือกลองออกจากเมือง ๕ โมงเย็น ล่องตามน้ำถึงพลับพลาบ้านใหม่ย่ำค่ำครึ่ง ต่อมาอีกชั่วทุ่มหนึ่งถึงเรือโบตคอยรับเสด็จอยู่ เสด็จลงเรือโบต กว่าจะพร้อมสัก ๑๐ มินิต ครั้นแล้วเรือไฟลากต่อมา ประมาณชั่วทุ่มออกปากอ่าวบ้านแหลม มีเรือฉลอมจุดไฟส่องรายไปจนหมดครุยถึงเรือเวสาตรีแล้วเสด็จไปประทับเรืออุบลบุรพทิศ ๕ ทุ่มออกเรือจากบ้านแหลม ตัดไปเขาสามร้อยยอด

วัน ๔ ๆ ๙ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๖

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เรือพระที่นั่งถึงตำบลเขาสามร้อยยอด เสด็จขึ้นบกเช้า ๓ โมงเศษ เจ้าพระยาสุรวงศ์แลพระยาวิชิตชาญณรงค์ เมืองปรานบุรี แลกรมการเมืองปรานมารับเสด็จ มีปะรำท่าน้ำแลสะพานเรือก เสด็จขึ้นประพาสเขาแลถ้ำ ทางข้ามป่าเขาเข้าไป ทางแต่ท่าถึงเชิงเขา ๕ เส้น ข้ามเขา ๗ เส้นถึงปากถ้ำ

ปากถ้ำถึงสุดถ้ำ ๙ เส้น ในถ้ำเปนสามถ้ำติดกันสนุกมาก เวลาตรีถึงเช้า ๔ โมงเศษ สมเด็จพระนางเจ้าเสด็จขึ้นตามไปที่ถ้ำ เวลาเที่ยงเศษ เสด็จกลับจากถ้ำมาประทับพลับพลาห่างเขาเส้นหนึ่ง เปนพลับพลา ๗ ห้อง หลังคาคาดผ้าแดงล้วน มีข้างหน้าข้างในมีค่ายกรุใบไม้กันรอบ ประทับเสวยเสด็จอยู่จนบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จกลับลงเรืออุบล ๔ โมงเศษ ออกจากสามร้อยยอดตัดมาปากน้ำเจ้าพระยา เวลา ๔ ทุ่ม นายจอนายทหารเรือในเรือพระที่นั่งเวสาตรีตกทะเล ต้องหยุดเรือช่วยได้ เวลา ๑๐ ทุ่ม ถึงปากน้ำเจ้าพระยา

วัน ๕ ๑๐/๗ ๔ ค่ำปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๗

เวลาย่ำรุ่งเรือข้ามสันดอนถึงเมืองสมุทรปราการเกือบ ๒ โมงเช้า หยุดเรือพระที่นั่ง บ่อมผีเสื้อสมุทรสลูต มีคนกรมแสงในเรือเวสาตรีเจ็บเปนอหิวาตกโรค ให้เอาขึ้นไว้ที่บ่อม รับสั่งให้ข้างในไปเรืออุบลบุรพทิศ ออกเรือพระที่นั่งเวลาเช้า ๓ โมงเศษ ถึงท่าพระตำหนักน้ำ เวลาเที่ยงเศษ เสด็จขึ้นประทับตรัสกับผู้ที่มารับเสด็จพอสมควร เสด็จกลับขึ้นมาประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทห้องออกขุนนาง สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหมื่นอดิศร กรมหลวงเทวะวงศ์เฝ้าเรื่องการในกรุงเทพ ฯ จนบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่ม เสด็จพระราชดำเนินวังบูรพาภิรมย์ในการที่สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์แลพระญาติทั้งปวง ในกาลสมัยที่พระองค์ท่านมีพระชนมพรรษา ๒๘ ปีเสมอด้วยกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ของหลวงมีสดับปกรณ์ผ้าไตรผ้าขาวด้วย เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๖ ๑๑/๗ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๘

ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีการอันใด

วัน ๗ ๆ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๘๙ [๑๒]

วันนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดการที่จะให้ เชวาเลีย เฟรดีนันโดเดลุกา เอนวอยเอกสตราออดินารี แลมินิสเตอเปล นิปอเตนฉารี อัคราชทูตวิเศษกรุงอิตาลี เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

เจ้าพนักงานจัดการในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทตามอย่างธรรมเนียม ที่หน้าพระที่นั่งจักรี มีประรำยืนพระยาช้างพระยาม้าแลช้างพระที่นั่งต้น มีหมู่กลองชนะเงินทองแลทหารแตรทหารปืนรับอย่างแขกเมืองใหญ่ ภายนอกประตูพิมานไชยศรี ภายในประตูวิเศษไชยศรีมีทหารปืนใหญ่ยืนประตูละ ๒ หมู่ หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท มีทหารปืนใหญ่คอยสลูตตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๔ โมง เจ้าพนักงานกรมท่านำอัครราชทูตกรุงอิตาลี แลกอมมันดันออฟฟีศเซอร์เรือรบอิตาลีขึ้นรถมาจากบ้านราชทูต มาถึงหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ทหารปืนใหญ่สลูต ๑๗ นัดตามเกียรติยศ แล้วเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง พักบนพระที่นั่งจักรีห้องดรอวิ่งรูม เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศอย่างทหารมหาดเล็ก ทรงเครื่องราชอิสริยยศเชนโมริศแอสสรัต เสด็จพระราชดำเนินออกประทับพระที่นั่งพุดตาน ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าเบื้องบงกชมาศโดยลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก กลองชนะแตรทหารตามบุรพประเพณี

เจ้าพนักงานกรมวังกรมท่านำอัครราชทูตวิเศษ กอมมันดัน แลออฟฟีศ-เซอร์ทั้งกงสุลอิตาลีรวม ๑๐ นาย เข้ามาในห้องพระโรงกลางที่ชุมนุม แล้วพระยา

ไกรโกษากราบบังคมทูลเบิกนำ เชวาเลีย เฟรดินันโดเดลุกา เอนวอยเอกสตรา ออดินารี แลมินิสเตอเปลนิปอเตนฉารี อัครราชทูตซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอิตาลีตั้งมา ๑ มาเกเฟรดินันโดเลกอยซูเวลา สิเกรตารี ทูต ๑ เคานเฟเดริกตรา โอเชียว กอมมันดัน เรือรบ ๑ ออฟฟิศเซอร์แลหมอ ๖ นาย กงสุลอิตาลีในกรุงสยาม ๑ รวม ๑๐ นาย เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วอัครราชทูตอิตาลีทูลถวายคำแอกเครส แสดงการที่ได้รับตราตั้งมาเปนอัครราชทูตสำหรับกรุงสยาม แลแสดงความยินดีในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ แล้วราชทูตนำพระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอิตาลี ทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระหัตถ์ ดำรัสพระราชปฏิสันถาร ๓ นัดตามอย่างธรรมเนียม แล้วเสด็จขึ้น

เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง กรมหลวงเทวะวงศ์รับสั่งเรื่องหม่อมยิ่งจนย่ำค่ำเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษ เสด็จพระราชดำเนินวังบูรพาภิรมย์ในการมงคลพระชนม์สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์เสมอกรมสมเด็จพระเทพศิรินทร์ วันนี้เปนวันตรง เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จกลับ

วัน ๑ ฯ ๔ ค่ำ (๑๓) ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๐

เวลาวันนี้ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๒ ฯ ๔ ค่ำ (๑๔) ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๑

วันนี้โปรดให้มีการดินเนอหลวง พระราชทานเปนเกียรติยศแก่อัครราชทูตวิเศษ กรุงอิตาลี ในเวลาทุ่มหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกในห้องดรอริงรูมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่ต้องเชิญมาในวันนี้ เจ้าพนักงานนำอัครราชทูตวิเศษกรุงอิตาลี ราชทูตอังกฤษซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ

ราชทูตอเมริกันซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทูตฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสด้วยผู้ที่มาอยู่ในที่เสด็จออกนั้นนิดหน่อย แล้วเสด็จเข้าไปประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยผู้ที่ถูกเชิญ ๑ ในพระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ มีชื่อผู้ที่นั่งดังแผนนี้

หมอกาวัน	หลวงนายสิทธิ
พระยาศรีสิงหเทพ	พระวรเดช
พระยาเพ็ชรพิไชย	พระยาอนุชิต
มิสเตอร์ชิก	พระองค์สาย
พระยาธรรมสารนิติ	กรมขุนนริศร
เจ้าพระยาพลเทพ	กรมสรรพสิทธิ
ทูตฝรั่งเศส	กรมหมื่นศิริ
ราชทูตอังกฤษ	กรมหมื่นอดิศร
เจ้าพระยาภาณุวงศ์	กรมพระภาณุพันธุ์
เจ้าพระยารัตนบดินทร	ที่ประทับ
อัครราชทูตอิตาลี	กรมหลวงเทวะวงศ์
ราชทูตอเมริกัน	กรมหมื่นนเรศร
พระเจ้าเชียงใหม่	กรมหมื่นสมมต
เจ้าพระยามหินทร	กรมหมื่นดำรง
พระยามนตรี	พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต
สิเกรตารีทูตอิตาลี	พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ
กอมมันดันเรือรบอิตาลี	พระองค์เจ้าปฤษฎางค์
พระยานรรัตน์	พระยามหามนตรี
พระชลยุทธ์	พระยาไกร

เวลา ๔ ทุ่ม เสวยแล้วเสด็จมาประทับพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก ตรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ แลอัครราชทูตอิตาลี มิสเตอร์ซาเตา ราชทูตอังกฤษ มิสเยอบไซล์ ราชทูตอเมริกัน เคาน์การเด็กทูตฝรั่งเศส จนเวลา ๕ ทุ่มเศษ ทูตทั้งปวงถวายบังคมลาไป อีกครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

วันนี้เวลายามเศษ มีการแห่ศพตลับ เจ้าจอมมารดา จากวังกรมหมื่นภูธเรศไปเมรุวัดสระเกศ

วัน ๓ ๆ ๔ ค่ำ ๑๕ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันพระไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๔ ๆ ๔ ค่ำ ๑ ปีจอ ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๓

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางตามเคย ในห้องออกขุนนาง

พระมนตรีอ่านบอกพระยามหาอำมาตย์ พระนครศรีบริรักษ์ เมืองขอนแก่น ราชวงศ์ผู้ว่าที่พระศรีสุราช ราชบุตรเมืองเชียงแตง พระสุนทรราชวงศาเมืองยโสธร หลวงพรหมว่าที่พระศรีสุรเมืองเดชอุดม อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด ความต้องกันว่าพระราชวงศาจัดได้ทองคำทราย ๕—|— ท้าวคำ ท้าวพิมเสน ท้าวอินหสาร เมืองทองคำใหญ่จัดได้เงิน ๒—|— พระนครศรีบริรักษ์จัดได้เงิน ๓—|— ราชวงศ์ ๕—|— ขุนศรีสารเสวตร ๕—|— เมืองขอนแก่น ราชวงศ์เมืองเชียงแตง ๒—|— พระสุนทรราชวงศา เมืองยโสธร ๒—|— หลวงพรหมว่าที่พระศรีสุรเจ้าเมืองเดชอุดมเงิน ๒—|— อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด เงิน ๓—|— เข้ามาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

กับนำท้าวเชียงว่าที่ราชวงศ์เมืองอัตปือ อุปฮาดเมืองเชียงแตง ราชวงศ์เมืองยโสธร ท้าวโทว่าที่หลวงภักดีปลัดเมืองเดชอุดม พระนครศรีบริรักษ์เมืองขอนแก่น ท้าวคำเมืองทองคำใหญ่ อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระนครศรีบริรักษ์ถวายผ้าม่วงต่างสี ๑๐ ผืน ขี้ผึ้ง —|— ๕๐ จีนอุปฮาดเมือง ร้อยเอ็ดถวายผ้าม่วง ๑๕ ผืน พระสุทธรราชวงศาจัดได้ เห็ดบ่า ๑ ไม้ไผ่คุด ๑ ราชวงศ์ ท้าวสุริยงเมืองยโสธร จัดได้ผ้าม่วงสี ๑๒ ผืน

หลวงวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระยาราชวังสรร พระสเนหามนตรีข้าหลวงซึ่ง ไปเมืองกลันตัน เมืองตรังกานู ว่าไปถึงเมืองสงขลาแล้ว แต่พระสัจจาภิรมย์ผู้ที่ จะเป็นข้าหลวงไปด้วย ยังไปตรวจการโทรเลขในแขวงเมืองสงขลาอยู่ ถ้ากลับมา แล้วจะรับเสด็จลงเรือไปเมืองกลันตัน กับใบบอกพระยาสมบัติภิรมย์เมืองสงขลา ๓ ฉบับๆหนึ่งว่า จัดได้ต้นไม้ทอง ๖ ต้น เงิน ๖ ต้น ๆ ละบาท เครื่องราช บรรณาการ เทียนพนมเล่มละบาท ๑๐๐๐ เล่ม ผ้าขาว ๒๐ พับ เสื่อลวด ๑๕ ลวด กระเบื้องพื้น ๒๐๐๐ จำนวนปีจอ อัฐศก ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีก ฉบับ ๑ ส่งทองส่วยบุตรจีน จำนวนปีระกา สัปตศก บุตรจีน ๑๘๓ คน ๆ ละ

๑|๑ ทอง ๑๗ ๑|๒ คิดเงินแทนราคา ๑๖ หนักเงิน ๑๓ ๑๔|๒ ให้กรมการคุมเข้า มาส่ง อีกฉบับ ๑ ว่า พระยายะลาส่งดีบุกภาษีเมืองยะลาจำนวนปีระกา สัปตศก ดีบุกหนัก ๑๐ ภารา ได้ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง

พระยาศรีสิงหเทพ นำหลวงสโมสรพลการ หลวงกำจัดไพรินทร์ กราบ ถวายบังคมลาไปเก็บศิลาจารึกในที่ต่าง ๆ หัวเมืองฝ่ายเหนือ

พระราชทานตราวิจิตราภรณ์ จมื่นราชภัณฑารักษ์ปลัดคลังในซ้าย แล้ว เสด็จขึ้น ตรัสกับสมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลายามเสด็จขึ้น

วัน ๕ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๔
๒

เวลาวันนี้ ทรงจัดการแฟร์ข้างในอยู่จนบ่าย เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออก ประทับดรออิงรูมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กรมหลวงเทวะวงศ์แลเจ้าพนักงาน กรมวังกรมท่า นำเฟวาเลียเฟรดินันโดลุกา อัครราชทูตวิเศษกรุงอิตาลีแลพวกที่มา

กับทูตเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบถวายบังคมลากลับไปจากกรุงสยาม ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วถวายบังคมลากลับไป

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงรถพระที่นั่ง พร้อมด้วยกระบวนนำแลตามเสด็จไปประทับพลับพลาวัดสระเกศ เสด็จพระราชดำเนินเข้าในเมรุผ้าขาวศพตลับเจ้าจอมมารดา ทรงทอดผ้าไตร ๕ ไตร ผ้าขาว ๑๐ พับ พระสงฆ์บังสุกุลแล้ว เสด็จขึ้นไปพระราชทานเพลิงศพตลับเจ้าจอมมารดา แล้วเสด็จประทับพลับพลาประเดี๋ยวหนึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๖ ฯ๓ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๕

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียมในห้องออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยามหาอำมาตย์ ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า อุปฮาดเมืองอัตปืออีบอกมาว่า ราชวงศ์ว่างอยู่ ท้าวเชียงรับราชการมานาน ขอพระราชทานท้าวเชียงเป็นราชวงศ์รับราชการต่อไป อีกฉบับหนึ่งว่า พระสุวรรณราชวงศาเมืองคำทองใหญ่บอกว่า ตัวมีอายุได้ ๙๒ ชราหลงลืม ราชการก็มาก ราชวงศ์จะทำการอันใดก็ไม่ปรึกษาหารือ ขอพระราชทานท้าวคำ บุตรพระสุวรรณราชวงศาเป็นพระสุวรรณราชวงศา ขอท้าวอินทธิสาร ว่าที่อุปฮาด ท้าวพิมเสน ว่าที่ราชบุตร กับใบบอกพระสุนทรราชวงศาเมืองยโสธร ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า เร่งเงินแทนเร่วส่วยจำนวนปีวอก ฉศก เงิน ๔๐ ๑๓—|— ปีระกา สัปตศก เงิน ๔๐ ๑[illegible]—|— รวม ๒—|— ให้ท้าวเพียคุมลงมาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่าอุปฮาดป่วยถึงแก่กรรม ที่ว่างมาขอพระราชทานราชวงศ์ท้าวสุริยง บุตรอุปฮาดเป็นอุปฮาดต่อไป กับใบบอกเมืองแสนเมืองจันเมืองร้อยเอ็ด ส่งบาญชีสำมะโนครัวกับเงินแทนผลเร่วจำนวนปีจอ อัฐศก ๒๙ ๑๑|๒— แทนเร่ว —|๑๑๘/๙๐ ให้อุปฮาดท้าวเพียคุมลงมาส่ง แต่เงินแทนผลเร่วจำนวนปีระกา สัปตศก เงิน ๕๗ ๙—|— นั้น ได้ส่งพระยามหาอำมาตย์แล้ว อีกฉบับ ๑

ขออุปฮาดเป็นพระขัตติยวงศาเจ้าเมืองต่อไป กับใบบอกพระยาเทพาธิบดีเมืองพิจิตร ขอจีนฮิว หลวงวิชิตภักดี เป็นที่หลวงอุตรานุเขตร ผู้ดูแลจีนในเมืองพิจิตร

พระมนตรีพจนกิจนำจีนฮิว หลวงวิชิตภักดี เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายขี้ผึ้งหนัก —|๑— ท้าวเพชรพนมสารนรินทร์เฝ้าถวายมโหระทึก ๑

หลวงวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระยาบริรักษ์ภูธรเมืองพังงาว่า ณ เดือน ๕ ปีจอ จนถึงเดือนยี่ เกิดไข้จับชุกชุม ราษฎรพลเมืองป่วยถึงแก่กรรม ๙๒๙ คน

เสด็จขึ้นออฟฟิศ รับสั่งกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๗ ฯ ๘ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๖

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระนครศรีบริรักษ์เมืองขอนแก่นฉบับหนึ่งว่า ได้จัดเงินแทนผลเร่วของถวายประจำปี เงิน ๕|— แทนผลเร่วจำนวนปีระกา สัปตศก ๑๘ เร่วหนัก —|๒/๕๐ ปีจอ อัฐศก ๑๙ หนัก —|๒/๕๐ ให้ท้าวเพียนำลงมาถวาย กับว่าเมื่อได้รับสัญญาบัตรนั้น ยังไม่ได้รับพระราชทานครอบคนโทเครื่องยศต่าง ๆ อีกฉบับหนึ่งว่า ราชวงศ์ ท้าวสุริยวงศา ท้าวจันโทขัดขวางตัวเลกไว้ ๑๓๓๙ คน ครั้นจะเก็บก็จะวิวาทให้ขุ่นเคืองใต้ฝ่าละออง กับว่าราชวงศ์ยึดเอาเครื่องยศพระนครศรีบริรักษ์คนเก่าไปกิน ในเวลาถือน้ำ ๆ ต่างพระอารามกัน ให้ไปบอกก็ไม่มาถือน้ำรวมกัน

หลวงวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระยาเพชรกำแหงสงคราม เมืองชุมพรว่า ตัวมีอายุถึง ๘๐ ชราว่าราชการไม่ได้ ขอพระราชทานหลวงพรหมภักดี ยกกระบัตร ผู้บุตรว่าราชการต่อไป

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลาทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๑ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๗
๕

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย

พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระยาศรีสยามเขตร พระประเทศอุไทยทิศ กรมการเมืองนครเสียมราฐ ว่าเกิดไฟไหม้เรือนอีเขียว ลามไปไหม้เรือนพระอภัยพิทักษ์ กรมการราษฎร แลฉางข้าวหลวงรวม ๓๐ หลังเรือน ข้าวเสียในไฟ ๑๖๐๖ ถัง คงเหลือ ๓๐๐ ถัง ได้คิดเกณฑ์ทำฉางต่อไป กับใบบอกหลวงจินดารักษ์ ข้าหลวงพระเกรียงไกรกระบวนยุทธปลัด ขอศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิงศพพระยาวิเศษภาไชย กับใบบอกพระโบราณ พระพิทักษ์เทพธานีปลัดกรุงเก่า ขอศิลาหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงศพพระบำราบคดีจีน หลวงวารินทรเวสสันตรบาล กับใบบอกพระสุวรรณราชวงศาเมืองคำทองใหญ่ ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปเผาศพอุปฮาด ราชบุตร

หลวงวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระยาภักดีนฤบดินทร์ พระยาอมรินทรภาไชย เมืองราชบุรี ว่าด้วยมีตราให้จัดการรับพระเจ้านครเชียงใหม่นั้น ได้จัดการรับพระเจ้านครเชียงใหม่เมื่อเวลาไปถึงตามสมควรแล้ว

พระราชทานสัญญาบัตร ตั้งเจ้าราชวงศ์เมืองนครเชียงใหม่ เป็นเจ้าอุปราชเมืองนครเชียงใหม่ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๒ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๘
๖

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ไม่มีอะไร

วัน ๓ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๙๙
๗

เวลาทุ่ม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรม

วงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมาตย์ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก แตรทหารก้องนฤนาทตามขัตติยราชประเพณี

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหม นำตนกูโดดศรีตะวัน กรมการเมืองตรังกานูเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท หลวงวิจารณอาวุธทูลเบิกว่า พระยาพิไชยภูเบนทรนเรนทรภักดี พระยาตรังกานู แต่งให้ตนกูโดดผู้๑ อรังกายอเดหวาอินดารา ๑ หวันสะเลมันเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๔ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๐
๘

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกประทับชิตติงรูมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กรมหลวงเทวะวงศ์แลเจ้าพนักงานกรมวังกรมท่า นำท่านเศรษฐีในเมืองอเมริกาชื่อเยมส์ กอดองเบนเนตต์ เป็นผู้มีเงินมาก แลเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ในเมืองนิวโยก ซึ่งได้เข้ามาในกรุงสยามโดยเรือของเขาเอง กับไวซเคาน์ ลิยอนเดอแยนเซ ทหารฝรั่งเศสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แล้วถวายบังคมลาไป เสด็จขึ้น

วัน ๕ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๑
๙

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับห้องอรรถขุนนาง ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ แลท่านเสนาบดีเคาน์ซิลลออฟสเตส ปรึกษาราชการเรื่องที่เขตแดนเมืองรามัญ ซึ่งอังกฤษว่าเป็นของเมืองปีรัค เกิดเป็นที่วิวาทขึ้น ณ บัดนี้อังกฤษจะขอประนีประนอมขอเช่าที่นี้ ๒๐ ปี แล้วจะคืนให้ ประชุมอยู่จนบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกแขกเมือง เมืองตรังกานู อย่างเช่นเคยออกมาแล้ว เสด็จขึ้น

วัน ๖ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๒
๑๐

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกประทับพระที่นั่งโธรนภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตย์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าฝ่าละอองธุลีพระบาทตามลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง

เจ้าพนักงานพระกลาโหมนำพระรัตนมนตรีศรีตะวัน กรมการเมืองสาย ๓ นาย รวม ๔ นาย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยควร แล้วพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนหลวงวิจารณอาวุธเป็นพระวิจารณอาวุธ แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศช้างเผือกสยาม ชั้นที่ ๕ ชื่อทิพยาภรณ์แก่พระรัตนมนตรีเมืองสาย ๑ มงกุฎสยาม ชั้นที่ ๕ ชื่อวิจิตราภรณ์ แก่ตนกูโดดเมืองตรังกานู ๑ แล้วเสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๗ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๓
๑๑

วันนี้เริ่มการตั้งพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ตรุษสุดปีตามเคย เจ้าพนักงานตั้งการพระราชพิธีสงฆ์ มีพระแท่นมณฑล เตียงสวด ตู้เทียนชัย เครื่องพระราชพิธีตามเคย พิธีพราหมณ์ตั้งที่หอเวทวิทยาคมตามเคย

เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วกรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย รวม ๒๐ องค์สวดสัตปริตร แต่ยกอาฏานาฏิยปริตรตามเคย

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับตรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการตามเคย พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาไตรเพชรรัตนราชสงครามเมืองเพชรบูรณ์

ส่งขอนดอกส่วยกองขุนสำอางจำนวนปีระกา สัปตศก ขอนดอกใหญ่ ๒ กำกึ่ง ยาว ศอกเศษ ๒ ท่อน แหน่ง ๑๐๐ ชะลอม เนียม ๑๐๐ ชะลอม เสื่อหวาย ๑๔ ลวด ขี้ผึ้งหนัก —|๒๐ เงินแทนเครื่องราชบรรณาการ ๗|— ให้กรมการคุมลงมาส่ง

พระยาสุรินทรราชเสนี อ่านบอกพระยาศรีธรรมบริรักษ์ พระภักดีดำรงฤทธิ์ เมืองนครศรีธรรมราช ส่งเครื่องราชบรรณาการฝ่ายพระราชวังบวร ฯ จำนวนปีจอ อัฐศก เทียนพนมเล่มละบาท ๑๐๐๐ เล่ม ผ้าขาวยาว ๔๐ ศอก ๑๐ พับ เสื่อลวด ๑๕ ลวด ให้กรมการคุมลงมาส่ง

แล้วพระราชทานสัญญาบัตรท้าวเชียงเมืองอัตปือ เป็นราชวงศ์เมืองอัตปือ ๑ ราชวงศ์เมืองยโสธร เป็นอุปฮาดเมืองยโสธร ๑ ท้าวสุริยงเมืองยโสธร เป็นราชวงศ์เมืองยโสธร ๑ อุปฮาดเมืองร้อยเอ็ด เป็นพระขัตติยวงศาเมืองร้อยเอ็ด ๑ ท้าวคำเป็นพระสุวรรณราชวงศา เมืองคำทองใหญ่ ๑ ขุนวิเศษสมบัติ เป็นหลวงศรีเทพภักดี ปลัดพระคลังวิเศษซ้าย นา ๘๐๐

พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว เสด็จขึ้น

วันนี้มีพระองค์เจ้าในพระราชวังบวร ๓ องค์ หม่อมเจ้า ๖ องค์ คือ พระองค์เจ้าวิบุลยพรรณรังษี ๑ พระองค์เจ้ารุจจาวรณ์ ๑ พระองค์เจ้า

แต่วันนี้ไป พระสงฆ์จะได้สวดพระพุทธมนต์ตามป้อมแลศาลากลางพระนคร

วัน ๑ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๔
๑๒

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ โปรดให้เลี้ยงพระสงฆ์ราชาคณะที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ ๒๔ องค์ กับพระครูที่จะสวดธรรมจักรกัปวัตนสูตรอีก ๔ รูป พระพิธีธรรม ๔๐ รูป รวม ๖๘ รูป กำลังพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงถวายเทียนชนวน

กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ไปทรงจุดเทียนชัย ขณะนั้นพระสงฆ์ ๖๗ องค์สวดคาถาจุดเทียนชัยพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคม สังข์ แตร พิณพาทย์ ฆ้องชัยตามธรรมเนียม แล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาอติเรกถวายพระพรลาไป พระพิธีธรรมวัดมหาธาตุขึ้นสวดภาณวารไปกว่าจะสิ้นพระราชพิธี พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปทรงจุดเทียนนมัสการ พระสงฆ์ ๖๘ รูปสวดพระพุทธมนต์ตามเคย ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๒ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๕
๑๓

เวลาเช้าวันนี้ไม่ได้เสด็จออกเลี้ยงพระ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปทรงจุดเทียนแลปฏิบัติพระสงฆ์ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระเจ้าอยู่หัวทรงจัดการแฟร์จนค่ำ เวลาค่ำไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จไปทรงจุดเทียน พระสงฆ์สวดมนต์ตามธรรมเนียมอย่างเช่นวันก่อน

วันนี้พระราชทานสัญญาบัตรท้าวนางข้างใน ๑๑ ท่าน ท้าวโสภานิเวศน์ เป็นท้าววรคณานันท์ อัพภันตรปตานี ราชนารีกิจวิจารณ นา ๓๐๐๐ วาด เจ้าจอมมารดา เป็นท้าววรจันทรบรมธรรมิกภักดี นารีวรคณานุรักษา นา ๓๐๐๐ ท้าวโหมดเป็นท้าวสมศักดิ์ นา ๑๐๐๐ ท้าวเลื่อนเป็นท้าวโสภานิเวศน์ นา ๑๐๐๐ ท้าวภัณฑสารนุรักษ์ เป็นท้าวทรงกันดาร นา ๘๐๐ ยี่สุ่นเจ้าจอมมารดา เป็นท้าววนิดาพิจาริณี นา ๘๐๐ มีสัญญาบัตร ๖ กับให้อิ่มครูละคร เป็นท้าวอิ่ม ๑ วันครูละครเป็นท้าววัน ๑ ชื่นครูละครเป็นท้าวชื่น ๑ รวมในพระบรมมหาราชวัง ๙ กับให้ละม้ายในพระราชวังบวร เป็นท้าวอนงค์รักษา นา ๕๐๐ กลีบในพระราชวังบวร เป็นท้าวสัตยานุรักษ์ นา ๕๐๐ เป็นท้าวฝ่ายพระราชวังบวร ๒ ท้าว

วัน ๓ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๖
๑๔

เวลาเช้าโมง มินิต เป็นฤกษ์เกศากันต์ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล

แล้วทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ลงเหนือพระเกศาพระองค์เจ้าวิบุลยพรรณรังษีเปน ปฐม เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์แตรสังข์ฆ้องชัยตามธรรมเนียม พระสงฆ์ ถวายชัยมงคลพร้อมกัน แล้วทรงเกศากันต์พระองค์เจ้าอีก ๒ หม่อมเจ้าอีก ๖ องค์ ครั้นเกศากันต์แล้ว พระองค์เจ้าแลหม่อมเจ้าทั้ง ๙ องค์ลงไปสู่ที่สรง ณ เขาไกรลาสศิลา ริมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านตะวันตก เมื่อเวลาสรงมีประโคม ดุริยางคดนตรีตามธรรมเนียม ครั้นสรงเสร็จแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นมาทรง ประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน วันนี้พระสงฆ์รับพระราชทานฉันกระยาบวช ตามโบราณประเพณี ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว พระธรรมไตรโลกาจารย์ อ่านประกาศ เทวดาตามเคย ครั้นประกาศเทวดาแล้ว พระสงฆ์ถวายอดิเรก ถวายอนุโมทนา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย โปรดให้สมโภชพระองค์เจ้าแลหม่อมเจ้าที่เกศากันต์ ณ ห้อง ออกขุนนางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เสด็จออกมาทอดพระเนตรแห่พระ ที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เดินกระบวนแห่พระเหมือนอย่างเช่นเคยมาทุกปี พระสงฆ์ทั้งปวงขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่ นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีลแล้ว แล้ว พระสงฆ์สวดมงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร พระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนแล้วเสด็จขึ้น พอพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วเสด็จออก พระธรรมไตรโลกาจารย์ประกาศเทวดาแล ถามเทวดา กรมสังฆการีซึ่งแต่งเปนเทวดาโต้ตอบตามโบราณวิธี แล้วทรงจุดเทียน ที่เตียงสวด พระครูวัดพระเชตุพน ๒ พระครูวัดบวรนิเวศ ๒ สวดธรรมจักกัป- วัตนสูตรจบลง เสด็จทรงจุดเทียนที่เตียงสวด พระครูวัดโสมนัส ๒ พระครูวัด ราชประดิษฐ ๒ สวดมหาสมัยสูตรจบลง เสด็จทรงจุดเทียนอีก พระพิธีธรรม วัดมหาธาตุ ๔ ขึ้นสวดกาณยักษ์ เมื่อสวดถึงอาฏานาฏิยปริต พระสงฆ์ราชาคณะ

ทั้งปวงก็สวดอาฏานาฏิยปริตรด้วย เจ้าพนักงานยิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบ ยุคแลปืนใหญ่น้อยในที่ทั้งปวงรอบพระราชวังรอบพระนครตามเคย เมื่อสวดถึงอุชชาเปตับพังครั้งแรก ยิงอีกครั้งหนึ่ง อุชชาเปตับพังครั้งหลัง ยิงอีกครั้งหนึ่งตามเคย การนั่งปรกนั้นก็เหมือนกับปีก่อน ๆ ครั้นวัดมหาธาตุสวดจบแล้ว พระพิธีธรรมวัดระฆังขึ้นสวดภาณพระ ยิงปืนใหญ่น้อย ๒ ครั้งตามเคย ครั้นวัดระฆังสวดจบแล้ว พระพิธีธรรมวัดบวรนิเวศขึ้นสวดภาณยักษ์ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ยิงปืนใหญ่น้อย ๒ ครั้งเหมือนกัน แล้วพระสงฆ์พิธีธรรมเก่า ๗ สำรับขึ้นสวดภาณยักษ์ภาณพระ ผลัดกันไปโดยลำดับกว่าจะรุ่ง แลยิงปืนคั่นกันไปกว่าจะรุ่งเหมือนกัน การทิ้งกระบองเพชรพิสดารก็เหมือนเช่นเคยมาทุกปี การเลี้ยงพระป้อมรอบกำแพงพระนครนั้น ก็เลี้ยงทุกวันทั้งเช้าเพล แล้ววันนี้ก็เลี้ยงเครื่องกระยาบวชเหมือนกัน

วัน ๔ ฯ ๔ ค่ำ ปีจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๗๐๗
๑๕

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จออกไปทรงประเคนพระสงฆ์ที่สวดในการพระราชพิธีเมื่อคืนนี้ ๘๔ รูปตามธรรมเนียม แล้วพระพิมลธรรมดับเทียนชัย สิ้นพระราชพิธี พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก เวลาบ่ายพระราชาคณะ ๕ รูปเข้าไปประน้ำโปรยทรายในพระราชฐานภายในตามเคยอย่างเช่นเคยมาทุกปี

เวลาบ่ายไม่มีการอันใด

วัน ๕ ๆ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เป็นวันขึ้นปีใหม่ เวลาเช้า ๔ โมง โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเสด็จออกทรงประเคนพระสงฆ์ ๓๑ รูป รายกาลานุกาลรับพระราชทานฉัน แล้วสดับปกรณ์พระบรมอัฐิตามเคย พระสงฆ์ ๒๔ รูปสดับปกรณ์ เหลืออีก ๕ รูปขึ้นไปสดับปกรณ์ในพระราชวังบวรตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย เสด็จลงจัดร้านที่ข้างพระพิมานรัถยา ซึ่งจะมีแฟร์ปาตี โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในฝ่ายหน้าบางพระองค์ ตั้งร้านขายของต่าง ๆ มีร้านเครื่องเล่นบ้าง เป็นการสนุกอย่างยิ่ง ผู้ที่จะไปชมนั้น โปรดให้พาบุตรภรรยาเข้าไปได้ แต่ผู้ที่จะเข้าไปนั้น ต้องซื้อตั๋วที่จะเข้าไปราคาคนละบาท เงินนี้จะโปรดให้ไปก่อพระเจดีย์ดินวัดเทพศิรินทราวาส

เวลาบ่าย ๒ โมง ข้างในลงที่แฟร์จนเวลาย่ำค่ำข้างในขึ้น โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการเข้าไปชมแลซื้อของต่าง ๆ เป็นการสนุกสนานอย่างยิ่ง จนเวลายามเศษ เสด็จกลับออกมาข้างในลงอีกครั้งหนึ่ง

เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โปรดให้ราชเอดเดอแกรมเชิญพระบรมวงศานุวงศ์มาเสวยในการปีใหม่อย่างเช่นเคย มาทุก ๆ ปี แล้วเข้าไปประชุมเสวยที่ท้องพระโรงพระที่นั่งจักรี มีจำนวนดังที่แทรกไว้นี้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	กรมหลวงวรศักดาพิศาล
พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ	กรมขุนบดินทร์ไพศาลโสภณ
,, ,,	กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ	กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช
พระเจ้าน้องยาเธอ	กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์
,, ,,	กรมหลวงพิชิตปรีชากร
,, ,,	กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช
,, ,,	กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์
,, ,,	พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค
,, ,,	กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ
,, ,,	พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์
,, ,,	กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์

พระเจ้าน้องยาเธอ	กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ
,, ,,	กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์
,, ,,	พระองค์เจ้าจันทรทัตจุธาธาร
,, ,,	พระองค์เจ้าไชยานุชิต
,, ,,	พระองค์เจ้าวรวรรณากร
,, ,,	กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
,, ,,	พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์
,, ,,	พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต
,, ,,	กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์
,, ,,	พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์
,, ,,	พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ
,, ,,	พระองค์เจ้าไชยันตมงคล
พระบวรวงศ์เธอ	กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์
,, ,,	กรมหมื่นสถิตยธำรงสวัสดิ์
,, ,,	พระองค์เจ้าโตเล็ก
,, ,,	พระองค์เจ้าเฉลิมลักษณาวงศ์
,, ,,	พระองค์เจ้าจรูญโรจน์เรืองศรี
,, ,,	พระองค์เจ้านันทวัน
พระวรวงศ์เธอ	พระองค์เจ้าวิไลยวรวิลาศ
,, ,,	พระองค์เจ้ากาญจโนภาสรัศมี
,, ,,	พระองค์เจ้ากัลกาณประวัติ
,, ,,	พระองค์เจ้าสุทัศนนิภาธร
พระประพันธวงศ์เธอ	กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์

พระวงศ์เธอ	พระองค์เจ้าปรีดา
,,	พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์
,,	พระองค์เจ้าปฤษฎางค์
หม่อมเจ้าบงกฎ	ในกรมหมื่นมเหศวร
หม่อมเจ้าอลังการ	ในกรมสมเด็จพระบำราบ
หม่อมเจ้าสวน	ในกรมหมื่นอินทรพิพิธ
หม่อมเจ้าร้าย	,, ,,
หม่อมเจ้าน้อย	ในกรมหมื่นศรีสุเทพ
หม่อมเจ้าจัน	,, ,,
หม่อมเจ้าสุบรรณ	ในกรมหมื่นณรงค์หริรักษ์
หม่อมเจ้าสวัสดี	ในกรมสมเด็จพระเดชา
หม่อมเจ้าภาณุมาศ	ในกรมพระพิทักษ์
หม่อมเจ้าขาว	ในกรมเทเวศร์
หม่อมเจ้าวิทยา	,,
หม่อมเจ้าเปล่ง	ในกรมหมื่นศิลป์
หม่อมเจ้าทัศนา	ในกรมหลวงวรศักดา
หม่อมเจ้าอัทยา	ในกรมขุนวรจักร
หม่อมเจ้าโอภาศ	,, ,,
หม่อมเจ้าขาว	ในกรมหมื่นภูมินทร์
หม่อมเจ้าปาน	,, ,,
หม่อมเจ้าประวิช	ในกรมขุนราชสีห์
หม่อมเจ้านิลวรรณ	ในกรมหมื่นอดุลย์

หม่อมเจ้าวัชรินทร์	ในกรมขุนบดินทร
หม่อมเจ้าถนอม	ในกรมหมื่นมเหศวร
หม่อมเจ้าสำเนียง	,, ,,
หม่อมเจ้าเจ๊ก	,, ,,
หม่อมเจ้าอบเชย	,, ,,
หม่อมเจ้าชายเล็ก	,, ,,
หม่อมเจ้าเผือก	ในกรมขุนนรานุชิต
หม่อมเจ้าปรีดา	ในกรมขุนธิเบศรบวร
หม่อมเจ้ากระจ่าง	ในกรมหมื่นกษัตริย์ศรี
หม่อมเจ้าจันตรี	,, ,,
หม่อมเจ้าโต	ในพระองค์เจ้าชุมแสง
หม่อมเจ้าอุไทย	ในกรมหมื่นอนันต์
หม่อมเจ้าวัฒนา	ในกรมหมื่นสิทธิสุขุมการ
หม่อมเจ้าชื่น	ในพระองค์เจ้ากำภู
หม่อมเจ้าเขม	ในเจ้าฟ้าอิศราพงศ์
หม่อมเจ้าต่อม	,, ๚

วัน ๖ ๒ ๗ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลา ๖ ทุ่มเศษ เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในการสวดมนต์พระราชพิธีศรีสัจจปานกาลตามเคยเช่นมีมาทุกปี เวลา ๗ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๓ ๗ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า ๙ โมงเศษ เลี้ยงพระสงฆ์ ๓๘ รูปที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ ฉันที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ แล้วเข้าไปคอยอยู่ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงเครื่องตามอย่างพระราชพิธีถือน้ำ เสด็จโดยพระราชยาน มีข้าราชการหัวเมืองเข้าเฝ้าที่ประจำหน้ามิวเซียมเหมือนทุก ๆ ปีมา แล้วเสด็จเข้าพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วพระมหาราชครูพิธีเชิญพระแสงศรพรหมาสตร์ พระแสงศรประลัยวาต พระแสงศรอัคนีวาศ ลงชุบในพระขันหยก อ่านคำแช่งน้ำโดยภาษาพราหมณ์ เสร็จแล้วพระยาศรีสุนทรโวหารอ่านประกาศโดยสยามภาษา แล้วพระสิทธิไชยบดีเชิญพระแสงขรรค์ไชยศรีแลพระแสงต่าง ๆ ลงจุ่มในหม้อน้ำทั้งปวง พระสงฆ์สวดสัจคาถา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ฆ้องชัยพร้อมกัน ขณะนั้นข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนก็เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน อ่านคำปฏิญาณทั่วกัน เสร็จแล้วพระมหาราชครูถวายน้ำแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับมาเสวยแลพระราชทานพระบรมโอรสาธิราชเสวย แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายพลเรือนแลทหาร พร้อมกันรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาพร้อมกัน แต่ในปีนี้โปรดให้หม่อมเจ้าขึ้นไปถือน้ำบนอุโบสถด้วย ครั้นข้าราชการถือน้ำเกือบหมด เสด็จพระราชดำเนินทางหลังพระอุโบสถเสด็จพระราชดำเนินไปตามระเบียงออกทางเดิม เสด็จพระราชดำเนินทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ขึ้นทางมุขกระสัน ทรงฉลองพระองค์ครุยเสด็จออกทางฉาก ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการถวายบังคมพระบรมอัฐิพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ รัชกาล แลพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาปัยกาธิบดี แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทั้งปวง ขึ้นถวายบังคมพระบรมอัฐิพร้อมกันตามอย่างธรรมเนียม

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น มีการถือน้ำข้างใน

เวลาค่ำ มีการสวดมนต์พระราชพิธีคเชนทรัศวสนาน ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ตามเคย แลมีการพิธีพราหมณ์พฤฒิบาศที่หัวเชือกด้วย

วัน ๑ ๙ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเย็น โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทอดพระเนตรแห่เชนทรัศวสนาน ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ตามธรรมเนียม ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๒ ๕ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ไม่มีอะไร

วันนี้ชักศพท้าววรคณานันท์ (มาไลย) ไปเข้าเมรุวัดสระเกศ

วัน ๓ ๖ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง

พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระพนมนครานุรักษ์ เมืองนครพนม ว่าแต่งให้ราชบุตรคุมเงิน ๓ —|— ท้าวเพี้ยเมืองสุวรรณภูมิ ให้พระดำรงฤทธิไกรเมืองพนมไพรคุมเงิน ๑๐ ๑ —|— พระศรีวรราชเมืองท่าอุเทน แต่งท้าวพรหมว่าที่ราชบุตรคุมเงิน ๑ —|— ราชวงศ์ราชบุตรเมืองชนบท ให้พระจันทรประเทศคุมเงิน ๒ —|— พระไชยราชวงศาเมืองไชยบุรี ให้ราชบุตรคุมเงิน ๒ —|— อุปฮาดราชบุตร เมืองภูแล่นช้าง ให้ท้าวคำบุตรเจ้าเมืองเดชอุดม คุมเงิน ๑ —|— กับพระเสนาภิรมย์ เมืองเกษตรสมบูรณ์

ขึ้นเมืองภูเขียวจัดได้เงิน ๑๐|— ลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในการพระราชพิธีลงสรง แล้วนำผู้ที่นำเงินลงมาสมโภช ๗ คน เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท อุปฮาดเมืองสกลนครถวายผ้าม่วงสีต่าง ๆ ๑๐ ผืน พระดำรงฤทธิไกรถวายผ้าม่วง ๑๐ ผืน ผ้าพื้น ๑๐ ผืน ขี้ผึ้งหนัก—|๑—ท้าวพรหมถวายขี้ผึ้งหนัก—|๑—

พระยาสุเรนทรราชเสนาอ่านบอกพระจันทรประเทศ เมืองชนบท ส่งเงินแทนทองคำ กำนัลฝ่ายพระราชวังบวร จำนวนปีมะแม เบญจศก ทอง ๕|... ปีวอก ฉศก ๕|—ปีระกา สัปตศก ๕|— รวม ๑๕|— คิด ๑๔ หนักเป็นเงิน ๑๐|— ๑๐

พระยาศรีสิงหเทพนำอุปฮาดเมืองเชียงแตง ท้าวโทว่าที่ปลัดเมืองเดชอุดมกราบถวายบังคมลา

พระยาพิพัฒนโกษานำพระแกลงแกล้วกล้า เมืองแกลง ๑ พระกำแหงฤทธิรงค์ ผู้ช่วยราชการเมืองจันทบุรี ๑ พระพิพิธภักดี จางวางส่วยเมืองจันทบุรี พระพลสงครามด่านบกเมืองจันทบุรี กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตร สมิงสามปราบ เป็นหลวงนิคมคามบริรักษ์ ยกกระบัตรเมืองนครเขื่อนขันธ์ ๑ พระกำจรใจราช เป็นพระจำนงสุนทร ผู้ช่วยเมืองพิษณุโลก ๑

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นออฟฟิศ ตรัสกับกรมหลวงเทวะวงศ์ กรมหมื่นดำรงฯ จนเวลาทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๗ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเกือบย่ำค่ำ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงรถพระที่นั่งไปประทับพลับพลาวัดสระเกศ โปรดให้เจ้านายทอดผ้าไตร ๕ ผ้าขาวพับ ๕ บังสุกุลศพท้าววรคณานันท์ เสร็จแล้วทรงจุดฝักแคพระราชทานเพลิงศพท้าววรคณานันท์ แลโปรดให้ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๕ ๆ ๘ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่ได้เสด็จออกวันพระ

วัน ๖ ๆ ๙ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งพุดตาน ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนามนตรีมุขมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึกแตรทหารตามธรรมเนียม

เจ้าพนักงานกรมพระกลาโหมนำแขกเมืองกลันตัน เมืองระแงะ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วพระวิจารณอาวุธทูลเบิกว่า พระยาพิพิธภักดีศรีสุลต่านมะหะมัด พระยากลันตันแต่งให้ดาโต๊ะบันดารา ๑ หอมันหมัด ๑ เจะหะรวมศรีตวันกรมการเมืองกลันตัน ๓ นาย เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการพระราชพิธีลงสรง กับพระยาภูษาภักดี พระยาระแงะ ๑ ศรีตวันกรมการ ๓ นาย เข้ามาเฝ้าในการพระราชพิธีลงสรงเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กับพระยากลันตันจัดได้กระบี่ฝักทองคำ ๑ กริชฝักทองคำ ๑ หอกคอทองคำ ๔ ปะเหน่งทองคำหนัก ๖ ตำลึง ๓ บาท เป็นของพระยาเดชานุชิตมหิศรายาภักดี จางวางซึ่งถึงอสัญกรรม ทูลเกล้า ฯ ถวาย

ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร ๓ นัด แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกชิตติงรูม ทอดพระเนตรของกรมสมเด็จ จนเวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันนี้ ยกโกศศพเจ้าจอมมารดาเอม จอมมารดาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ไปเข้าเมรุวัดสุวรรณดาราราม

วัน ๗ ๑๐ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกแขกเมืองกลันตัน เมืองระแงะ ในห้องดรอิ่งรูมพระที่นั่งจักรี เวลา๔โมง พระยากลันตันจัดสมโภช๑,๐๐๐เหรียญ พระยาระแงะขันทองคำ หนัก ๕ แขกเงิน ๕๐๐ เหรียญ วันนี้พระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จออก

วัน ๑ ๑๑ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก คือในห้องซิตติงรูม เจ้าพนักงานกรมวังนำ แลราชเอดเดอรแกรมป์ กรมหลวงเทวะวงศ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศนำ

ดุก ออคัสโต ตอโลเนีย เป็นเจ้าในเมืองอิตาลีครั้งเมืองโรม ซึ่งเข้ามาเที่ยวในกรุงสยามเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารโดยสมควร แล้วถวายบังคมลากลับไป

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานไปประทับท่าตำหนักน้ำ ทรงเรือพระที่นั่งกราบ พร้อมด้วยกระบวนนำแลตาม เสด็จไปเข้าคลองบางกอกน้อย เสด็จประทับท่าฉนวนวัดสุวรรณาราม เสด็จขึ้นประทับพลับพลาหน้าเมรุ พระราชทานผ้าไตร ๕ ผ้าขาวพับ ๕ บังสุกุลศพแล้ว ทรงจุดฝักแคพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาเอม เสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๒ ๑๒ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาเย็นโปรดให้สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงเทวะวงศ์ กรมหมื่นอดิศร กรมหมื่นดำรง กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์

พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ หลวงนายสิทธิ เข้าไปเฝ้าข้างใน ทรงพระราชดำริ ที่จะให้จัดการทหารทุกหมู่ทุกกรม เข้ารวมอยู่ในผู้บังคับการเดียวกัน ให้ถูกต้องตามแบบราชการแต่ก่อนมา แลให้ถูกต้องกับประเทศทั้งปวง จนเวลาย่ำค่ำเลิก

วัน ๓ ฯ ๑๓ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาราชเสนาข้าหลวงเมืองอุบล ขอราชวงศ์เมืองลำเนาหนองปรือ เป็นพระจุมพลภักดี เจ้าเมืองลำเนา หนองปรือ ขึ้นเมืองอุบลต่อไป กับใบบอกพระยานุภาพไตรภพ ว่ากราบบังคมลาไปเมืองหนองสัง พบพระดำรงฤทธิไกรเมืองพนมไพรแดนมฤค ซึ่งไปว่าราชการเมืองสุวรรณภูมิแจ้งว่า เมื่อมาเมืองนางรอง พบอ้ายสายผู้ร้ายฆ่าภรรยาเจ้าเมืองโตนด มีพวกประมาณ ๓๐ จะตีปล้นพระดำรงฤทธิไกร ๆ ได้จับตัวอ้ายสายได้ มอบให้กรมการเมืองนางรองคุมตัวไปส่งพระพิเรนทรเทพแล้ว กับใบบอกเพี้ยเมืองแสนจัน เมืองสุวรรณ ขอพระดำรงฤทธิไกรเป็นพระยารัตนวงศา เจ้าเมืองสุวรรณภูมิต่อไป กับใบบอกพระศรีวรราช เมืองท่าอุเทน ขอท้าวพรหม ผู้ว่าที่ราชบุตร เป็นราชบุตรเมืองท่าอุเทนต่อไป กับใบบอกราชบุตรพระศรีสกุลวงศ์ผู้ช่วย ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งถวายพระราชกุศลเผาศพพระยาประจันตประเทศธานี เมืองสกลนคร อีกฉบับหนึ่งขอพระอุปฮาด เป็นพระยาประจันตประเทศธานี เจ้าเมืองสกลนครต่อไป กับใบบอกราชวงศ์เมืองภูแล่นช้าง ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งขอท้าวกำเป็นที่ราชบุตรต่อไป อีกฉบับหนึ่งว่า อุปฮาดป่วยถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง

พระยาศรีสิงหเทพนำพระยาคทาธรธรนินทร์ กับเจ้าเมืองกรมการเมืองลาว กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ สมเด็จกรมพระ กรมหลวงเทวะวงศ์ กรมหมื่นดำรง กรมขุนนริศ เฝ้าเรื่องที่จะรวมทหารเปนผู้บังคับการอันเดียวกัน กับเรื่องทูตสยามที่จะไปอยู่เมืองต่างประเทศ คือพระมนตรีเปนทูตอยู่ในเมืองอังกฤษแลอเมริกา พระยาไกรโกษาเปนทูตอยู่ในเมืองฝรั่งเศส เสด็จออกประทับชิตติงรูมพระคทาธรธรนินทร์ เฝ้าจนเวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

วัน ๔ ๑๔ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเปนอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาบ่าย ๕ โมง ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีผู้ใหญ่ ประชุมเรื่องที่เขตแดนเมืองรามัญซึ่งเปนเมืองปีรัค ว่าเปนที่ของเมืองปีรัคแลอังกฤษจะขอเช่าที่นั้น ๒๐ ปี แล้วจะคืนที่ให้คอเวอนเมนต์สยามเปนการประนีประนอมเลิกกันแล้วนั้น ในที่ประชุมทั้งปวงซึ่งได้ถามเรียงตัว สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงพิชิต กรมหมื่นอดิศร กรมหมื่นภูธเรศ กรมหมื่นศิริธัช กรมหลวงเทวะวงศ์ เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร เจ้าพระยาธรรมสารนิติ พระยาภาสกรวงศ์ ตกลงยอมให้เช่าตามที่อังกฤษขอ กรมหมื่นนเรศ พระองค์สวัสดิโสภณ เจ้าพระยารัตนบดินทรเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ไม่ยอมให้เช่า ครั้นปรึกษาเรื่องนี้แล้ว เรื่องจะรวมทหารเปนผู้บังคับการอันเดียวกัน จนเวลายามค่ำเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๑๕ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเปนอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

ไม่มีอะไร ไม่ได้เสด็จออก

วัน ๖ ๆ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว ออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระพลสงครามเมืองนครสวรรค์ว่า พระยานครสวรรค์แลพระยอดเมืองขวางปลัดป่วยถึงแก่กรรม ถ้ากำหนดทำศพเมื่อใด จะมีใบบอกลงมา กับใบบอกพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา ว่าขุนสมานจีนประชาป่วยถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง กับใบบอกหลวงแพ่ง กรมการเมืองปราจีนบุรี ว่าหลวงพรหมภักดียกกระบัตรป่วยเป็นไข้ถึงแก่กรรม ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง กับใบบอกพระพรหมประศาสตร์ศิลป์ เมืองพรหมบุรี ว่าพระครูพรหมนครบวรราชมุนีถึงแก่มรณภาพ ขอศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิง กับใบบอกพระไกรสิงหนาทเมืองภูเขียว ว่าเร่งเงินส่วยเมืองเกษตรสมบูรณ์เมืองขึ้น ได้เงิน ๑๐ ชั่ง ๓๑ ตำลึง มอบให้พระเสนาภิรมย์เจ้าเมืองคุมลงมาส่ง

พระวิจารณเอาวุธ อ่านบอกพระสุรินทรามาตย์ ข้าหลวงเมืองตะวันตก ขอที่เขตพระอุโบสถวัดบ่อมท่าจีน กว้าง ๗ วา ๒ ศอก ยาว ๑๐ วา ๒ ศอก วัดควรธานีกว้าง ๗ วา ๒ ศอก ยาว ๙ วา ๒ ศอก วัดควรนาแค กว้าง ๕ วา ๒ ศอก ยาว ๖ วาศอก ให้พระครูบริสุทธิศิลาจารย์ เจ้าคณะแลราษฎรเมืองตรัง ผูกพัทธสีมา เป็นที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมต่อไป พระยาพิพัฒน์อ่านบอกพระยาสมุทรบุรานุรักษ์ เมืองสมุทรปราการ ว่าพระอมรมหาเดช ญาติพี่น้องจะปลงศพพระอมรมหาเดชคนเก่า ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิง

พระยาศรีนำพระราชพินิจจัย กราบถวายบังคมลาขึ้นไปเป็นข้าหลวงชำระความจีนเข้ารีต บาทหลวงขัดอำนาจเจ้าเมืองกรมการ

พระราชทานสัญญาบัตรผู้ที่จะรับราชการทหารซึ่งได้จัดขึ้นใหม่ คือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นผู้แทนคอมมานเดออินชีพผู้บังคับการทหารทั้งกรุงสยาม ๑ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เป็นแอดชุแตนเยเนอราล ผู้บัญชาการฝึกหัดแลจำนวนคนในกรมทหารบก ๑ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์เป็นเปมาสเตอเยเนอราล ผู้บัญชาการใช้จ่าย ๑ หลวงนายสิทธิ เป็นผู้แทนควอตเตอมาสเตอเยเนอราล ผู้บัญชาการยุทธภัณฑ์ ๑ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เป็นสิเกรตารีตุธิเนวี ผู้บัญชาการทหารเรือ ๑ พระวรเดชศักดาวุธเป็นเจ้าพนักงานรองผู้ช่วยบัญชาการทหารบก คือดิปตีแอตยุแตนเยเนอราล ๑ หลวงอังคณิศรพลารักษ์ เป็นพนักงานรองผู้บัญชาการใช้จ่าย ๑ พระชลยุทธโยธินทรเป็นพนักงานผู้บัญชาทหารเรือ ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช เป็นผู้บัญชาการทหารมหาดเล็ก ๑ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ เป็นผู้บังคับการทหารรักษาพระองค์ ๑ หม่อมเจ้าวัฒนา เป็นผู้บังคับการทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ๑ หม่อมใหญ่ สุวพันธ์ เป็นผู้บังคับการทหารกรมแสง พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ เป็นราชเอดเดอแกรมบ์หลวง ๑

เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วันนี้มีประกาศเรื่องจัดการทหารใหม่ฉบับ ๑

การที่สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ เป็นผู้แทนคอมมานเดออินชีพนั้น เพราะธรรมเนียมที่ควรนั้น ควรแต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้าสยามมกุฎราชกุมาร แต่ ณ กาลครั้งนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชยังทรงพระเยาว์อยู่ จึงต้องมีผู้แทนการนั้นไปก่อน

วันนั้นมีการสวดมนต์ที่โรงทหารใหญ่หน้าพระบรมมหาราชวัง ซึ่งจะเป็นออฟฟิศกรมทหารทั้งปวง

วัน ๗ ฯ ๒ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระเมรุทางหน้าวัดมหาธาตุ ทอดพระเนตรทั่วแล้ว เสด็จไปประทับพลับพลามวย แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ ประทับวังกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ ประทับทอดพระเนตรพระเบญจาที่หน้าตำหนักครู่หนึ่ง เสด็จไปประทับตำหนักที่ไว้พระศพกรมสมเด็จ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีเทศนากัณฑ์หนึ่ง พระธรรมวโรดมถวายเทศนา แล้วมีสดับปกรณ์ผ้าไตร ๑๐ ผ้าขาว ๒๐ หม่อมเจ้าพระธรรมุณหิศ นำพระสงฆ์ทั้งปวง เวลาทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันนี้ผู้ที่รับตำแหน่งกรมทหารใหม่ ๆ ได้มีการพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่โรงทหารใหญ่ ซึ่งได้ตั้งชื่อว่าโรงยุทธนาธิการนั้นด้วย

วันนี้ชักศพเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ไปเข้าเมรุวัดพิชัยญาติการาม

วัน ๑ ฯ ๓ ๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาย่ำค่ำแล้ว ออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระราชทานตรามัณฑนาภรณ์มงกุฎสยาม เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี ๑ มิสเตอร์หลุย มาเรียชาเวีย ขุนภาษาปริวัตร ๑ แลพระราชทานสัญญาบัตร นายจุ้ย เลฟเตอแนนต์ เป็นหลวงสรสิทธิยานุการ เลฟเตอแนนต์ กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ นา ๘๐๐ หนึ่ง หลวงโภชากร เป็นหลวงภักดีราชกิจ กรมมหาดไทย นา ๘๐๐ หนึ่ง นายแก่วนคชสารนายเวร เป็นหลวงเสนาภักดี กรมมหาดไทย นา ๘๐๐ หนึ่ง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ รับสั่งกับสมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ กรมหลวงเทวะวงศ์ แลโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ รับจัดการโรงอักษรพิมพการต่อไป เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ฯ ๔/๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกราบ เสด็จโดยกระบวนไปประทับท่าบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เสด็จขึ้นทรงพระราชยานไปประทับพลับพลาหน้าเมรุปูนวัดพิชัยญาติการาม โปรดให้สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ทอดผ้าไตร ๑๐ ผ้าขาว ๑๐ บังสุกุลศพเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี แล้วทรงล้นผักแคพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ตามธรรมเนียม เสด็จไปประทับอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งท้ายพลับพลา เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันนี้พระครูไทย ๔ รามัญ ๔ สวดมนต์เสกน้ำที่จะสรงมุรธาภิเษก บนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ คืนวันนี้วันจ่ายสงกรานต์ เวลาเย็นวันนี้ มีการสวดมนต์ฉลองพระทรายที่วัดเทพศิรินทราวาส

วัน ๓ ฯ ๕/๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระที่วัดเทพศิรินทร์ฉลองพระเจดีย์ทราย ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน

เวลาย่ำค่ำแล้ว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เสด็จไปทรงจุดเทียนที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ๖๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ในการที่จะสรงน้ำพระในเวลาพรุ่งนี้ ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ มีการสวดมนต์มุรธาภิเษกอย่างเวลาวานนี้อีก

วัน ๔ ฯ ๖/๕ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นอัฐศก ศักราช ๑๒๔๘

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกไปทรงประเคนพระสงฆ์ที่สวดมนต์เมื่อคืนนี้ รับพระราชทานฉัน ๖๐ องค์ ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว

โปรดให้เชิญเสด็จกรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ แลนิมนต์หม่อมเจ้าพระ แลพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ๖๐ องค์ แต่ที่อาพาธก็ให้ฐานามาแทนบ้าง พร้อมกันเข้าไปในพระอุทยานริมพระพิมานรัตยา ทรงประเคนไตรแพรพัดขนนก ฐานาที่มาแทนพระราชาคณะผู้อาพาธมีขวดน้ำหอมด้วย กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระ พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยที่มาเอง ผลัดผ้าสรงเข้าไปสรงน้ำที่น้ำพุ ณ เขา ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ริมพระพิมานรัตยา พระเจ้าอยู่หัวประทับพลับพลาริมเขา ทรงโปรยพระสุหร่าย

วัน ๕ ฯ ๕ ค่ำ ๗ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกไปทรงประเคนพระสงฆ์ฉันเช้า ๓๙ รูป เวลาเช้า ๕ โมงเศษถึงพระฤกษ์ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้ว เสด็จลงไปประทับที่ชาลาข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผลัดพระภูษาทรงสะพักขาว เสด็จสู่ที่สรงมุรธาภิเษกสนาน เจ้าพนักงานลั่นฆ้องชัยประโคมพิณพาทย์ แตรสังข์กลองแขกมโหรีตามขัตติยประเพณี พระถวายชัยมงคลพร้อมกัน เมื่อเวลาเสด็จลงสรงมุรธาภิเษกนั้น เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิพระอัฐิแต่ในฉาก เชิญขึ้นประดิษฐานบนพระที่นั่งเศวตฉัตรแลโต๊ะจีน ครั้นสรงมุรธาภิเษกแล้ว ทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉันข้าวแช่ ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วสดับปกรณ์กาลานุกาล แลมีรายร้อยอีก ๕๐๐ แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิพระอัฐิแห่กลับเข้าสู่หอพระธาตุมนเทียร เจ้าพนักงานแห่พระทรายไปส่งวัดมหาธาตุตามเคย

เวลาเที่ยงแล้ว โปรดให้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ มีพระนามตามแผนที่ต่อไปนั้น มาประชุมเสวยข้าวแช่ในพระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ ประทับโต๊ะเสวยดังแผนที่นี้

พระองค์ทองแถม

พระองค์ปรีดา	กรมหมื่นนฤบาล
พระองค์วิไลย	พระองค์กาญจโนภาส
กรมพิศาล	กรมหมื่นสถิตย
พระองค์วรรณ	พระองค์ไชยานุชิต
กรมสมมต	กรมหลวงเทวะวงศ์
กรมหมื่นสรรพสิทธิ	กรมหมื่นภูธเรศ
พระองค์เกษมศรี	สมเด็จกรมพระภาณุ
กรมขุนเจริญ	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
กรมหลวงวรศักดิ	ที่ประทับ
กรมขุนบดินทร	สมเด็จกรมพระจักรพรรดิ ไม่เสด็จ
กรมหมื่นศิริธัช	กรมหมื่นอดิศร
พระองค์จันทรทัต	กรมหมื่นดำรง
พระองค์ศรี	กรมขุนนริศร
พระองค์โสณ	พระองค์สวัสดิโสภณ
พระองค์วัฒนา	พระองค์ไชยันตมงคล
พระองค์นันทวัน	พระองค์โตสินี
	พระองค์จรูญ
พระองค์กัลยา	พระองค์สุทัศน์

พระองค์ปฤษฎางค์

ครั้นเสวยเสร็จแล้ว เสด็จจากที่เสวยเสด็จมาประทับท้องพระโรง กลางพระที่นั่งจักรี ทรงโปรย ทองแดงอัฐ ทองแดงโสฬส ครู่หนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๕ ทุ่ม เสด็จออกประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทางประตูแถลงราชกิจแล้ว เสด็จสรงน้ำที่พระพุทธรัตนสถานก่อน แล้วเสด็จวัดพระศรีรัตน-

ศาสดาราม เสด็จประทับในพระอุโบสถ ทรงโปรยพระสุหร่าย แล้วโปรดให้พระครูพราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช แล้วเสด็จหอราชกรมานุสรณ์พระศรีรัตนเจดีย์มณฑป แล้วเสด็จหอพระนาค ทรงทอดผ้าคู่สดับปกรณ์พระอัฐิพระบรมวงศานุวงศ์ตามธรรมเนียม หม่อมเจ้าพระประภากรบวรวิสุทธิวงศ์ เข้ามาถวายพระพรลาลาสิกขาบท เวลา ๒ ยามเศษเสด็จกลับ เสด็จทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วัน ๖ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

วันนี้ไม่มีราชการอันใด ไม่ได้เสด็จออก เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เจ้าพนักงานเชิญพระศพพระองค์เจ้าวรภักตร์ พระองค์เจ้าวิไลยทรงกัลยา ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสิ้นพระชนม์นานแล้ว ขึ้นเสลี่ยงแปลงมีเครื่องสูงกลองชนะคู่ แห่ไปลงเรือท่าช้างวังหน้าแห่ไปวัดสุวรรณาราม เชิญพระศพขึ้นเวียนเมรุแล้วตั้งที่ มีการมหรสพตามพระเกียรติยศ

วัน ๗ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

วันนี้ พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงสบาย ไม่ได้เสด็จออก เวลาค่ำ โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จไปวัดบวรนิเวศ สรงน้ำกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ในสมัยสงกรานต์ แล้วเสด็จวัดราชประดิษฐ์ สรงน้ำสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ในสมัยสงกรานต์เหมือนกัน

วัน ๑ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาย่ำค่ำ เสด็จพระราชดำเนินออกทางพระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานไปประทับท่าราชวรดิษฐ์ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกราบ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยกระบวนนำแลตามเสด็จไปประทับวัดสุวรรณาราม เสด็จประทับพลับพลาปูนหน้าเมรุผ้าขาว พระราชทานไตรสดับปกรณ์พระศพละ ๑๐ ไตร รวม ๒๐ แล้วทรงลั่นฝักแคพระราชทานเพลิงพระศพพระองค์เจ้าวรภักตร์ พระองค์เจ้าวิไลย

ทรงกัลยา แล้วทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ เวลาทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๒ ๆ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๑

วันนี้ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีอะไร

วัน ๓ ๆ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๒

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกประทับห้องออกขุนนาง พระยามนตรีอ่านบอกพระอภัยราชวงศาเมืองศรีทันดร ว่าแต่งให้ท้าวสุริยวงศ์คุมเงิน ๒|— บอกอุปฮาดเมืองแสนปาง ว่าแต่งให้ราชบุตรคุมเงิน ๒|— บอกอุปฮาดเมืองสุวรรณภูมิแต่งให้ราชบุตรคุมเงิน ๒ ๑๕|— ลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กับนำท้าวสุริยวงศา ว่าที่ราชบุตรเมืองสีทันดร ราชบุตรเมืองแสนปาง ราชบุตรเมืองสุวรรณภูมิ เฝ้าทูลละอองธุลีบาท ราชบุตรเมืองสุวรรณภูมิ จัดได้ผ้าม่วง ๖ ผืน ขี้ผึ้ง ๔๐ ชั่งจีนถวาย

พระวิจารณอาวุธ อ่านบอกพระศิริธรรมบริรักษ์ ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ได้ส่งเงินค่านาจำนวนปีวอก ฉศก มาครั้งก่อน ๘๐ ๑๐|— ครั้งนี้เสนาเก็บเงินได้ ๑๐๐|— ได้ให้กรมการคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า เก็บเงินค่านาจำนวนปีระกา สัปตศก ได้เงิน ๑๓๒|— ให้เสนากรมการคุมเข้ามาส่งครั้งหนึ่งก่อน อีกฉบับหนึ่งว่า ในปีจอ อัฐศกนี้ ข้าวในนาเสียมาก ข้าวขึ้นราคา โคกระบือล้มตายเป็นอันมาก

พระวิจารณอาวุธนำพระยาวิชิตภักดี เมืองไชยา กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

เสด็จขึ้นประทับออฟฟีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นข้างใน

วัน ๔ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๓

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรีพจนกิจอ่านบอกพระยาพิบูลสงคราม เมืองนครนายก ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า เร่งได้ไม้หอม จำนวนปีจอ อัฐศก ไม้หอม—|๒— ให้นายกองคุมเข้ามาส่ง อีกฉบับหนึ่งขอที่วิสุงคามสีมาวัดสุวรรณเจดีย์ กว้าง ๘ วา ๒ ศอก ยาว ๑๑ วา เป็นที่เขตพระอุโบสถ กับใบบอกพระเกรียงไกรกระบวนยุทธ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา ว่าได้หาตัวนายกองส่วยน้ำมันยางมา เร่งได้เงินน้ำมันยาง จำนวนปีมะเมีย จัตวาศกเลก ๒๓ คน ๆ ละ ๑๐๐ ทะนาน คิดเป็นเงิน—๑|๒— เป็นน้ำมันยาง ๒๓๐๐ ทะนาน
๒
เงิน—๘|— ให้นายกองคุมเข้ามาส่ง กับใบบอกพระโบราณนุรานุรักษ์ พระพิทักษ์เทพธานี ปลัดกรมการกรุงเก่า ถวายพระราชทานศิลาหน้าเพลิงไปพระราชทานเพลิงศพพระบำราบคดีจีน หลวงวารินทรเวสสันตรบาลกรุงเก่า กับศุภอักษรเจ้าพรหมาทิพงศธาดา อุปราชพระยาลาวท้าวแสนว่า แต่ให้เจ้าราชภาคินัย ท้าวพระยาคุมเงิน ๑๐๐๐ รูเปีย ลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในการพระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย

พระยาศรีสิงหเทพนำพระเจ้านครเชียงใหม่ เจ้านาย ท้าวพระยาเมืองนครเชียงใหม่ กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ กรมหมื่นเนเรศเฝ้าเรื่องจะทำคุกใหม่ เวลา ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น

วัน ๕ ฯ ๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๔

วันนี้วันพระ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาเช้ากรมหมื่นประจักษ์ นายทัพนายกองซึ่งไปปราบปรามฮ่อข้าศึกเมืองหนองคาย กลับลงมาถึงกรุงเทพ ฯ เวลาเย็น เสด็จออกท้องสนาม ทอดพระเนตรงานเมรุ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ เสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้เป็นวันเริ่มการพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ เวลาวันนี้เป็นวันเชิญพระบรมสารีริกธาตุออกสู่พระเมรุ เจ้าพนักงานเตรียมการที่จะได้แห่พระบรมธาตุเสร็จตามธรรมเนียม

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกทางพระที่นั่งจักรี เสด็จพระราชดำเนินทรงพระราชยานพร้อมด้วย กระบวนนำแลตามเสด็จท้องสนาม เสด็จเข้าพระเมรุด้านตะวันออก โปรดให้แห่พระบรมธาตุแต่พระบรมมหาราชวัง พระบรมธาตุที่เชิญออกไปนี้ คือพระเจดีย์ทองคำลงยาราชาวดีซึ่งทรงพระบรมธาตุลังกา แต่โปรดให้เชิญพระบรมธาตุของกรมสมเด็จลงบรรจุด้วย พระเจดีย์พระบรมธาตุสถิตบนพระราเชนทรยาน มีเครื่องสูงคู่แห่แตรสังข์กลองชนะตามธรรมเนียม กระบวนเดินแต่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทออกประตูวิเศษไชยศรีไปตามสถานเลี้ยวป้อมเผด็จดัษกรเข้าพระเมรุด้านตะวันออก แล้วเชิญพานทองซึ่งรองพระเจดีย์พระบรมธาตุไปพระเมรุมุขเหนือ เชิญขึ้นเกริน ๆ ขึ้นไปสถิตบนบุษบกใหญ่เหนือพระเบญจาอังกฤษย่นภายในพระเมรุแล้ว โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย มีกรมพระปวเรศเป็นประธานรวม ๓๐ องค์ พระสงฆ์ครองผ้าแล้ว เจริญสัตปริตร ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์แล้ว เสด็จออกประทับพลับพลา ทรงจุดดอกไม้เพลิงต่าง ๆ เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้น

การพระธาตุครั้งนี้ พระเจ้าอยู่หัวแลพระบรมวงศานุวงศ์แต่งพระองค์ตามศพ คือฉลองเยียรบับผ้าทรงเขียนทอง ข้าราชการนุ่งสมปักลาย เสื้อเยียรบับเข้มขาบ

การพระเมรุครั้งนี้ พระเมรุยอดปลีสูง ๓๐ วา พื้นทาเหลืองดอกแดง เมรุทิศเมรุประตูจัตุรมุขภายในรายด้วยฉัตรทอง นาก เงิน ราชวัติทึบ พื้นน้ำเงิน

ลายทองแย่ง มีพระที่นั่งทรงธรรมติดเนื่องกับบริเวณพระเมรุด้านใต้ ภายในมีฐานบัทม์ลอยไม่มีเสา มีพนักเรื่องรามเกียรติ์ มีฐานบัทม์ชั้นหนึ่ง มีฐานเฉียงรองฐานบัทม์เนื่องกับเสาใหญ่ ๔ เสา มีพนักงานภาพเรื่องโคลงสรรเสริญกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ หลังหน้าต่างพระเมรุติดกระจก เขียนโคลงซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการบางคน คิดสรรเสริญพระเกียรติยศกรมสมเด็จ ฯ บนฐานบัทม์ตั้งพระเบญจาอังกฤษย่น เหนือพระเบญจามีบุษบกใหญ่ตั้งอีกชั้นหนึ่ง บนเพดานมีประธานเมรุมีฉัตรโหมดขาว ๕ ชั้นลอยตามธรรมเนียม ภายในราชวัติทึบ เกณฑ์พระราชาคณะผู้ใหญ่ทำเก๋งภาพต่าง ๆ มาตั้ง ๔ มุมพระเมรุ มีซุ้มไฟยอดมณฑป เกณฑ์หม่อมเจ้าพระธรรมุณหิศ หม่อมเจ้าพระประภากร หม่อมเจ้าพระอรุณ หม่อมเจ้าพระพุทธบาทปิลันท์ตกแต่ง

การมหรสพในการพระมีโขน ๒ โรง หุ่น ๒ โรง งิ้วโรง ๑ มอญลำโรง ๑ หนังโรงใหญ่ชักรอกหลังพลับพลา มวยโรง ๑ หนังตามธรรมเนียม ๓ โรง ร่ำโคมดอกบัว สิงโต มังกร ญวนหกไม้ต่ำสูง ดอกไม้เพลิงต่าง ๆ มีระทาใหญ่ไม้ไผ่ไม่มียอดเกี้ยว ๑๒ ระทา

วัน ๗ ๒ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า โปรดให้สมเด็จพระบรมราชโอรสาธิราช เสด็จออกไปทรงประเคนพระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์เวลาคืนนี้ ๓๐ องค์ ไม่ได้เสด็จออก กลางวันมีการมหรสพสมโภชตามธรรมเนียม

เวลาเกือบย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุท้องสนามหลวง เสด็จประทับพระเมรุมุขตะวันออก ทรงนมัสการพระบรมธาตุแล้ว เสด็จออกประทับพลับพลามวย ทรงโปรยผลฉลากแลผลมะนาว พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทั่วกัน แลโปรดเกล้าให้ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ ๔ พุ่ม มีการเล่น

หน้าพลับพลาตามธรรมเนียม เวลาค่ำทรงดอกไม้เพลิงต่าง ๆ เป็นอันมาก แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังเวลา ๔ ทุ่มเศษ เจ้าพนักงานตั้งกระบวนแห่พระบรมธาตุกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง การเล่นทั้งปวงเลิกหมด

ผลกัลปพฤกษ์ที่ทรงโปรยผลละ ๑๖๐ ผล ๆ ละ ๑๔๐ ผล ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ ๔ พุ่ม ๆ ละ ผลเฟื้องทั้ง ๔ พุ่ม

วัน ๑ ๓ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่มีการอันใด เวลา ๒ ยามเศษ สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ให้เจ้าพนักงานเชิญพระโกศ ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ จากท้องพระโรงเก่าขึ้นยานมาศ ๓ ลำ คานมีคู่แห่ถือโคมบัวกลองชนะแตรสังข์เครื่องสูง พระโกศกุดั่นใหญ่ประกอบนอกแห่ไปลงท่าพระ เชิญพระโกศตั้งบนเรือชัยชื่อไกรสรจักรมีเรือกัญญาม่านทอง พระสงฆ์อ่านอภิธรรมนำพระศพแลเรือแห่ แห่ไปเทียบท่าศาลต่างประเทศ เชิญพระโกศขึ้นยานมหาสามคาน มีคู่แห่กลองชนะแตรสังข์ แห่ไปวัดพระเชตุพน เชิญพระ-โกศขึ้นเกริน พระราชทานพระโกศทองใหญ่ประกับนอกเป็นพระเกียรติยศอย่างสูง

วัน ๒ ๔ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า เจ้าพนักงานเตรียมการที่ได้แห่พระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพร้อมเสร็จ คอยเวลาเสด็จพระราชดำเนิน

เวลาเที่ยง พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องขาวทรงเครื่องราชอิสริยยศนพรัตนราชวราภรณ์ เสด็จพระราชดำเนินแต่พระที่นั่งจักรี เดินกระบวนไปประทับพลับพลายกหน้าพระเมรุท้องสนามหลวง โปรดให้เดินกระบวนแห่พระศพแต่ท้ายวัดพระเชตุพนขึ้นมา กระบวนหน้ามีธงชายแลกลองมลายูแห่แรดเพลิง แลมีธงมังกร ธงตะขาบ ฉัตรผ้าเหลือง ฉัตรย่าม พิณพาทย์ ไทยสังเค็ดยอดใส่ผ้าไตร สังเค็ดลากตั้ง

ผ้าไตร เครื่องไทยทาน มีรูปสัตว์ถือผ้าไตร ๘ คู่ คือคชปักษาคู่ พานรมฤคคู่ ๑ ม้ารีศคู่ ๑ เทพนิกรคู่ ๑ เทพปักษีคู่ ๑ อสุรปักษาคู่ ๑ อสุรวายุภักษ์คู่ ๑ ครุฑคู่ ๑ คู่แห่หน้า ๒๐๐ กลองชนะ ๔๐ คู่ จ่าปี่จ่ากลอง แตรสังข์เครื่องสูงสำรับหนึ่ง แล้วถึงรถหม่อมเจ้าพระประภากรบวรวิสุทธิวงศ์อ่านพระอภิธรรมนำพระศพ มีคู่เคียง ๑๒ อินทร์พรหม ๑๒ พระกลดกำมะลอ แล้วเสลี่ยงกง หม่อมเจ้าเล็กในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทโปรย เสลี่ยงหม่อมเจ้าอลังการโยงมีพระศพคู่เคียง กั้นพระกลดเหมือนกัน แล้วถึงเวชยันต์ราชรถทรงพระศพ มีคู่เคียงอินทร์พรหมบังสูรย์พัดโบก พระกลดหักทองขวาง กระบวนหลังมีเครื่องสูง มหาดเล็กเชิญเครื่องแลเสลี่ยงโถงรองไม้หอม คู่แห่เครื่องผ้าเหลืองสังเค็ดยอดผ้าไตร ธงตะขาบตามธรรมเนียม ครั้นกระบวนหน้าล่วงหน้าเมรุไปแล้วเทวดาคู่แห่กลองชนะเลี้ยวเข้าพระเมรุ พอรถเวชยันต์ถึงหน้าเมรุ หยุดรถตั้งเกรินเชิญพระโกศลงยานมาศสามคาน พระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าไปประทับพลับพลาทรงธรรม แห่พระศพเวียนบนเมรุโดยอุตราวัฏถ้วนตติยวาร แล้วหามยานมาศสามคานเข้าไปเทียบกำกับเกรินทางมุขเหนือ เชิญพระโกศขึ้นไปสถิตในบุษบกใหญ่เหนือพระเบญจา แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระเมรุมุขตะวันตกทรงบริจาคทานสดับปกรณ์ไตร สังเค็ดเอก ๔ สังเค็ดโท ๑๐ ไตรเปล่า ๑๕ สบงจีวรกราบพระ ๑๙ ผ้าขาวผ้าเหลือง ๕๒๐ ย่าม ๒๙๐ พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรมเปรียญ พระพิธีพระธรรมปริตร พระอันดับ ๘๐๙ รูปสดับปกรณ์แล้ว เสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม พระพิมลธรรมถวายเทศนาสังคินีกัณฑ์ ๑ พระราชทานสังเค็ดเอาเป็นเครื่องกัณฑ์ พระพิธีธรรมสวดสังคินี ๔ รูป เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกประทับพลับพลา ทรงโปรยผลฉลากแลผลมะนาวพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ แลทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์เหมือนงานพระบรมธาตุ การพระบรมสมโภชเหมือนงานพระบรมธาตุ เว้นแต่รำดอกบัวเปลี่ยนเป็นญวนรำกระถาง

เมื่อเวลาเย็นมีมวยคู่ ๑ เวลา ๒ ทุ่มเศษ ทรงจุดดอกไม้แล้วเสด็จขึ้นทรงพลับพลาทรงธรรม เสด็จประทับพระเมรุมุขตะวันออกทรงทอดผ้าไตร สังเค็ดเอก ๔ โท ๑๐ ไตรเปล่า ๑๕ จีวรสบงกราบพระ ๙ ฉลาก ๑๐๐ แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม พระเทพโมลีถวายเทศนาวิภังค์ สังเค็ดเอกเครื่องกัณฑ์พระพิธีธรรมวัดระฆังสวด

เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง วันนี้พระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเลิกธรรมเนียมไว้ทุกข์ไปในงานต่าง ๆ ให้คงอยู่แต่แต่งขาวล้วนดำล้วนตามอายุแก่อ่อน ข้าราชการนุ่งสมปักลายเสื้อขาวตามธรรมเนียมการพระเมรุท้องสนามหลวง

วัน ๓ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙ (๕ อยู่เหนือ ฯ)

เวลาเช้าไม่ได้เสด็จออกพระเมรุท้องสนาม เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุทางถนนหน้าวัดมหาธาตุ เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งทรงธรรม เสด็จพระเมรุมุขตะวันออก ทรงทอดผ้าสดับปกรณ์เท่าเวลาเช้าวานนี้ พระสงฆ์สดับปกรณ์ แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม พระธรรมวโรดมถวายเทศนาวิภังค์ พระราชทานสังเค็ดเอกเป็นเครื่องกัณฑ์เหมือนกัน พระพิธีธรรมวัดสุทัศน์สวดพระวิภังค์ เวลาเกือบย่ำค่ำเสด็จออกพลับพลา ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์แลผลฉลากเหมือนเวลาวานนี้ แลโปรดให้ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ มีการเย็นหน้าพลับพลามีมวย ๒ คู่ เวลาค่ำทรงดอกไม้ แล้วทอดพระเนตรหนังรอกโรงใหญ่ จนเวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งทรงธรรม เสด็จออกพระเมรุมุขตะวันออก ทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์เท่ากับตอนกลางคืนวัน ๒ ฯ ๖ ค่ำ แล้วเสด็จพลับพลาทรงธรรม มีธรรมเทศนา พระธรรมไตรโลกถวายเทศนาบุคคลบัญญัติ พระพิธีธรรมวัดราชบุรณะสวดด้วยเหมือนกัน เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า

วัน ๔ ๖ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุท้องสนาม เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งทรงธรรม ประทับพระเมรุมุขตะวันออก สดับปกรณ์เหมือนวันก่อนแล้ว เสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม พระโพธิวงศาจารย์ ถวายเทศนาธาตุกถา มีพระพิธีธรรมสวดด้วยเหมือนกัน แล้วเสด็จออกพลับพลามวย ทรงโปรยแลมีการอื่น ๆ เหมือนวันก่อน วันนี้มีมวยคู่ ๑ รำง้าวคู่ ๑ เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้ แลทอดพระเนตรหนังใหญ่หน้าจอโขนรอกจนเวลายามเศษเสด็จขึ้น ทางพลับพลาทรงธรรมเสด็จออกพระเมรุมีสดับปกรณ์ แล้วเสด็จมาทรงธรรมเหมือนกัน พระอมรโมลีถวายเทศนายมก พระพิธีธรรมวัดหงส์สวด เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น วันนี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม

วัน ๕ ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเที่ยงแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ให้เจ้าพนักงานตั้งเกริน เชิญพระโกศ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ลงจากบุษบก เชิญไปชำระที่รักแร้เมรุด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เจ้าพนักงานรื้อพระเบญจา ตั้งฐานพระราชทานเพลิงบ๋กตารางยอดเกี้ยวประดับเครื่องดอกไม้สด เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เชิญพระโกศลองในขึ้นตั้งตารางคอยเสด็จพระราชดำเนิน เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุท้องสนามหลวง เสด็จขึ้นทางพลับพลาทรงธรรม เสด็จออกพระเมรุมุขตะวันออก สดับปกรณ์เหมือนอย่างวันก่อน ยกแต่ผ้าดอกไม้ย่าม แล้วเสด็จขึ้นพระราชทานเพลิงศพ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการจึงขึ้นไปถวายพระเพลิง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลา ทรงโปรยผลฉลากแลผลกัลปพฤกษ์เหมือนวันก่อน พอจวนค่ำ ฝนตกใหญ่ ไม่ได้มีการหน้าพลับพลา พอฝนหาย เสด็จ

กลับพระบรมมหาราชวัง โปรดให้สมเด็จกรมพระภาณุพันธุ์ทรงจุดดอกไม้ วันนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยศช้างเผือกสยาม

วัน ๑ ๘ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลา ๒ โมงเช้า พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพระเมรุเสด็จเข้าประตูตะวันออก โปรดให้เดิน ๓ หาบตามโบราณประเพณี ๓ หาบของหลวง สำรับ คนที่ถือผ้าไตร ๓ หาบของหลวง คือ นายขันหุ้มแพร หม่อมราชวงศ์ในพระองค์ขจรจรัสวงศ์ ของเจ้าภาพ ๓ หม่อมราชวงศ์ในหม่อมเจ้าขาว หม่อมราชวงศ์ชิตในหม่อมเจ้าเป๋า หลวงประเสริฐสรรพกิจช่างกระดาษ เดินสามหาบ แล้วเสด็จขึ้นบนฐานบัทม์ ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อย ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๓ พระมงคลเทพมุนี พระธรรมสมาจารย์ พระบัญญาคำภีรเถร สดับปกรณ์ แล้วโปรดให้พระองค์เจ้าขจรทอดผ้าไตร ๓ หาบ เจ้าภาพ ๒ ไตร หม่อมเจ้าอลังการทอดไตร ๑ พระอมรพิรักษ์ชิต พระปริยัติวงศาจารย์ พระญาณไตรโลก สดับปกรณ์เสร็จแล้ว ทรงเก็บพระอัฐิลงพระโกศทองคำลงยา แล้วเสด็จลงทรงประเคน เจ้าพนักงานห่อพระอังคารขึ้นพานพักไว้ในพระเมรุ เชิญพระโกศพระอัฐิไปตั้งโต๊ะศิลาหน้ามุขตะวันตก พระสงฆ์ฉันแล้ว เสด็จไปประทับมุขตะวันตก สดับปกรณ์ไตรสังเค็ดเอกโทไตรเปล่าตามเคย แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม จนเวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จกลับ เจ้าพนักงานตั้งพระเบญจาแลบุษบก เชิญพระอัฐิขึ้นสถิตบนนั้น แล้วแห่พระอังคารไปลงเรือชัยไกรสรจักร แห่โดยกระบวนเรือไปลอยพระอังคารหน้าวัดปทุมคงคาตามโบราณราชประเพณี

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กรมหลวงเทวะวงศ์แลเจ้าพนักงานกรมวังกรมท่า นำมิสเตอร์ เนอเนล เบชอนชาเตา เข้าเฝ้าถวายบังคมลาไปประเทศยุโรป แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกพระเมรุ ประทับ

พลับพลามวย ทรงโปรย แลมีการหน้าพลับพลาเหมือนทุกวัน วันนี้มีมวยคู่ ๑ เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้ มีหนังใหญ่ตามเคย เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้นทางพลับพลา ทรงธรรม เสด็จออกพระเมรุมุขตะวันออก มีสดับปกรณ์ แล้วเสด็จประทับพลับพลา ทรงธรรม ธรรม ๒ กัณฑ์ พระปริยัติวงศาจารย์ถวายเทศนาอันตลักษณ์ พระพิธีธรรมวัดมหาธาตุสวด แล้วพระศรีสมโภชถวายเทศนา พระพิธีธรรมวัดอรุณสวดอาทิตย์ปริยายสูตร เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

อนึ่งเมื่อเวลากลางวัน โปรดให้กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ มีเทศนาของหลวง ๒ กัณฑ์ พระธรรมราชานุวัติเทศนามหาปัฏฐาน พระพิธีธรรมวัดราชสิทธิ์สวด พระอริยมุนีถวายเทศนาจักรกัปวัตนสูตร พระพิธีธรรมวัดเทพศิรินทราวาส

วัน ๗ ฯ ๙ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เตรียมการที่จะแห่พระอัฐิกรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์กลับวัง เวลาเที่ยงเศษ เชิญพระโกศพระอัฐิขึ้นยานมาศกง มีเครื่องสูงแห่ แตรสังข์ กลองชนะคู่เคียงแต่เมรุมาส่งวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์

อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า ปรีเคาน์ซิลที่ปรึกษาราชการในพระองค์ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งไว้แต่ก่อนนั้นล่วงโรยไป คือถึงแก่กรรมเสียโดยมาก จึงโปรดเกล้าให้ตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบางคนที่สมควรจะฉลองพระเดชพระคุณได้ขึ้นอีก ๔๓ คน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งการพระราชพิธีตั้งปรีเคาน์ซิลในวันนี้ ในท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เจ้าพนักงานตั้งพระไชยวัฒน์สำหรับแผ่นดินแลพระแสงศรพรหมอัคนิวาต ประลัยวาต พระแสงต่างพอสมควร

เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โปรดให้นิมนต์พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๑๐ องค์ คือ กรมพระปวเรศ กรมหมื่นวชิรญาณ หม่อมเจ้าพระอรุณ หม่อมเจ้าพระพุทธบาท พระพรหมมุนี พระธรรมไตรโลก พระเทพโมลี พระเทพกระวี พระธรรมราชา พระโพธิวงศ์ เข้าไปนั่ง ณ อาสนสงฆ์ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ ทรงศีลแล้วพระสงฆ์สวดสัตปริตรโดยย่อจบแล้ว พระมหาราชครูพิธีธรรมอ่านโองการเชิญพระแสงศร ๓ องค์ลงชุบในพระขันหยก แลแช่งน้ำตามโบราณวิธี ครั้นจบแล้วโปรดให้พระมหาราชครูพิธีเชิญพระแสงต่าง ๆ ลงชุบในหม้อน้ำ ขณะนั้นพราหมณ์เป่าสังข์ ชาวประโคม ๆ พิณพาทย์ฆ้องชัยนฤนาท พระสงฆ์สวดสัจคาถาตามธรรมเนียม ครั้นเสร็จพิธีแล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชเสด็จออกไปยืนหน้าโต๊ะสำหรับเซ็นชื่อท่ามกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท อ่านคำปฏิญาณถวายสัตยานุสัตย์ตามธรรมเนียมกฎหมายปรีวีเคาน์ซิลลอ ครั้นถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้ว กลับออกมาลงนามในสมุดสำหรับลงชื่อเคาน์ซิล แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่จะเป็นปรีวีเคาน์ซิลก็เข้าไปยืนถวายสัตยานุสัตย์ต่อพระพักตร์ พระศรีรัตนตรัยเช่นกล่าวแล้ว แต่เข้าไปครั้งละ ๓ คนจนหมด ครั้นเสร็จแล้วพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้หาผู้ที่จะเป็นปรีวีเคาน์ซิล เข้าไปหน้าพระที่นั่ง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งเป็นปรีวีเคาน์ซิลโดยลำดับตำแหน่ง แลพระราชทานสายสร้อยตลับพระไชยแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ที่ได้รับพระราชทานพระไชยวัฒน์องค์เล็กไปแล้วนั้นด้วย พระสงฆ์ถวายพระพรลากลับไป

อนึ่ง ผู้ที่เป็นปรีวีเคาน์ซิลมาแต่ก่อนแล้วนั้นก็เข้ามาประชุมในที่นี้ด้วย เมื่อเสร็จการพระราชทานสัญญาบัตรแล้ว พระราชทานพรแด่ปรีวีเคาน์ซิลลอที่เป็นใหม่

แลผู้ที่เป็นมาแล้ว ให้มีความเจริญสุขสวัสดิ์แลให้มีสติปัญญาดำริการทั้งปวงที่เป็นราชการให้เจริญขึ้น แลให้ตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์กตัญญูทั่วกัน แล้วเสด็จขึ้น

ผู้ที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เป็นปริวีเคาน์ซิลลอครั้งนี้คือ

สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช

กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม	พระยาเพ็ชรพิไชย (จีน)
พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค	พระยาไชยสุรินทร (เทวะหนึ่ง)
กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ	พระยาศรีสิงหเทพ (อ่วม)
พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์	พระยาสุรินทรฦๅไชย (เทศ)
กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์	พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย)
กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ	พระยาราชสงคราม (ทัด)
กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์	พระยาราชประสิทธิ (หงษ)
พระองค์เจ้าจันทรทัตจุธาธาร	พระยาสมบัตยาธิบาล (ปาน)
พระองค์เจ้าไชยานุชิต	พระยาราชสัมภาราถร (เลื่อน)
พระองค์เจ้าวรววรรณากร	พระยาพิพิธโภไคยสวริย (โก)
กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ	พระยามหาเทพ (จุ้ย)
พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์	พระยาจ่าแสน (ชา)
พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต	พระยาพิพัฒนโกษา (สิงโต)
กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์	พระยาประชาชีพบริบาล (ปาน)
พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์	พระยาสุจริตรักษา (อ่วม)
พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ	พระยานนทบุรี (ทัด)
พระองค์เจ้าไชยันตมงคล	พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ (สิน)
พระองค์เจ้าปรีดา	เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี (หลาน)

พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ (กระจ่าง)

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ พระอมรวิไสยสรเดช (โต)

พระราชวรินทร์ (บุตร)

วัน ๑ ๑๐ ๆ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง ไม่มีใบบอกราชการ เสด็จประทับอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศประเดี๋ยวหนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๑ ๆ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรีอ่านบอกพระพลสงคราม เมืองนครสวรรค์ฉบับหนึ่ง ขอพระราชทานศิลาหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงศพพระยอดเมืองขวางปลัด แลส่งถาดหมากคนโทท องอย่างยศพระยอดเมืองขวางด้วย กับใบบอกหลวงรามสิทธิสร ยกกระบัตรเมืองลพบุรี ๓ ฉบับ ๆ หนึ่งขอเขตที่พระอุโบสถวัดยางแขวงเมืองลพบุรี โดยยาว ๙ วา กว้าง ๖ วา ๒ ศอก เป็นที่วิสุงคามสีมา อีกฉบับหนึ่งว่าหลวงจำนงนพคุณเมืองหล่มศักดิ์ ฟ้องว่าได้คุมช้างพัง ๓ ช้างบรรทุกเข้าไปส่งกองทัพไปเมืองกมุทาไสย ผู้ร้ายลักช้างไป ได้ติดตามสืบได้ความว่า นายทองดีเป็นผู้ร้ายลักช้างมาขายให้ขุนสวัสดิรักษา ๆ ยักยอกเสือกไสมาได้ เกาะได้ตัวทาสขุนสวัสดิมาเป็นตัวจำนำ ยังตามเกาะขุนสวัสดิอยู่ อีกฉบับหนึ่งว่าอ้ายระย้ากับพวกฆ่ายอมตาย ได้ตัวอ้ายระย้ามาถาม รับเป็นสัตย์ แต่พวกที่โจทก์หายังไม่รับ ยังชำระต่อไป เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๓ ๑๒ ๆ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม พระมนตรีพจนกิจ อ่านบอกพระยาราชวรานุกูลแม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จ กรมหมื่น

ประจักษ์ ว่าลุดเตอร์แนนชวง กากับทางทำทางโทรเลขเมืองนครราชสีมา ทำทางโทรเลขเมืองนครราชสีมาได้ทาง ๑๗๒๐ เส้น เสา ๘๔๐ ต้น เมืองชลบท ทาง ๒๑๒๐ เส้น เมืองขอนแก่นทาง ๓๒๓๕ เส้น เมืองหนองคายทำทางโทรเลข ได้ทาง ๑๑๙๐ เส้น เสา ๕๕๑ ต้น กับใบบอกพระกำแพงพราหมณ์ปลัด ๆ เมือง สุโขทัยว่าโปรดให้หลวงสโมสรพลการ หลวงกำจัดไพรินทรขึ้นไปค้นศิลาจารึกของ โบราณนั้น ได้นำค้นตามวัดเก่า ๆ ได้ศิลาจารึกอักษรโบราณ แลรูปภาพใหญ่ น้อย ๗ รูป มอบให้ข้าหลวงแลแต่งกรมการคุมลงมาด้วย กับใบบอกอุปฮาดว่า ที่พระรัตนวงศาเมืองสุวรรณ ว่าแต่งให้ราชวงศ์ออกเก็บเงินส่วย มีอ้ายผู้ร้าย ประมาณ ๔๐-๕๐ คนเข้าปล้นราษฎรชาวบ้านไป ราชวงศ์กับชาวบ้านแย่งชิงโค กระบือ อ้ายผู้ร้ายคน ๑ ยิงราชวงศ์ถึงแก่กรรม แลยิงเพี้ยศรีตายอีกคน ๑ สามเณร องค์ ๑ ผู้ร้ายหนีไปเมืองบุรีรัมย์ขึ้นเมืองนครราชสีมา แต่งคนไปตามแล้ว กับ ขอศิลาหน้าเพลิงพระราชทานเพลิงศพราชวงศ์ พระวิจารณอาวุธอ่านบอก พระขยันสงครามปลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์ ว่าเร่งเงินค่านาจำนวนปีระกา สัปตศก ส่งมาครั้งก่อน ๕๐ —|— ครั้งนี้ได้เงินอีก ๒๐ —|— ให้ขุนโภชนเสนา หลวงนากรม การคุมลงมาส่ง

พระยาสิงหเทพ นำพระยาพิษณุโลกาธิบดี เมืองพิษณุโลก พระจำนง อักษร ผู้ช่วยราชการเมืองพิษณุโลก กราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง

พระวิจารณอาวุธนำพระบริสุทธิโลหภูมินทราธิบดี ผู้ว่าราชการเมือง ตะกั่วทุ่ง พระเพชรพิไสยศรีสวัสดิปลัด หลวงวิชิตภักดี ผู้ช่วยเมืองเพชรบุรี กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

พระราชทานสัญญาบัตรพระอุปฮาดเมืองสกลนคร เป็นพระยาประจันตประเทศธานีเจ้าเมือง ๆ สกลนคร ๑ ท้าวพรหมเป็นที่ราชบุตรเมืองท่าอุเทน ๑ ท้าวคำเป็นราชบุตร เจ้าเมืองลำเนาหนองปรือ ๑ หลวงนรินทรอาสาเป็นพระแกล้วกลางณรงค์ เจ้าเมืองสนามไชยเขตร ๑ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๑๓ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้ไม่ทรงสบาย ไม่เสด็จออก วันนี้มีการสวดพระราชพิธีพืชมงคลที่ท้องสนามหลวง พราหมณ์ไปตั้งพิธีจรดพระนังคัล ณ ทุ่งส้มป่อย โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอไปทรงจุดเทียนที่ท้องสนามหลวง

วัน ๕ ๑๔ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทห้องออกขุนนาง

กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ กราบถวายบังคมลาไปประเทศยุโรป กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ พระองค์เจ้าจันทรทัตจุธาธาร หม่อมเจ้าขาว หม่อมเจ้านิลวรรณ หม่อมเจ้ากรรเจียก กราบถวายบังคมลาไปเมืองสิงคโปร์ พระยาพัฒนโกษานำพระยามนตรีสุริยวงศ์อัครราชทูต ๑ พระดิฐการภักดี สิเกรตารี ๑ หลวงสุริยานุวัตร นายฉันหุ้มแพร อัตเตเช ๒ กราบถวายบังคมลาไปราชการประจำอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ พระยาไกรโกษาอัครราชทูต ๑ พระบวรราชนุรักษ์ สิเกรตารี ๑ หลวงชาญภูเบศร์ อัตเตเช ๑ กราบถวายบังคมลาไปประจำราชการทูตเมืองฝรั่งเศส นายรองพินัยราชกิจ สิเกรตารี ๑ หลวงมนตรีนิกรโกษา ขุนชาญสรกล เป็นอัตเตเช ไปประจำราชการเมืองเยอรมันนี

แล้วพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้หากรมหลวงเทวะวงศ์เข้าไปหน้าพระที่นั่ง ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ แลทรงเจิมพระราชทาน แลพระราชทานพระพร แลหีบหมากเสวยซองบุหรี่ลงยาอย่างฝรั่งฝั่งเพชรบ้าง แล้วโปรดเกล้าพระราชทานน้ำสังข์แด่พระมนตรีสุริยวงศ์ พระยาไกรโกษา แล้วพระราชทานพรผู้ที่จะไปราชการทั่วกันแล้วเสด็จจากพระแท่นเสด็จลงทางอัฒจันทร์พระที่นั่งจักรี ทรงพระราชยานเสด็จไปประทับท่าราชพระตำหนักน้ำ ส่งกรมหลวงเทวะวงศ์แลเจ้านายข้าราชการที่จะไปราชการลงเรือกลไฟเล็ก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปประทับในเรือ ดำรัสพระราชทานพรแด่กรมหลวงเทวะวงศ์อีกครั้งหนึ่ง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ออกเรือจากท่าพระตำหนักแพ แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง กรมหลวงเทวะวงศ์แลพระบรมวงศานุวงศ์ที่ไปส่ง แลที่จะไปเมืองสิงคโปร์ แลข้าราชการที่จะไปราชการแลที่ไปส่งนั้น ไปขึ้นเรืออุบลบุรพทิศที่ปากคลองบางกอกใหญ่ แล้วเรืออุบลออกจากที่จอด ผู้ที่ไปส่งนั้น บางคนก็กลับเสียแต่ที่นั้น บางคนก็ไปส่งถึงเมืองสมุทรปราการบ้าง เกาะสีชังบ้าง

เวลาค่ำ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

ผู้ที่ไปราชการทูตครั้งนี้แบ่ง ๓ สำรับ คือ พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชื่น) เป็นอัครราชทูตวิเศษ มินิสเตอเปลนิปอเตนฉารี ๑ พระดิฐการภักดี อุปทูต คือ สิเกรตารี ๑ หลวงสุริยานุวัตร ผู้ช่วยราชการ ล่าม ๑ นายฉันหุ้มแพร ขุนวิจิตรวรสาสน์ ผู้ช่วยอัตเตเช ๒ รวม ๕ นาย ไปสู่สำนักกรุงเกรตบริเตน อเมริกา ฮอลันดา เบลเดียม แต่อยู่กรุงเกรตบริเตน ไปเยี่ยมเยียนกรุงทั้ง ๓ เนืองๆ พระยาไกรโกษา (เทศ) อัครราชทูตวิเศษ ๑ พระบวรราชนุรักษ์ อุปทูต ๑ หลวงชาญภูเบศร์ ขุนปฏิภาณพิจิตร อัตเตเช ๒ ชีเอมซาเวียอัตเตเช ล่าม ๑ รวม ๕ ไปสู่สำนักฝรั่งเศส อิตาลี สเปญ โปรตุเกส แต่อยู่กรุงฝรั่งเศส

พระยาดำรงราชพลขันธ์ (นกแก้ว) อัครราชทูตวิเศษ ๑ นายรองพินัยราชกิจอุปทูต ๑ หลวงมนตรีนิกรโกษา ขุนชาญสรกล อัตเตเช ๒ เอดเวิดลอฟตัส อัตเตเช ล่าม ๑ รวม ๕ ไปสู่สำนักเยอรมัน อิสเตรีย เดนมาร์คสวิเดน โนรเว แต่อยู่กรุงเยอรมัน บรรดาผู้ที่กล่าวชื่อมาแล้วนี้ ที่ไม่มีชื่อในนำกราบถวายบังคมลานั้น เพราะอยู่ในประเทศยุโรปแล้ว

เวลาค่ำ มีการวิสาขบูชาที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามตามเคย ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เวลาเช้ามีการเลี้ยงพระสงฆ์ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๒๐ รูป ตามเคยในสมัยวิสาขบูชา

วัน ๔ ฯ ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระสงฆ์ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในการตั้งพระตำแหน่งพระสงฆ์ ๆ ที่รับพระราชทานฉัน ๓๐ รูป แล้วมาเตรียมคอยที่ท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เวลาบ่ายโมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า พระราชทานสัญญาบัตรแลไตรแพรให้หม่อมราชวงศ์พระเจริญเปรียญ ๕ ประโยค วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นพระราชานุพัทธมุนี พระราชาคณะไปอยู่วัดโมฬีโลกยาราม นิตยภัตเดือนละ —|๔— พระราชทานตาลิปัตรแฉกหักทองขวาง พัดรองตราแผ่นดินพัดรองโหมด บาตรถุงเข้มขาบหรือย่ามหักทองขวางทั้งตัว แลย่ามเข้มขาบ ฝาบาตร เชิงบาตรมุกกระโถน กาน้ำถมปัด เป็นเครื่องยศ ๑

พระมหาอหิงสโกเปรียญ ๗ ประโยค วัดบุปผารามวิหาร เป็นพระเมธาธรรมรส ที่พระราชาคณะ ไปอยู่วัดพิชัยญาติการาม นิตยภัตเดือนละ —๕|—

พระราชทานตาลิปัตรแฉกหักทองขวาง แลเครื่องต่าง ๆ เป็นเครื่องยศเหมือนพระราชานุพัทธมุนี ๑

พระมหาบัณฑิตโตเปรียญ ๔ ประโยค วัดบุปผารามวิหาร เป็นพระวิเชียรมุนี ที่พระราชาคณะ นิตยภัตเดือนละ ๔|— พระราชทานตาลิปัตรแฉกหักทองขวาง แลเครื่องต่าง ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระมหาน้อยเปรียญ ๔ ประโยค วัดชีสะอื้น เมืองเพชรบุรี เป็นพระญาณโพธิพระราชาคณะ ไปอยู่วัดอัมพวันคณะใหญ่ เมืองสมุทรสงคราม นิตยภัตเดือนละ ๔|— พระราชทานตาลิปัตรแฉกหักทองขวาง แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูชัตยาคม วัดสัตนารถปริวัติ เป็นพระสมุทรมุนี ที่พระราชาคณะเมืองราชบุรี นิตยภัตเดือนละ ๓|— พระราชทานตาลิปัตรแฉกหักทอง แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูมหาสมณวงศ์ วัดมหาสมณาราม เป็นพระมหาสมวงศ์ ที่พระราชาคณะเมืองเพชรบุรี นิตยภัตเดือนละ ๓|— พระราชทานตาลิปัตรแฉกหักทองขวาง แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูสังฆปาโมกข์ วัดราชบุรณ เป็นพระปรากรมมุนี ที่พระราชาคณะไปอยู่ราชโอรสาราม นิตยภัตเดือนละ ๓|— พระราชทานตาลิปัตรแฉกหักทองขวาง แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

พระครูสาธุธรรมคุณาธาร วัดทองธรรมชาติ เป็นพระภาวนาโกศลเถระที่พระราชาคณะ นิตยภัตเดือนละ ๓|— พระราชทานตาลิปัตรงาสาน แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระราชาคณะ ๑

แลพระราชทานสัญญาบัตรแลผ้าไตรสลับแพรให้พระปลัดเลิศ วัดเทพธิดา เป็นพระครูสุนทรศิลาจาริย นิตยภัตเดือนละ ๒ตำลึง พระราชทานตาลิปัตรพุดตานหักทองขวางพื้นแดงแลบาตรถุงอัตลัด ย่ามหักทองขวางที่ปาก ย่ามอัตลัด กาน้ำกระโถนถมปัก พัดทองโหมดเป็นเครื่องยศ ๑

พระปลัดทัพ วัดพิชัยญาติการาม เป็นพระครูอุดมบัณฑิต ไปอยู่วัดศรีสุริยวงศ์เมืองราชบุรี นิตยภัตเดือนละ ๒ตำลึง พระราชานตาลิปัตรพุดตานแลเครื่องยศต่าง ๆ อย่างพระครูสุนทรศิลาจาริยเป็นเครื่องยศ ๑

พระสมุห์กรนอกราชการ วัดอรุณราชวราราม เป็นพระครูวิริยกิจการี ไปอยู่วัดอภัยทามริกายาราม นิตยภัตเดือนละ ๑ตำลึง๒บาท พระราชทานตาลิปัตรพุดตานแลของอื่นเป็นเครื่องยศอย่างพระครู ๑ สมุห์ตุ้ม วัดกาญจนสิงหาสน์ เป็นพระครูนิโรธรักขิต นิตยภัตเดือนละ ๑ตำลึง๒บาท พระราชทานตาลิปัตรพุดตานหินชาวแลของอื่นเป็นเครื่องยศอย่างพระครู ๑

พระครูสรบทสุนทรนอกราชการ วัดศาลาปูนกรุงเก่า เป็นพระครูพุทธวิหารโสภณ นิตยภัตเดือนละ ๑ตำลึง๒บาท พระราชทานตาลิปัตรพุดตานแลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศอย่างพระครู ๑

พระปลัดเทียมนอกราชการ วัดนางชี เป็นพระครูสีหขันธ์สุนทร นิตยภัตเดือนละ ๑ตำลึง๒บาท พระราชทานตาลิปัตร แลของอื่นเป็นเครื่องอย่างพระครู ๑

พระราชทานสัญญาบัตรแลผ้าไตรแด่พระครูวิสุทธิศิลาจารย์ วัดกลางเมืองนครราชสีมา พระราชทานตาลิปัตรเปลวทองแผ่ลวด พัดรองโหมด บาตรถุงสักหลาด ย่ามสักหลาด กระโถน กาน้ำ ถ้วย เป็นเครื่องยศ

พระวินัยธรบั้นนอกราชการ วัดอรุณราชวราราม เป็นพระครูวิบุลย์เกียรติมุนี ไปอยู่วัดเหมืองใหม่ เจ้าคณะเมืองราชบุรี พระราชทานตาลิปัตรแผ่ลวด แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศเหมือนพระครูเจ้าคณะนครราชสีมา ๑

เจ้าอธิการอิน วัดบ้านในเมืองกลันตัน เป็นพระครูอินทรสุวรรณาจารย์ เจ้าคณะเมืองกลันตัน พระราชทานตาลิปัตรแผ่ลวด แลของอื่น ๆ เป็นเครื่องยศเหมือนเมืองนครราชสีมา

เจ้าอธิการวัดสามจีนใต้ เป็นพระครูถาวรสมณวงศ์ พระราชทานตาลิปัตรพุดตานอัตลัต แลของอื่น ๆ เหมือนพระครูที่ไม่มีนิตยภัต แลมีผ้าขาวพับของข้างในพระราชทานทั้ง ๑๙ องค์

เมื่อพระราชทานสัญญาบัตรนั้น พระราชาคณะที่มานำสวดชัยมงคลพร้อมกัน พระสงฆ์ที่รับตำแหน่งใหม่ครองผ้า แล้วกลับเข้ามาถวายอนุโมทนาอติเรก ถวายพระพรลากลับไป พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

เวลาค่ำ มีการวิสาขบูชา ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จ

วัน ๗ ฯ ๑ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า มีการเลี้ยงพระกาลานุกาลสมัยวิสาขบูชาที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตามเคย ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จบำเพ็ญพระราชกุศล เวลาค่ำมีการวิสาขบูชาเหมือนเวลาวานนี้ ไม่ได้เสด็จออกเหมือนกัน

วัน ๑ ฯ ๒ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม แล้วโปรดให้แจกเบี้ยหวัดมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวังแลพระราชวังบวรทั้ง ๘ เวร แต่แจกเพียงหัวหมื่น นายเวร จ่าหุ้มแพร นายรอง แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๓

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง พระราชทานสัญญาบัตรหลวงทิพธารา เป็นพระกัลยาภักดี เจ้ากรมท่าขวา ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๗๐๐ หลวงภักดีโยธา เป็นหลวงศักดิโยธาบาล เจ้ากรมพระสุรัสวดี ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๑๕๐๐ ขุนแสนพลรักษ์เป็นหลวงสิทธิโยธารักษ์ เจ้ากรมพระสุรัสวดี ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๑๕๐๐ ขุนพรหมเสนี เป็นขุนแสนพลรักษ์ ปลัดกรมพระสุรัสวดี ฝ่ายพระราชวังบวร นา ๕๐๐

โปรดให้แจกเบี้ยหวัดพระบรมวงศานุวงศ์ แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ยาม เจ้าพนักงานเชิญพระศพ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉวีวรรณ ขึ้นยานมาศ ๓ คาน พระราชทานพระโกศกุดั่นน้อยประกอบนอก มีเครื่องสูงกลองชนะแตรสังข์ คู่แห่ถือดอกบัว แห่ออกประตูศรีสุนทรไปออกประตูพิทักษ์บวร ไปตั้งกระบวนท้ายพระที่นั่งสุทไธสวรรย์

วัน ๓ ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๔

เวลาเที่ยงแล้ว โปรดให้แห่พระศพ พระองค์เจ้าฉวีวรรณ พระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน พนักงานเดินกระบวนแห่แต่ท้ายพระที่นั่งสุทไธ-สวรรย์ มีกระบวนแห่ตามพระเกียรติยศเจ้านายฝ่ายใน หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร อ่านพระอภิธรรมนำพระศพหม่อมเจ้าพัทธวรรณ หม่อมเจ้าธัญวงศ์ ในกรมขุนภูวไนยโยงโปรย ครั้นกระบวนมาถึงหน้าเมรุแล้ว คู่แห่กลองชนะเครื่องสูงเสลี่ยงพระเสลี่ยงโยงโปรยยานมาศสามคาน ทรงพระศพเลี้ยวเข้าพระเมรุ เวียนพระเมรุโดยอุตราวัฏถ้วนตติยวาร แล้วเชิญพระโกศเข้าพระเมรุขึ้นเกรินประดิษฐานเหนือแว่นฟ้า ๓ ชั้นตามพระเกียรติยศ

เวลาย่ำค่ำ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกท้องสนามหลวง เสด็จประทับพลับพลา ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ผลฉลากพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์

ข้าราชการ แลโปรดให้ทิ้งทานพุ่มกัลปพฤกษ์

ครั้นเวลาค่ำ ทรงดอกไม้แล้วเสด็จเข้าพระเมรุ ทรงทอดผ้าไตรสังเค็ดกัณฑ์เทศน์ ๑ ไตรสังเค็ดหัวหาน ๑ ไตรเปล่า ๑๕ ผ้าขาวเหลือง ๒๐๐ สบงพระรับสัพพี ๔ พระสงฆ์ ๒๒๒ รูปสดับปกรณ์ แล้วเสด็จพลับพลาทรงธรรมครู่หนึ่ง โปรดให้มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ ไม่ได้ทรงธรรม เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง วันนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า

อนึ่ง การมหรสพในการพระศพนี้ มีโขน ๒ โรง หุ่น ๒ โรง งิ้วโรงหนึ่ง มอญรำโรงหนึ่ง ญวนหกไม้ต่ำสูงโรงหนึ่ง ในเวลากลางวันตามธรรมเนียม การท้องสนามหลวงเวลาค่ำ มีหนัง ๔ โรง รำกระถางสิงโตมังกร ดอกไม้เพลิงต่าง ๆ แต่ระทานั้นใช้ระทาขนาดเล็ก เงินทิ้งทานนั้นทรงโปรยผลละสลึงผลละเฟื้อง วันละ ๑๐|— ทิ้งทานพุ่มกัลปพฤกษ์ ๔ พุ่ม ๆ ละ ๕|— ผลละเฟื้อง

วัน ๔ ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๕

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องสนามหลวง เสด็จประทับพลับพลา ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ผลฉลากเหมือนเวลาวานนี้ แล้วโปรดให้ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์เหมือนวันก่อน เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้เพลิงต่าง ๆ แล้วเสด็จเข้าพระเมรุสดับปกรณ์เท่ากับเวลาวานนี้ แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ สมเด็จกรมพระภาณุพันธุวงศ์ กรมหมื่นประจักษ์ พระยาภาสกรวงศ์ เฝ้าจนเวลา ๔ ทุ่ม เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง วันนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยาม

วัน ๕ ๗ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๖

เวลาเที่ยงแล้ว เจ้าพนักงานเชิญพระโกศทรงพระศพ พระองค์เจ้าฉวีวรรณลงจากแว่นฟ้า แล้วชำระพระศพตามธรรมเนียม เจ้าพนักงานรื้อแว่นฟ้า แล้ว

ตั้งตารางประดับเครื่องสดตามเคย เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เชิญพระโกศขึ้นตั้งที่คอยเวลาเสด็จพระราชดำเนิน เวลาย่ำค่ำแล้วเสด็จออกพระเมรุท้องสนาม เสด็จเข้าทางประตูเมรุด้านตะวันออก ประทับพระเมรุด้านตะวันออก ทรงทอดผ้าไตรและผ้าต่าง ๆ สดับปกรณ์เท่ากับวันก่อน แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระราชทานเพลิงศพพระองค์เจ้าฉวีวรรณ แล้วเสด็จออกประทับพลับพลา ทรงโปรยผลกัลป-พฤกษ์ผลฉลาก แต่โปรดให้ตั้งทานต้นกัลปพฤกษ์ด้วย เวลาค่ำทรงจุดดอกไม้เพลิงแล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง วันนี้โปรดให้มีเทศนากัณฑ์ ๑ ด้วย เวลาวันนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกสยาม

วัน ๖ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาเช้า เจ้าพนักงานดับเพลิงสุมพระอัฐิพระองค์เจ้าฉวีวรรณเป็นพระรูปคอยเวลาเสด็จพระราชดำเนิน

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระเมรุท้องสนาม เสด็จเข้าประตูเมรุด้านตะวันออกประทับเมรุมุขตะวันออก ทรงพระกรุณาโปรดให้เดินสามหาบ ของหลวงสามสำรับ ของเจ้าภาพสามสำรับโดยอุตราวัฏด้าน ๑ รอบ แล้วเสด็จขึ้นบนฐานเบญจา ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อย ทรงทอดผ้าไตรของหลวง ๓ พระราชาคณะ ๓ รูป สดับปกรณ์แล้ว พระองค์เจ้ากินรีทอดผ้าไตรสามหาบอีก ๓ ไตร ส่วนเจ้าภาพพระราชาคณะ ๓ รูปสดับปกรณ์ แล้วเสด็จกลับลงมาทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน โปรดให้พระองค์เจ้ากินรีเก็บพระอัฐิพระองค์เจ้าฉวีวรรณ ลงพระโกศกะไหล่ แล้วตั้งชั้นแว่นฟ้าชั้นหนึ่งเชิญพระโกศพระอัฐิตั้งชั้นสำหรับตั้งพระบรมธาตุ ซึ่งมาตั้งบนชั้นแว่นฟ้านั้น ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วถวายอนุโมทนา แล้วเสด็จไปประทับมุขตะวันตก ทรงทอดผ้าไตร ๕ ไตร ผ้าขาว ๒๐ พับ พระสงฆ์สดับปกรณ์ แล้วเสด็จกลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เวลา

บ่ายเจ้าพนักงานเชิญพระอัฐิแห่กลับเข้าพระบรมมหาราชวัง เชิญไว้ที่หอพระนาค วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อทำบุญ ๗ วันแล้ว จะโปรดให้เชิญไปไว้ตำหนักพระองค์เจ้ากินรี

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำยาภ ใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี พระยา พระ หลวง ขุน ข้าราชการทหารฝ่ายพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยลำดับตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่งมโหระทึก แตรทหารตามธรรมเนียม ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงานกรมวัง กรมมหาดไทยนำเจ้าราชภาคินัย ท้าวพระยาเมืองนครลำปาง เจ้าราชบุตรท้าวเพี้ยเมืองนครพนม เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายต้นไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการ มีพระราชดำรัส ๓ นัด แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๗ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๘

วันนี้ไม่มีราชการอันใด เวลา ๒ ยามเศษ เจ้าพนักงานเชิญพระโกศทรงพระศพ กรมหมื่นบวรรักษ์นรินทรฤทธิ์จากวังมาขึ้นยานมาศสามคานที่ประตูท่าช้างพระราชวังบวร พระราชทานพระโกศไม้สิบสองประกับนอก มีคู่แห่ถือโคมบัว กลองชนะเครื่องสูงแห่พระ ตั้งกระบวนท้ายพลับพลาสูงวังหน้า คอยเวลาที่จะได้แห่พรุ่งนี้

วัน ๑ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๙

เวลาย่ำเที่ยง โปรดให้แห่พระศพกรมหมื่นบวรรักษ์นรินทรฤทธิ์ เข้าสู่พระเมรุ มีกระบวนต่าง ๆ ตามธรรมเนียม แต่เครื่องสูงที่แห่นั้นใช้เครื่อง ๓ ชั้น ๕ ชั้น ตามเกียรติยศของพระองค์เจ้าฝ่ายพระราชวังบวร พระสงฆ์อ่านพระอภิธรรมนั้น หม่อมเจ้าพระพุทธบาท ผู้โยงผู้โปรยนั้น หม่อมเจ้าในกรมหมื่นบวรรักษ์ทั้ง ๒

องค์ กระบวนทั้งปวงเมื่อเดินมาถึงหน้าเมรุก็เลยไป ครั้นถึงคู่แห่กลองชนะ แตรสังข์เครื่องสูงเสลี่ยงพระเสลี่ยงโปรยโยงยานมาศ พระศพเลี้ยวเข้าเวียนพระเมรุโดยอุตราวัฏ ๓ รอบ แล้วเชิญพระศพขึ้นสถิตบนชั้นแว่นฟ้าสามชั้น ตั้งเครื่องตั้ง แลประดับเครื่องสูงตามเกียรติยศ มีการมหรสพเหมือนงานก่อน

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องสนาม เสด็จประทับพลับพลา ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ผลฉลาก พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ แลโปรดให้ทิ้งทานต้นกัลปพฤกษ์ทั้ง ๔ ทุ่ม เวลาค่ำทรงดอกไม้เพลิง แล้วเสด็จเข้าพระเมรุ ทรงทอดพระผ้าไตรสังเค็ดหัวทานไตรเปล่า ผ้าสบง รับสัพพีผ้าเหลือง เท่ากับงานก่อน พระสงฆ์ ๒๒๒ สดับปกรณ์ แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงธรรม มีเทศนากัณฑ์ ๑ เวลา ๔ ทุ่ม เสด็จเข้าพระบรมมหาราชวัง

วัน ๒ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๐

เวลาเที่ยง เชิญพระโกศทรงพระศพกรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ์ ลงจากแว่นฟ้า ชำระพระศพที่รักแร้พระเมรุด้านตะวันตกเฉียงเหนือเหมือนงานก่อน เจ้าพนักงานรื้อแว่นฟ้าตั้งฐานพระราชทานเพลิง ปักตารางประกอบเครื่องสดตามธรรมเนียม แล้วเชิญพระโกศลองในขึ้นตั้งตารางคอยเวลาเสด็จ เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จพระราชดำเนินออกท้องสนามหลวง เสด็จเข้าประตูพระเมรุด้านตะวันออก ทรงทอดผ้าสดับปกรณ์เท่าวันก่อน แล้วเสด็จขึ้นพระราชทานเพลิงพระศพกรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกพลับพลา ทรงโปรยอย่างวันก่อน เวลาค่ำ ทรงดอกไม้ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง โปรดให้มีเทศนากัณฑ์ ๑

อนึ่ง เมื่อเวลาก่อนเสด็จออกพระเมรุ คือเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จออกประทับครอริงรูม เจ้าพนักงานกรมวังแลพระยาภาสกรวงศ์ผู้ว่าการแทนเสนาบดีต่างประเทศ นำเคาน์ ชาล์ ชาลุศกี อัครราชทูตวิเศษกรุงออสเตรีย ซึ่งมา

ประจำรักษาทางพระราชไมตรีกรุงสยาม เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบถวายบังคมลากลับออกไปยุโรป ดำรัสพระราชปฏิสันถารพอควร แล้วราชทูตถวายบังคมลากลับไป

วัน ๓ ฯ ๑๑ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๘ โมงเศษ สมเด็จพระบรมโอรสา เสด็จออกไปรเวต ณ มุขกระสันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เจ้าพนักงานกรมวัง กรมพระกลาโหม นำตุวันละเบะบุตรพระยารามัญ เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมโอรสาธิราช ถวายสิ่งของแลทองคำ แล้วถวายบังคมลากลับออกมา

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตยา ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามลำดับตำแหน่งถ้วนหน้าทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมตามขัตติยราชประเพณี ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงานกรมวังกรมพระกลาโหมนำพระยาระแงเศรีตวันเกรมการพระยารามัญแลตุวันละเบะ ศรีตวันกรมการเมืองตรังกานู เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง โปรดเกล้าพระราชทานสัญญาบัตรตุวันละเบะ เป็นหลวงรามภักดี ผู้ช่วยเมืองรามัญ ๑ กับโปรดเกล้าพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยามชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์ แก่ดาโต๊ะบันดาราเมืองตรังกานู ๑ แลมีพระราชดำรัสปฏิสันถารโดยควร แล้วเสด็จขึ้นข้างใน นอกนั้นไม่มีการอันใดอีก

วัน ๔ ฯ ๑๒ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๔ โมง เจ้าพนักงานกรมวังแลไปรเวตสิเกรตารีหลวงฝ่ายต่างประเทศ แลเจ้าพนักงานกรมท่านำอัครราชทูตวิเศษกรุงออสเตรียแลกงสุลออสเตรีย

เข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี ที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติพอสมควร แล้วถวายบังคมลากลับออกมา

เวลาทุ่มเศษ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามธรรมเนียม

พระมนตรีพจนกิจ นำใบบอกพระพิเรนทรเทพขึ้นกราบบังคมทูล ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า ได้ปลูกพลับพลารับกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑๙ แห่ง ณ วัน ๑ ๑๑ ฯ ๕ ค่ำ กรมหมื่นประจักษ์ นายทัพนายกองมาถึง ได้รับรองตามสมควร ณ วัน ๗ ฯ ๒ ๕ ค่ำ ได้นิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ ณ วัน ๑ ฯ ๓ ๕ ค่ำ ได้พร้อมกันถือน้ำตามธรรมเนียม ณ วัน ๒ ฯ ๑๔ ๕ ค่ำ กรมหมื่นประจักษ์ยกออกจากเมืองนครราชสีมา ได้จัดช้างโคต่างคนส่งตามธรรมเนียม อีกฉบับหนึ่งว่าเร่งเงินแทนเร่ว เมืองพุทไธสง ๗ ๑๔|๓ เมืองรัตนบุรี ๕ | เงินแทนทองคำส่วยเมือง เมืองไชยภูมิ ๒๗ | เมืองบักธงไชย ๓ ๑๘|๓ เมืองกำเหน็จณรงค์ ๑ ๕| กับเงินเลกกองนอกเมืองนครราชสีมา ๘ กอง เงิน ๑๑๗ ๑๕|๓ แต่ครั้งนี้ส่งเงินลงมา ๒๗ | กับใบบอกอุปฮาดผู้ว่าราชการเมืองแสน เมืองจันทร์ เมืองสาลวัน ว่าเร่งได้เงินส่วย ๖ | ให้ท้าวเพี้ยคุมลงมาส่ง อีกฉบับหนึ่งว่า อุปฮาดผู้ว่าที่พระเอกราชาไปติดราชการกับพระยามหาอำมาตย์ จึงส่งเงิน ๑ | ให้ท้าวอินทิแสง ท้าวสุรินทรคุมลงมาสมโภชในการพระราชพิธีลงสรงสมเด็จพระบรม

โอรสาธิราช อีกฉบับหนึ่งว่า ได้รับพระราชทานหีบศิลาหน้าเพลิงสิ่งของไป พระราชทานเพลิงศพพระเอกราชาเสร็จแล้ว ถวายพระราชกุศล

พระวิจารณอาวุธอ่านบอกพระยาภักดีนฤบดินทร์ พระยาอมรินทรฦๅไชย ถวายพระราชกุศลเผาศพพระครูรามัญธิบดี วัดคงคา เจ้าคณะเมืองราชบุรี

แล้วพระราชทานสัญญาบัตร หลวงรัตนสมบัติ เป็นพระศรีรัษฎานุกูลกิจ พนักงานรับที่สองกรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๘๐๐ หลวงโกษากรวิจารณ์ เป็นพระราชธนพิทักษ์ กรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๘๐๐ ขุนธนานุบาล เป็นหลวงโกษากรวิจารณ์ กรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๖๐๐ พันจันทนุมาศ เป็นหลวงสุนทรพิมล ปลัดทูลฉลองกรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๘๐๐ ขุนอักษรสมบัติ เป็นหลวงรัตนสมบัติ กรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๖๐๐ ขุนศรีสมบัติ เป็นขุนศรีสมบัติ เสมียนตรากรมพระคลังมหาสมบัติ นา ๔๐๐ ขุนกรุงสงคราม เป็นขุนรถรัตนาศน เจ้ากรมรถ นา ๘๐๐ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๕ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๓

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เวลาค่ำมีการดินเนอร์หลวง พระราชทานอัครราชทูตกรุงออสเตรีย เวลา ๒ ทุ่มครึ่งเสด็จออกประทับห้องดรออิงรูม พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พวกที่ถูกเชิญเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน แล้วเสด็จประทับโต๊ะเสวย ณ พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ ผู้ที่ต้องเชิญไปนั่งตามลำดับแผนที่ข้างล่างนี้

จมื่นสราภัย	หลวงสิทธิ
พระยานรรัตน	กุซัลกงสุล
พระองค์ปฤษฎางค์	พระชลยุทธ
พระองค์สวัสดิ	พระยาอนุชิต

กรมขุนนริศรา	พระยาเพ็ชรพิไชย
พระองค์วรวรรณ	พระยาธรรมสารนิติ
กรมหมื่นสรรพสิทธิ	เคาน์การาเด็ก
กรมหมื่นอดิศร	พระยาภาสกรวงศ์
กรมหมื่นนเรศ	อัครราชทูตออสเตรีย
ที่ประทับ	เจ้าพระยารัตนบดินทร์
สมเด็จกรมพระภาณุ	เยกชติไชลก์
กรมหมื่นประจักษ์	เจ้าพระยาภาณุวงศ์
———————	มิสเตอร์กูลด์
พระองค์เจ้าทองแถม	เจ้าพระยาพลเทพ
กรมหมื่นดำรง	เจ้าพระยานรินทร
พระองค์เจ้าศรี	พระยามหามนตรี
พระองค์เจ้าโสณ	พระยาศรีสิงหเทพ
พระองค์เจ้าขจร	———————
พระองค์เจ้าวัฒนา	หลวงฤทธิ

เวลายามเศษเสด็จมาประทับชิตติงรูม ประทับตรัสกับอัครราชทูตวิเศษกรุงออสเตรีย เคาน์การาเด็ก ทูตฝรั่งเศส เยกบตีไชลก์ ทูตอเมริกัน กูลก์ ทูตอังกฤษแลเจ้านาย แลพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม มหาสุราภรณ์แก่เคาน์ ชาล์ชาลุศกี เวนนอน เอกบตรา ออกินนารี อัครราชทูตวิเศษกรุงออสเตรีย เวลา ๔ ทุ่มเศษ ราชทูตถวายบังคมลากลับไป แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๔

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนางตามเคย หลวงเสนาภักดีนำศุภอักษรเมืองนครลำปางกราบทูลว่า เจ้าพรหมาพิพงศธาดาเห็นว่าตำแหน่งที่เจ้าราชบุตร เป็นเจ้าราชสัมพันธวงศ์ พระยาวังขวา ว่างอยู่ ขอรับพระราชทานเจ้าราชภาคินัยเป็นเจ้าราชบุตร พระยาชมพูเป็นพระยาวังขวา เมืองหลวงพระบาง แลขอหนานไชยวงศ์ผู้ว่าที่พระยาราชวงศาเมืองพะเยา เป็นพระยาอุปราชเมืองพะเยา กับส่งเครื่องยศเจ้าราชบุตร คนโททอง กระโถนทอง พานเงินเครื่องในทองให้เจ้าราชภาคินัยคุมลงมาส่ง กับใบบอกพระยาประทุมเทวาธิบาลอุปฮาดเมืองหนองคายว่า พระยาประทุมเทวาธิบาลเสียจักษุ อุปฮาดเป็นลมสันนิบาตจะรับราชการต่อไปไม่ได้ ขอรับพระราชทานราชบุตรผู้บุตรพระยาประทุมเทวาธิบาล ผู้ว่าราชการเมือง พระวรสารสุรไกรบุตรราชวงศ์คนเก่า เป็นพระอุปฮาดรับราชการต่อไป กับใบบอกพระพนมนครานุรักษ์เมืองนครพนมว่า ได้เร่งได้เงินแทนผลเร่วส่วย ๑๑๒ —|— ส่งไปถวายกรมหมื่นประจักษ์แล้ว กับได้ส่งดีบุกบรรณาการ ๒๐๐ ไปส่งพระยามหาอำมาตย์ กับพระยามหาอำมาตย์ให้หล่อกระสุนปืนส่งอีก ๑๐๐ แท่ง รวม ๓๐๐ แท่ง กับว่าที่ราชวงศ์ว่างอยู่ ขอราชบุตรเป็นราชวงศ์ต่อไป กับใบบอกท้าวบุญญาผู้ว่าที่พระยาขุขันแลพระพิไชยสุนทรปลัด ว่าจัดเงิน ๒ ๑๐|— แต่งท้าวเพียคุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กับใบบอกพระวิเศษภักดีเจ้าเมือง พระภักดีโยธาปลัดเมืองศรีสะเกษว่าได้จัดเงิน ๔ -|— พระประจนปัจนึก เมืองราษีไสลเมืองขึ้น จัดได้เงิน ๑๐|— ให้ราชบุตรว่าที่ยกกระบัตรเมืองศรีสะเกษ หลวงศรีรัตนเมืองราษี คุมลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แลนำราชบุตรพระวรสารสุรไกรเมืองหนองคาย ท้าว

บุญจัน พระคลังทิพจักษ์เมืองขุขัน ราชบุตรหลวงศรีรัตนเมืองศรีสะเกษเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระยาพิพัฒโกษานำพระเสนาราชภักดี ยกกระบัตรเมืองจันทบุรี หลวงฤทธิเดชชลขันธ์ ยกกระบัตรเมืองชลบุรี หลวงสัตยานุกูล ผู้ช่วยเมืองบางละมุงกราบถวายบังคมลาไปรับราชการบ้านเมือง พระราชทานสัญญาบัตรกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นเยเนราล บัญชาการทหารซึ่งรักษาพระบรมมหาราชวังได้บังคับทหารบรรดารักษาราชการในพระบรมมหาราชวังทั้งสิ้น ๑ หม่อมเจ้าวัฒนา ในกรมหมื่นสิทธิสุขุมการ เป็นเลฟเตแนนต์เคอลแนนต์ บังคับการทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ๑ จมื่นวิชิตไชยศักดาวุธเป็นเมเยอร์ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ นา ๑๕๐๐ หม่อมทศทิศฤๅเดชเป็นเอตยุแตน ในกรมทหารมหาดเล็ก นา ๑๐๐๐ เปมาศเตอร์ ชายันต์ นายชื่นเป็นมาสเตอร์ในกรมทหารมหาดเล็ก นา ๑๐๐๐ นายเสงี่ยมเป็นกวอดเตอร์ในกรมทหารมหาดเล็ก นา ๑๐๐๐ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพิศ ครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

วัน ๗ ฯ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙
๑๕

ไม่ได้เสด็จออก ไม่มีอะไร

๑
วัน ๑ ฯ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำบอกพระยาวิเศษไชยชาญ เมืองอ่างทองว่า ณ วัน ๕ ฯ ๑๔ ๖ ค่ำ ปีกุน นพศก เวลาสองยาม มีอ้ายผู้ร้ายปล้นเรือนหลวงแพ่ง เก็บทรัพย์สมบัติแลเงินค่านาของหลวงแพ่งรวม ๔๙ ๗|- ทองรูปพรรณหลายสิ่ง แล้วยิงนายโอฐบุตรหลวงแพ่งตาย บ่าวไพร่ป่วยเจ็บ ๓ คน ฟ้องให้เรียกคนมีชื่อ ๗ คน เพื่อน ๓๐ ยังชำระอยู่ ถ้าได้ความประการใด จะมาบอก

พระวิจารณอาวุธอ่านบอกพระวิชิตชาญณรงค์ เมืองปรานบุรีว่า มีตราให้พระสัจจาภิรมย์ออกไปทำทางสายโทรเลข ให้จัดคนช่วยจ่ายเงินค่านาเบี้นเสบียงอาหาร ได้จัดกรมการคุมไพร่กองละ ๒๐ คน ๔ กอง ตัดเสาถางทางสิ้นเขตแดน ๑๒๐๒ เส้นแล้วทาง ๖๐๒ เส้น ตัดเสา ๗๐๐ คน วัน ๗ ฯ ๖ ค่ำ เกิดพายุกล้าแต่บ่าย ๒ โมงจนบ่าย ๕ โมง บ้านเรือนเจ้าเมืองกรมการราษฎรหักพัง ๓๐ หลัง ชำรุด ๓๐ หลังเศษ ต้นไม้หักทับทางโทรเลขมาก เรือในทะเลเสีย ๘ ลำ คนตายลอยติดฝั่ง ๘ คน วัน ๒ ฯ ๑๑ ๖ ค่ำ ฝนตก น้ำบ่าลงจากเขาท่วมเมืองที่ลุ่ม ๓, ๔ ศอก ที่ดอน ๑, ๒ ศอกบ้าง ต้องรอการทำโทรเลข ถ้าได้ลงมือเมื่อใด จะบอกมา

พระยาศรีสิงหเทพ นำพระยาราชวรานุกูล หลวงไกรนารายซึ่งไปราชการทัพ กลับมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดำรัสพระราชปฏิสันถารพอควรแล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒ ฯ ๒ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตานทองคำภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขมาตยา ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าตามตำแหน่งถ้วนทุกกระทรวง เจ้าพนักงานประโคมตามขัตติยราชประเพณี ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เจ้าพนักงานกรมวัง กรมมหาดไทยนำท้าวบุญคงว่าที่พระวิเศษสุรฤทธิ เมืองบริคัณหนิคม ท้าวเพีย เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายต้นไม้ทองเงิน พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสปฏิสันถารพอควร แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๓ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกประทับห้องดรออิ้งรูม เจ้าพนักงานกรมวังแล กรมท่า นำ เคาน์ ชาล์ ชาลุศกี อัครราชทูตวิเศษกรุงออสเตรีย ๑ กงสุลออสเตรียในกรุงเทพฯ ๑ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท อัครราชทูตวิเศษกราบถวายบังคมลาที่จะกลับไปยุโรป มีพระราชดำรัสปฏิสันถาร ถึงการที่ราชทูตได้เข้ามารักษาทางพระราชไมตรี โดยทางเรียบร้อย มีอัธยาศัยเรียบร้อยเปนที่ต้องพระราชหฤทัย แลโปรดพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๔ ภัทราภรณ์ แด่มิสเตอร์ อาเธอ กูต ซอลส์ กงสุลออสเตรียกรุงเทพฯ ๑ กับพระราชทานเครื่องราชอิสริยยศมงกุฎสยาม ชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์ ให้ราชทูตนำไปให้ฟรานเซสโค คาราตู ไปรเวตสิเกรตารี ราชทูต เปนของพระราชทาน ๑ แล้ว ราชทูตถวายคำนับกลับออกมา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๔ ๔ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาย่ำค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนางในห้องออกขุนนาง หลวงเสนาภักดีนำใบบอกพระไชยบูรณ์ ปลัดเมืองพิษณุโลก ว่าได้เร่งเงินส่วยกองหลวงไพรรณรักษามาไว้จ่ายทำคลังปืน ๑๑|๘— หลวงไพรรณรักษาส่งมา —|๖— ยังไม่ครบ ได้เร่งอีกก็ยังไม่ได้ ตัวหลวงไพรรณว่าลงมากรุงเทพฯ จึงออกเงินรองอีก ๑๐|๖|๒|๑ ทำคลังปืน เสร็จแล้วได้นำปืนของสำหรับเมือง แลปืนกองทัพที่ฝากไว้เข้าคลังเสร็จแล้ว มีการสวดมนต์เลี้ยงพระเสร็จแล้ว แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วัน ๕ ๕ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม ไม่มีบอกข้าราชการอันใด แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนางตามธรรมเนียม หลวงเสนาภักดีนำใบบอกอุปฮาดราชบุตร เมืองบริคัณเหนิคม ว่าได้ทำบาญชีสำมะโนครัวคนเมืองเชียงขวาง ซึ่งยกมาตั้งเมืองบริคัณเหนิคม แลมาแต่เมืองหนองคาย แลครัวพวนที่แตกฮ่อมารวม ๒๕๙๑ คน กับว่าได้เฉลี่ยเก็บเงินได้ ๙|๓ ได้ส่งให้พระยาราช ๑๑|๓ จ่ายในครัวที่สมัครมาแต่เมืองจะลายเปนเสบียง ๑๔| แลจัดหาต้นไม้ทองเงิน สิ้นจำนวนเงินที่เก็บได้แล้ว

แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟพีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้น

วันนี้กรมหมื่นศิริธัช ฯ กรมหมื่นสมมต ฯ เสด็จกลับจากสิงคโปร์

วัน ๗ ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เข้าไปเฝ้าข้างในในการที่กลับจากส่งกรมหลวงเทวะวงศ์เมืองสิงคโปร์

เวลาค่ำแล้ว เสด็จออกขุนนาง ไม่มีใบบอกข้อราชการ

วัน ๑ ๆ ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

ไม่มีอันใด ไม่ได้เสด็จออก

วันนี้หล่อเทียนพรรษาข้างใน

วัน ๒ ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙

วันนี้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งทรงประชวร

เสาะแสะมาแต่ข้างขึ้นอ่อน ๆ นั้นอาการมากลง ประชุมหมอหลวงบนพระที่นั่ง อาการเป็นมูกเลือด แลมีพระองค์ร้อนด้วย ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทรงหล่อเทียนพรรษาที่มุขพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วัน ๓ ๆ ๗ ค่ำ ปีกุน นพศก ศักราช ๑๒๔๙ (๑๐)

เวลาเช้าวันนี้ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ซึ่งประชวรพระอาการมากลงอีก โปรดให้ชุมนุมหมอเชลยศักดิ์ มาถวายพระโอสถ พระอาการทรุดลงโดยลำดับ จนเวลา ๗ ทุ่ม ๒๔ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ สิ้นพระชนม์บนพระที่นั่ง ซึ่งอยู่กับพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหหาร เป็นที่ทรงพระอาลัยเศร้าโศกแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี ซึ่งเป็นพระชนนีเป็นที่ยิ่ง ขณะเมื่อสิ้นพระชนม์ แลเมื่อทรงพระประชวรมาก คือตั้งแต่เวลาเช้ามา พระบรมวงศานุวงศ์ได้เข้าไปประชุมอยู่ ณ ที่นั้นพร้อมกันหลายพระองค์ พระชันษาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่สิ้นพระชนม์นี้ นับโดยปีตามสุริยคติ ปี ๑ กับ ๖ เดือน ๔ วัน ตามจันทรคติ ๑ ปี ๖ เดือน ๑๙ วัน ตามลำดับวัน ๕๕๐ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประชวรพระวาโยเป็นอันมาก อนึ่งวันนี้เป็นวันดิถีที่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพชรรัตน์สิ้นพระชนม์ โดยทางสุริยคติการ โปรดให้มีการสวดมนต์เลี้ยงพระ มีเทศนาในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จออกบำเพ็ญพระราชกุศล.

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

ภาคที่ ๒๓

พิมพ์ครั้งแรก ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้า
ทัศโนภาศ เกษมสันต์ พ.ศ. ๒๕๐๘

พิมพ์ครั้งที่สอง ในงานฌาปนกิจศพ นายบันลือ รักวานิช พ.ศ. ๒๕๑๐

พิมพ์ที่ ร.พ เลียงเซียงจงเจริญ ๒๕๓ สำราญราษฎร์ พระนคร
นายเคียวจุ้ย แซ่เคียว ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๐ โทร. ๒๓๗๙๘